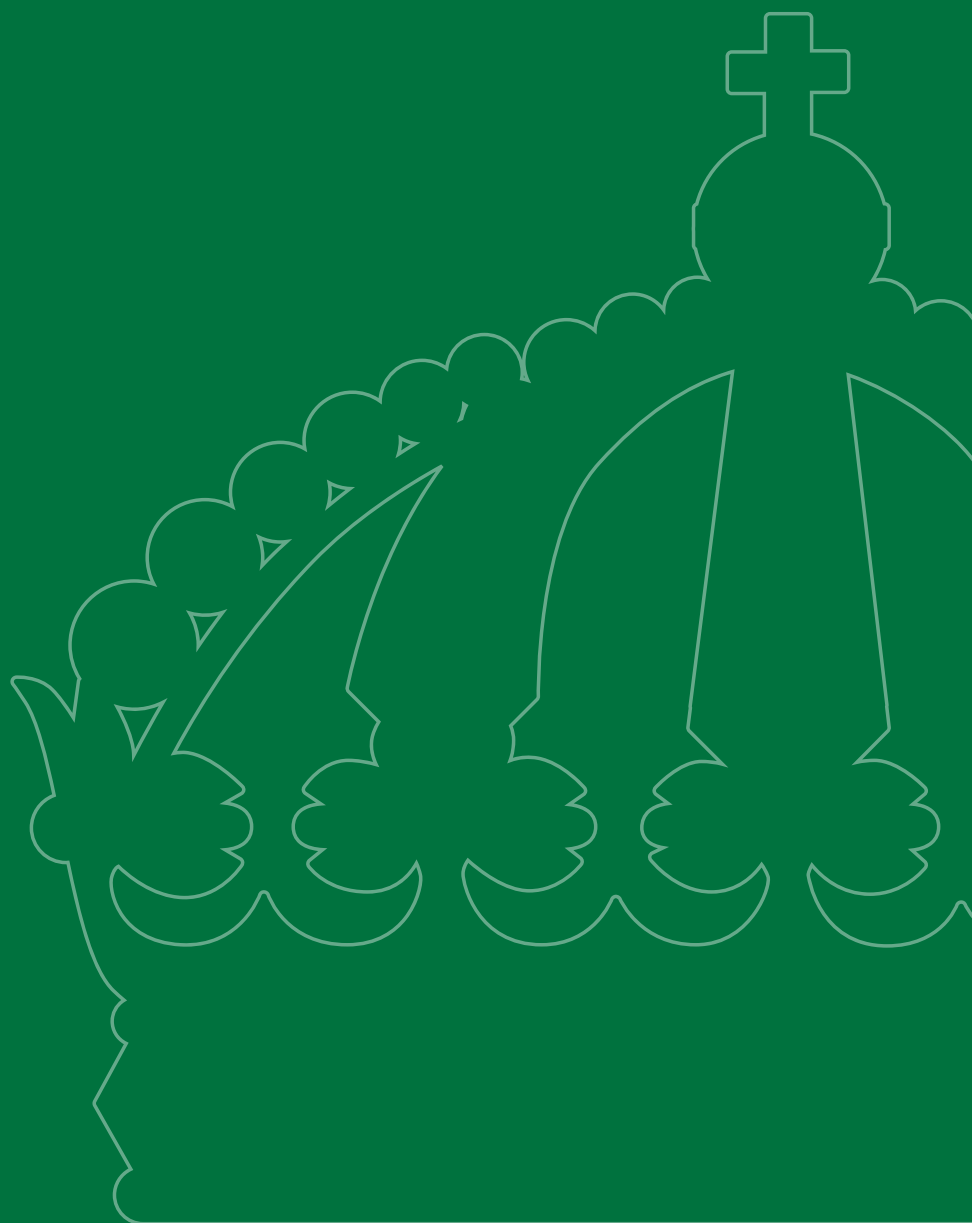

Ledutredning

Vålådalen-Sylarna-Helags

UTGIVEN AV: Länsstyrelsen Jämtlands län, juni 2018

FOTO OMSLAG: Länsstyrelsen Jämtlands län

TRYCK: Länsstyrelsens tryckeri, Östersund 2018

LÖPNUMMER: 2018:214

DIARIENUMMER: 511-489-16

PUBLIKATIONEN KAN LADDAS NER FRÅN VÅR HEMSIDA: lansstyrelsen.se/jamtland

Förord

En vältrampad, rösad sommarled längs fjällkanten. Ett väderbitet ledkryss som vägleder i snöoväder eller vårvintersol. Vindskydd som ger rastplats åt fjällfarare. Påtagliga, fysiska anordningar, som kan tyckas enkla att både hantera och planera.

Samtidigt kan de symbolisera helt andra saker. De är sinnebilderna för människors hem och arbetsplats, sedan många generationer tillbaka. För upplevelser, livsöden, historia och drömmar. För den enskilda människans relation till samhällsutvecklingen – ibland kanske en oönskad sådan. Som symbol på förändring, på gott och ont.

Oavsett vad lederna symboliserar, så är de ett resultat av våra och våra förfäders rörelse i och nyttjande av fjällskapet över långa tider - och kommer så fortsatt att vara.

Arbetet med denna utredning inleddes med fokus på den fysiska leden med tillhörande anläggningar. Det kommer i viss mån avslutas på ett annat sätt, där helheten istället blivit det centrala och ledsystemet bara är ett av många perspektiv.

Exakt hur lederna kommer att dras inom den närmaste tiden vet vi inte ännu. Förhoppningsvis ger denna rapport ett bra underlag för att skapa förutsättningar för ett ledsystem som gör det möjligt för olika intressen att på bästa sätt, långsiktigt och hållbart, samexistera.

Vi vill rikta vårt varmaste och ödmjukaste TACK till alla engagerade personer i byarna runt hela området och representanter för samebyar, föreningar, skoterklubbar, företag, fjällräddning, forskning, kommuner och länsstyrelse med flera, som på ett eller annat sätt hjälpt oss i arbetet. Alla har ni bidragit med kunskaper, erfarenheter, synpunkter och önskemål och vi är uppriktigt tacksamma för den värdefulla input vi fått från er alla, i stort som smått!

Ett särskilt tack till Lisa Tenning och alla berörda naturbevakare vid Länsstyrelsen som vi bombarderat med frågor i tid och otid, till Ajlin Jonasson-Kråik, Jonas Kråik och Reidar Nordfjell (Handölsdalens sameby) för era ibland "jobbiga" men viktiga svar, till Niklas Winbom och Lisa Lindblom (STF) för ert ifrågasättande och er klokskap och till Sandra Wall-Reinius (MIUN) för stöd, uppmuntran och genomläsning. Ingen lätt sak det här – men det var det väl heller aldrig någon som sade att det skulle vara?

Nu återstår "bara" verkstad – med sikte på att skapa möjliga gemensamma lösningar i fantastiska Vålådalen-Sylarna-Helags-området!

Innehållsförteckning

Förord	3
Sammanfattning	6
Inledning	8
Avgränsningar	9
Bakgrund	10
Naturen i området	10
Människan i området	11
Allmänt om de statliga fjällederna.....	13
Juridiska förutsättningar för de statliga fjällederna i Jämtlands län.....	14
Metoder	15
Dialoger och intervjuer	15
Deltagande vid möten	16
Möten i byar.....	17
Möten med särskilt berörda aktörer	17
Synpunkter via e-post.....	17
Fältinventering.....	18
Litteraturstudier	18
Analys av insamlat material	18
Återkoppling och avstämning.....	19
Resultat – Deluppdrag 1	20
Målkonflikter mellan olika intressen	24
Störningar på olika värden och strategier för att hantera dessa	27
Diskussion	38
Slutsatser deluppdrag 1	41
Deluppdrag 2	43
Störningar och strategier med koppling till snöskotertrafik	48
Diskussion	56
Förslag till strategier, åtgärder och vidare hantering av skotertrafiken	64
Slutsatser deluppdrag 2	69

Deluppdrag 3	70
3.1 Behovet av information och kommunikation	70
3.2 Behovet av effektivisering och samordning	74
3.3 Behovet av renhållning	74
3.4 Översyn och uppföljning av terrängkörning	76
3.5 Kategorisering av statliga leder enligt ny vägledning.....	78
3.6 Klimatet, ledsystemet och fjällsäkerheten.....	79
3.7 Adaptiv förvaltning och sårbarhetsbedömningar – för långsiktig hållbarhet....	81
3.8 Förslag till konkreta åtgärder gällande ledsystemet.....	83
Slutsatser deluppdrag 3	89
Deluppdrag 4	91
Bakgrund	91
Sammanställda frågor	91
Slutsatser deluppdrag 4	93
Sammanfattande slutsatser	94
Referenser	95
Epost-konversation.....	95
Film.....	95
Internet	95
Lagar & förordningar	96
Muntligt	97
Rapporter.....	97
Övrigt.....	99
Bilagor	100

Sammanfattning

Länsstyrelsen har som en del av det pågående nationalparksprojektet i Vålådalen-Sylarna-Helags genomfört en utredning med fokus på ett långsiktigt hållbart ledssystem. Syftet har varit dels att sammanställa kunskap, dels att ta fram underlag till beslut för den fortsatta ledförvaltningen.

Vålådalen-Sylarna-Helags är tack vare sina höga och unika naturvärden utpekad som nationalparks kandidat. Området är också ett kulturlandskap där människor levt och vistats i tusentals år. Renskötsel har utövats under mycket lång tid och bedrivs aktivt än i dag. Turistisk verksamhet har pågått sedan slutet av 1800-talet och intresset för upplevelser ökar.

Området ska bevaras för framtiden men även fortsatt ge möjligheter för renskötsel och upplevelser. En välplanerad och väl fungerande ledinfrastruktur är därför av stor betydelse. Uppdragets geografiska omfattning har varit det potentiella nationalparksområdet, med omgivande och angränsande områden.

Deluppdrag 1 – Störningar och målkonflikter i Jämtlandstriangeln

Med anledning av stadigt ökande besöksstryck och målkonflikter mellan främst renskötsel och besöksnäring/friluftsliv, har särskilt fokus lagts på Jämtlandstriangeln. Här har Handölsdalens sameby sina kalvnings- och betesmarker, samtidigt som besökare året runt erbjuds möjligheter till fjällupplevelser på samma marker.

För att uppnå ett långsiktigt hållbart ledssystem och bästa möjliga samexistens mellan olika intressen, behöver störningar och hot mot områdets värden, samt målkonflikter, identifieras och åtgärdas. Vidare behöver ansvariga och berörda aktörer gemensamt föra dialog om områdets framtid, hur det fortsatt ska bevaras och förvaltas.

Frågor gällande ledinfrastrukturen behöver som helhet hanteras inom ramen för pågående nationalparksprocessen.

Frågor med allra högsta prioritet och oberoende av pågående nationalparksprocess utgörs främst av välfungerade renhållning, särskilt riktade informationssatsningar, minskad terrängkörning samt utökad tillsyn.

Deluppdrag 2 – Skotertrafiken i Vålådalen-Sylarna-Helags

Hela Vålådalen-Sylarna-Helags är regleringsområde med förbud mot terrängkörning, men innefattar några vinterleder tillåtna för skotertrafik. Det utfärdas även vissa dispenser för transporter och yrkeskörning, samt körning mot fiskekort.

Alla nuvarande vinterleder tillåtna för skoter bör vara möjliga att behålla, även i en eventuell nationalpark. Däremot behöver en översyn med bättre uppföljning av terrängkörningen som helhet göras, där även yrkeskörning behöver ingå.

Vissa omdragningar och anpassningar av lederna behöver genomföras, samt informations-, tillsyns- och utbildningsinsatser. Några åtgärder behöver synkroniseras med nationalparksprocessen, medan andra kan genomföras oberoende av den.

Deluppdrag 3 – Delar med behov av egna utredningar och/eller redovisningar

Följande frågor kopplat till ledsystemet i Vålådalen-Sylarna-Helags har behov av fortsatt och fördjupad utredning eller egna redovisningar:

- » Behovet av information och kommunikation
- » Behovet av effektivisering och samordning
- » Behovet av renhållning
- » Översyn av terrängkörning
- » Kategorisering av lederna enligt ny modell
- » Klimatet, ledsystemet och fjällsäkerheten
- » Adaptiv förvaltning som modell för förvaltning

Deluppdrag 4 – Frågor för nationalparksprocessen

Några frågor som lyfts i ledutredningen kan hanteras vidare endast inom den fortsatta nationalparksprocessen, eftersom de är direkt kopplade till att det inrättas en nationalpark. De frågor som inte ingår i det egentliga uppdraget har ändå fångats upp och sammanställts av utredningen för vidare hantering inom nationalparksarbetet.

Inledning

Fjällområdet Vålådalen-Sylarna-Helags är sedan 2008 en av Naturvårdsverkets utpekade nationalparks kandidater. År 2015 beslutade Naturvårdsverket att starta ett projekt inför eventuellt beslut om nationalpark, efter en förstudie som genomförts vid Länsstyrelsen i Jämtlands län under 2012-2013.¹

Som en del i nationalparksprojektet har Länsstyrelsen genomfört en utredning gällande nuvarande funktion och eventuella behov av förändring av det befintliga ledsystemet inom Vålådalen-Sylarna-Helags. Utredningen har fokuserat på frågor som på olika sätt har koppling till ledinfrastrukturen i och i anslutning till området.

Målet är ett långsiktigt hållbart ledsystem, som ett verktyg för att möjliggöra för olika intressen och verksamheter att på bästa sätt samexistera i området.

Uppdraget

Syftet med uppdraget har varit att öka kunskapen om hur ett långsiktigt hållbart ledsystem kan uppnås, samt att ta fram underlag för beslut gällande den fortsatta ledförvaltningen. Utgångspunkten för arbetet har varit att hänsyn ska tas till områdets natur- och kulturvärden, renskötseln, besökarens upplevelser och fjällsäkerheten.

Uppdragets delleveranser omfattar²:

- » att för Jämtlandstriangeln redovisa en nulägesanalys och slutsatser efter utredning och inhämtade synpunkter³
- » att för skotertrafiken göra en nulägesanalys och identifiera de ledsträckor och problemområden med bland annat buller och trängsel som finns i det aktuella området
- » att redovisa delar av ledutredningen som kan komma att behöva brytas ut till egna utredningar och/eller redovisningar
- » att redovisa övriga inkomna synpunkter som har koppling till nationalparksprocessen.

¹ Länsstyrelsen 2013. Beslut om att genomföra en förstudie inför en eventuell nationalparksbildning för området Vålådalen-Sylarna-Helags, i Jämtlands län. Remiss. Dnr. 511-1625-2012.

² Enligt Naturvårdsverket 2017: Bilaga 1 till överenskommelse med Länsstyrelsen i Jämtland 2017 - Uppdragsbeskrivning 2017. Ärendenummer NV-05305-17.

³ Innehåller beskrivning av hur området nyttjas i dag, aktörer, vilka störningar på eller hot mot bevarandevärden, renskötsel och fjällsäkerhet som identifierats, vilken påverkan och vilka konsekvenser dessa medför, samt bakomliggande orsaker.

Avgränsningar

Utredningen berör alla statliga fjälleder i Vålådalen-Sylarna-Helags. De frågor som hanteras i utredningen gäller generellt för hela området, även om tyngdvikten har lagts på Jämtlandstriangeln på grund av det ökade trycket från olika verksamheter (deluppdrag 1). För att en väl fungerande helhet av ledsystemet ska uppnås, har också leder som angränsar till det utpekade området ingått.

Utredningen omfattar direkt och indirekt en stor mängd och bredd av frågor. De diskussioner som förs i rapporten avgränsas dock till sådant som har koppling till ledinfrastrukturen. Övriga inkomna frågor har sammanställts och förs vidare antingen till den pågående nationalparksprocessen eller till den ordinarie förvaltningen vid Länsstyrelsen.

Vissa delar rapporteras översiktligt och inte platsspecifikt, eftersom de för djupare analyser är beroende av utredningar inom nationalparksarbetet som ännu inte är färdigställda (exempelvis om områdets natur- och kulturvärden).

Av ordinarie förvaltningen planerade åtgärder för 2018 (bilaga 1) tas, med enstaka undantag, inte upp som förslag i utredningen. I rapporten redogörs inte heller för tekniska lösningar, kostnadsberäkningar eller detaljerade kunskaper om var störningar på och hot mot områdets värden finns.⁴ Förslag som kommit in via Länsstyrelsens naturbevakare i området presenteras separat (se bilaga 9).

För några leder och områden pågår parallella arbeten och ärenden, bland annat gällande samebyars önskemål om nedläggning eller omdragning av leder, ett markförstärkningsprojekt i Vålådalen och om lederna genom Kesudalen (väster om Ljungdalen). Utredningen har kontinuerligt samverkat med dessa, men berör dem inte i detalj i rapporten.⁵ Några ärenden, framför allt de som rör områden långt från det eventuella nationalparksområdet, har gått direkt till ordinarie ledförvaltning

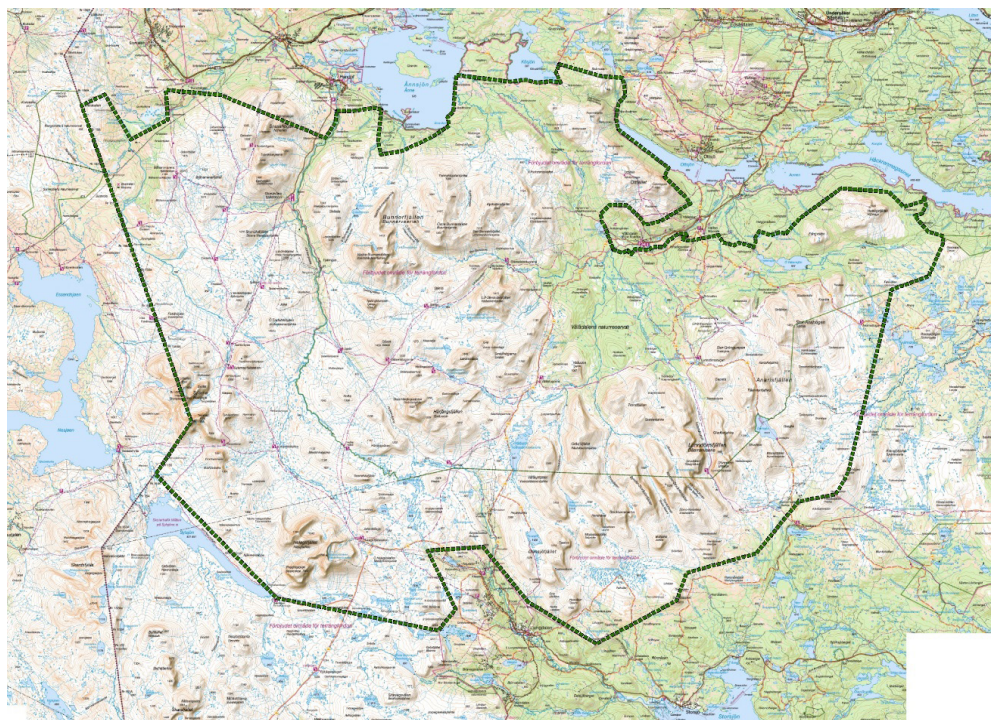
4 I rapporten beskrivs exempel på platser/områden där störningar/hot finns, men för detaljkunskaper hänvisar utredningen till Länsstyrelsens fältfunktion.

5 Dessa fortgår och kommer att synkroniseras med nationalparksprocessen.

Bakgrund

I Naturvårdsverkets nationalparksplan från 2008⁶ står det att "Området Vålådalen-Sylarna-Helags innehåller ett varierat fjäll och fjällnära landskap med mycket höga naturvärden. Terrängformerna är storslagna och innehåller geologiska former av stort intresse. I Vålådalen ger kombinationen av barrskogar och fjäll en vacker vildmarkskaraktär. Området har ett etablerat friluftsliv, ett väl utvecklat nät av leder och övernattningsstugor och är lätt att nå via vägar och järnväg. Sammantaget är det en väl lämpad nationalpark i den södra fjällregionen."

Området omfattar cirka 48 mil statliga fjälleder, är cirka 230 000 hektar och skulle bli Sveriges största nationalpark.

Figur 1. Översiktskarta över det geografiska området som uppdraget gäller, dvs det potentiella nationalparksområdet med anslutande områden. Grönprickad linje visar den i förstudien föreslagna, preliminära nationalparksgränsen.

Naturen i området⁷

Landskapet i Vålådalen-Sylarna-Helags är mycket varierat, både vad gäller topografi, geologi och klimat, samt flora och fauna. I synnerhet de västligaste delarna utgörs av högalpina fjällmiljöer, bland annat med Sylarna och Helags som båda överstiger 1 700 meter över havet. På Helags ligger Sveriges sydligaste

6 Naturvårdsverket 2008. Nationalparksplan för Sverige. Stockholm.

7 Länsstyrelsen 2013. Beslut om att genomföra en förstudie inför en eventuell nationalparksbildning för området Vålådalen-Sylarna-Helags, i Jämtlands län. Remiss. Dnr. 511-1625-2012.

glaciär. Östra delarna av området uppvisar bland annat stora U-dalar i nord-sydlig riktning. Här ligger också Rulldalen och Rekdalen, båda med områden av urskogskaraktär, med grova tallar, torrakor och flerhundraåriga gamla träd.

I området finns ett flertal olika vegetationstyper. I väst utgörs berggrunden av kalkrika, lättvittrade bergarter och klimatet är påverkat av den maritima atlantluften. Den mer basiska geologin och det kontinentala inlandsklimatet österut ger helt andra förutsättningar för vegetationen. I de sydliga fjällbranterna växer mycket artrik flora. Vålådalssänkan ligger i de nordöstra delarna med sina stora grandominerade barrskogar, med inslag av björkskogar längs vattendragen, orörda av modernt skogsbruk.

Området är också geologiskt intressant. Gröndalsdeltat i östra delen är troligen fjällvärldens mest välbildade isälvslandskap, med dödisgropar, isälvterrasser, åsar och pyramidformer.

Vidare är de östliga delarna av Vålådalen-Sylarna-Helags ett viktigt område för hotade eller sällsynta djurarter. Landskapet hyser bland annat fjällräv, jaktfalk, kungsörn, berggub, dubbelbeckasin, järv och lodjur. Det finns även starka viltstammar av exempelvis hare, skogshöns och mård, liksom sjöar med genetiskt intressanta rödings- och öringspopulationer.

Människan i området

Vålådalen-Sylarna-Helags är inte bara natur, utan även ett kulturlandskap. Det har brukats av människan från stenåldern och fornlämningar från olika tidsåldrar visar att områdena runt exempelvis Ånnsjön och Vålåsjön länge har varit viktiga fångst- och jaktmarker. Fångstgropssystem i bland annat Rekdalen och längs Handölan, en brandgrav i Lunndörrespasset från vikingatiden och urgamla färdvägar genom Storådörren och Vålåsjöns, Handölans och Gåsåns dalgångar är andra tydliga spår av tidig mänsklig aktivitet.

Fjäll för renskötsel och upplevelser – försörjning och fritid

Området har under mycket lång tid varit av stor betydelse för renskötsel. Småskalig tamrenskötsel har bedrivits sedan cirka 1000 år tillbaka och var som mest intensiv från cirka 1600 till mitten av 1800-talet. Övergivna visten och kulturpåverkad vegetation visar att renbete pågått i exempelvis Handölans och Ulvåns dalgångar under många hundra år.⁸

Även i dag utgör området viktiga året-runt-, kalvnings- och betesmarker. Aktiv renskötsel bedrivs av cirka 40 företag inom tre samebyar - Handölsdalen, Tåssåsen och Mittådalen. Handölsdalens sameby har hela sina åretruntmarker inom området.

Utöver renskötseln har området sedan länge nyttjats som besöksmål. De första besökarna kom till Jämtlandsfjällen under andra halvan av 1800-talet, för att andas frisk luft, uppleva naturen, fjällvandring och åka skidor. Svenska Turistföreningen uppförde år 1897 den första turiststugan, Sylhyddan, strax norr om nuvarande

⁸ Ljungdahl, E. 20? Handölsdalens sameby – historia, kulturmiljöer och turism. Gaaltje.

fjällstationen vid Sylarna.⁹ Området benämns i dag som "klassiska" friluftslivsfjäll, för bland annat vandring, skidåkning, jakt och fiske.

Inom och i direkt anslutning till området finns flera turistboendeanläggningar. De flesta ägs och drivs av STF, men det finns också privata aktörer. På norska sidan ligger fjällstationerna Nedalshytta och Storerikvollen som drivs av Den Norske Turistforening.¹⁰

Utöver renskötsel och besöksnäring har det historiskt i mindre omfattning förekommit också andra näringar i området, främst gruvnäring, jordbruk och skogsbruk.¹¹ Exempelvis i Lunndörrespasset finns lämningar efter gamla koppar- och nickelgruvor och i Rekdalen har det bedrivits både fjällskogsbruk och fäboddrift.

I dag nyttjar den närmast boende lokalbefolkningen fortsatt markerna för såväl sin försörjning som fritid. Många bedriver verksamhet inom eller i anslutning till det tilltänkta nationalparksområdet och ser landskapet som såväl sitt vardags- och arbetslandskap som ett landskap för upplevelser och återhämtning.¹² Utöver de närmast boende nyttjas området av kommunbor i Berg och Åre, liksom övriga länsinvånare i Jämtland.

Statens fastighetsverk (SFV) äger allra största andelen av det potentiella nationalparksområdet och är förvaltare av markerna. SCA äger en liten del i södra delen av området. STF äger tomtmarken precis runt Storulvåns fjällstation.

Länsstyrelsen har bland annat ett operativt ansvar för områdesskydd (Vålådalens naturreservat), artskydd och vissa anmälningspliktiga verksamheter.¹³

Vidare ansvarar Länsstyrelsen för upplåtelse av fiske och jakt, underhåll och skötsel av fjällederna samt tillsyn gällande terrängkörning.

Ännu en statlig aktör är Fjällräddningen, med Polisen som huvudman. Även Försvarsmakten nyttjar under vissa perioder Vålådalen-Sylarna-Helags som militärt övningsområde.

9 Godtman Kling, K., 2018: Översiktlig analys av aktiviteter i det föreslagna nationalparksområdet. Mittuniversitetet.

10 DNT, Norges motsvarighet till STF.

11 Länsstyrelsen 2013: Vålådalens naturreservat.

12 Wall-Reinius, S. med flera 2018: Vägar till mångfunktionella landskap - En pilotmodell i Jämtlandsfjällen. Rapport 6820. Naturvårdsverket.

13 Områdesskydd regleras enligt 7 kap. miljöbalken, artskydd enligt 8 kap. miljöbalken och vissa anmälningspliktiga verksamheter enligt 12 kap. miljöbalken.

Allmänt om de statliga fjällederna

Det statliga fjälledssystemet består av ungefär 550 mil markerade leder och går genom Dalarnas, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. I Jämtlandsfjällen finns ungefär 210 mil statliga fjälleder.

Historiskt har det funnits människor under flera tusen år i det aktuella området.¹⁴ Förutom av samer, fjällbönder och turister har området nyttjats av fiskare, jägare, skogsarbetare, forskare, militärer med flera. Alla dessa har på ett eller annat sätt bidragit till att fjällederna ser ut som de gör i dag.

Sedan 1977 är Naturvårdsverket ansvarig nationell myndighet för de statliga fjällederna. Länsstyrelserna och Laponiatjuottjudus (världsarvet Laponias förvaltningsorganisation) ansvarar för planering, underhåll och skötsel av de statliga lederna. Lederna omfattas av såväl vinterleder (skoter- och skidleder) som sommarleder, med broar, rastskydd, spänger och andra anläggningar.

Rent juridiskt räknas även själva leden som en anläggning. Ledhållaren, i det här fallet staten, har ett skadeståndsrättsligt och fjällsäkerhetsmässigt ansvar för att leden är dragen i så säker terräng som möjligt, samt för att sådant som byggts längs leden är säkert och i godtagbart skick. Det kan till exempel röra sig om ledmarkeringar, spänger, broar, rastskydd, stensättningar och andra "konstruerade föremål". När det gäller övrig icke tillrättalagd terräng längs leden, färdas man som besökare där under eget ansvar och på egen risk.¹⁵

I Naturvårdsverkets rapport "Nulägesbeskrivning av det statliga ledssystemet i fjällen" från 2014¹⁶ står att: *"Det statliga ledssystemet utgör en viktig del av friluftslivets infrastruktur i fjällen och är viktigt både för folkhälsan och för naturturismen. Det bidrar till jobb och näringslivsutveckling samt har stor betydelse för lokalbefolkningens friluftsliv"*. Även om det inte var syftet med lederna och färdvägarna längre tillbaka i tiden¹⁷, är de statliga fjällederna i dag tänkta att:

- » tillgängliggöra fjällnaturen,
- » öka säkerheten och
- » styra, "kanalisera", besökare på bästa möjliga sätt och med hänsyn till olika bevarandevärden liksom renskötseln.

14 Wall-Reinius, S. med flera 2018: Vägar till mångfunktionella landskap - En pilotmodell i Jämtlandsfjällen. Rapport 6820. Naturvårdsverket.

15 E-postkonversation, Nils Hallberg, Miljörättsjurist, Naturvårdsverket.

16 Naturvårdsverket 2014: Nulägesbeskrivning av det statliga ledssystemet i fjällen. Ärendenr. NV-10379-11

17 Lederna var från början färdvägar mellan olika punkter för människors liv i och rörelse genom fjällen. Med turismens ankomst under slutet av 1800-talet, utvecklades lederna senare till att bli vägar till exempelvis stugboende och toppar.

Alla statliga fjälleder ska förvaltas enligt de standarder som beskrivs i Naturvårdsverkets kommande vägledning.¹⁸ Det innebär att lederna ska kategoriseras enligt en ny modell med tre nivåer, från kategori 1 till 3. Kategori 1 innebär enklast och minst tillrättalagd standard och kategori 3 är mest tillrättalagd (se deluppdrag 3.5).

Förutom de statliga lederna finns även cirka 200 mil leder i anslutning till samhällen och destinationer i de svenska fjällen. För dessa ansvarar kommuner, turistföreningar, skoterklubbar och privata aktörer.¹⁹

Juridiska förutsättningar för de statliga fjällederna i Jämtlands län

Hela Vålådalens-Sylarna-Helags är enligt 4 kap. 5 § Miljöbalken utpekad som obrutet fjäll och enligt 3 kap. 6 § MB riksintresse avseende naturvård, Natura 2000 och kulturmiljö. Det är vidare klassat som riksintresse för friluftsliv och i delar som riksintresse för rennäringen.²⁰

Största delen av området omfattas av renbetesfjäll. Renbetesfjäll är statlig mark som avsatts för rennäringens bedrivande.²¹ Vid upplåtelse av mark på renbetesfjällen, exempelvis vid eventuella omdragningar av fjälleder i det aktuella området, bevakas rennäringens intressen av Länsstyrelsen.²² Sådan upplåtelse får göras endast om det kan ske utan avsevärd olägenhet för renskötseln.

Länsstyrelsens rennäringensdelegation är beslutande i dessa frågor.

18 Förvaltning av leder i det statliga ledsystemet. Remissversion 2018-03-13. Naturvårdsverket.

19 www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Uppdelat-efter-omrade/Friluftsliv/Leder-i-fjallen/

20 Länsstyrelsen 2013. Beslut om att genomföra en förstudie inför en eventuell nationalparksbildning för området Vålådalen-Sylarna-Helags, i Jämtlands län. Remiss. Dnr. 511-1625-2012.

21 SOU 2006:14 s. 163-194.

22 Upplåtelse av mark på renbetesfjällen i Jämtland för leder och andra anläggningar för det rörliga friluftslivet hanteras av länsstyrelsen med stöd av 32 § rennäringenslagen (1971:437).

Metoder

Denna utredning bygger på inhämtning och sammanställning av kunskaper, erfarenheter och synpunkter från berörda aktörer (se kontaktlista, bilaga 2), samt på fältinventering och litteraturstudier. Nedan redovisas vilka metoder som har använts.

Dialoger och intervjuer

För att få en representativ bild av hur "verkligheten" uppfattas av olika individer och intressen har en mängd möten genomförts. De har hållits vid olika tillfällen och fördelats på representanter för så många berörda aktörer som möjligt. Några har redan från start varit givna²³, medan andra har tillkommit allt eftersom, genom den så kallade "snöbollsmetoden".²⁴ Antalet mötesdeltagare har varierat från en till cirka 50 personer.

En mängd dialoger och avstämningar har genomförts, på föreningsmöten, organisations- och företagsträffar och liknande, liksom mer informella samtal exempelvis på mataffären eller bensinmacken. På alla formella och i förväg planerade dialoger och intervjuer, har frågorna som ställts till deltagarna varit öppna och i stort sett desamma. Exempel är:

- » Hur ser ni på dagens ledsystem inklusive anläggningar i det potentiella nationalparksområdet med omnejd, utifrån era perspektiv?
- » Vad fungerar väl och vad behöver åtgärdas/förbättras/kompletteras?
- » Vilken information behöver spridas och på vilket sätt?

Ex. på frågeställningar

- Hur kan lederna/ledsystemet förbättras?
- Förslag/synpunkter kring omdragningar, fler leder, färre leder...?
- Förslag/synpunkter kring nya vindskydd, dass, informationsplatser etc.?
- Hur höja upplevelsen och samtidigt skydda naturen och andra intressen i området?
- Hur skapa ledsystem som underlättar och möjliggör att olika verksamheter och intressen kan verka gemensamt?
- Vilken information om lederna/området behövs spridas - och hur?

Figur 2. Exempel på frågor som användes som utgångspunkt vid möten av olika slag. Från Powerpoint-bild från genomfört bymöte i Ånn.

23 Representanter för lokalbefolkning, renskötsel/samiska intressen, besöksnäring, fjällräddning, natur- och kulturvård, forskare med flera, se kontaktlista bilaga 2.

24 Metoden innebär att utredningen vid till exempel ett möte har fått tips på flera personer/aktörer värdefulla för det fortsatta arbetet och att dessa tips därigenom gett upphov till ytterligare möten eller samtal.

Dessutom har följdfrågor ställts utifrån vad som diskuterats under mötena. Det har exempelvis handlat om hur man ser på behovet av information och kommunikation i stort, hur man upplever att den praktiska skötseln av lederna fungerar, behovet av renhållning och så vidare.

Genom dessa dialoger och intervjuer har utredningen fått kännedom om många perspektiv och åsikter och har på så sätt kunnat skapa en tydligare helhetsbild. Denna bild är givetvis inte heltäckande, eftersom det i vissa fall varit enstaka personer som representerat ett enskilt intresse. Dessutom har utredningen heller inte, av naturliga skäl, kunnat samtala med alla berörda.

Deltagande vid möten

Utredningen har vidare bjudits in till olika möten, seminarier och workshops. Både för att inhämta material och kunskap till utredningen och vid vissa tillfällen för att presentera det pågående arbetet. Exempelvis har utredningen deltagit fyra gånger i Fjällforum²⁵ där också samtal med bland annat forskare från Mittuniversitetet har förts.

I februari, april och maj 2018 genomfördes inom ramen för nationalparksprojektet flera workshops i metodiken Open Standards²⁶, för att systematiskt ringa in och prioritera de olika frågor som berör den potentiella nationalparken. Även här kunde utredningen ta del av relevant kunskap.²⁷

Figur 3. Diskussioner vid ledmöte i Hallen, 2 mars 2017. Foto: Torkel Idestrom, Länsstyrelsen Jämtlands län

25 Arrangerat av föreningen "Gränstjällen Sylarna i samverkan" i samarbete med Mittuniversitetet.

26 Open Standards for the Practice of Conservation (<http://cmp-openstandards.org/>)

27 Här deltog Annica Idestrom som regional projektledare för nationalparksprojektet, inte som representant för ledutredningen.

Möten i byar

För att nå ut till boende i de berörda bygderna, bjöds det via lokaltidningar, lokala "annonsblad"²⁸, nyhetsbrev och direktutskick av e-post, in till öppna möten. Mötena genomfördes i fem olika byar under vintern 2017 – Vålådalen, Ånn, Ljungdalen, Hallen och Storsjö.²⁹ De besöktes av mellan 15–50 personer per möte, som representerade alltifrån privatpersoner till företag, samebyar, kommuner, föreningar och destinationer.

Syftet med de öppna mötena var dels inhämtning av lokal kunskap, synpunkter och förslag, dels att lyssna på lokalbefolkningen om angelägna frågor kring och möjliga förbättringar av det befintliga ledsystemet. Frågorna som ställdes av utredarna var i princip desamma som vid intervjuer och andra planerade möten.

Möten med särskilt berörda aktörer

Några aktörer är särskilt aktiva i området och berörs påtagligt av eventuella förändringar. Dit hör bland annat Handölsdalens sameby samt STF. För att gemensamt se över möjligheterna att hitta långsiktigt hållbara lösningar för ledinfrastrukturen i Jämtlandstriangeln, deltog vid ett par tillfällen såväl Handölsdalens sameby som STF, med samma representanter, i särskilda möten.³⁰

Synpunkter via e-post

För att fånga upp ytterligare kunskaper och förslag, gjordes e-post-utskick till en eller flera representanter för de olika intressena – byalag, skoterklubbar, företag, föreningar, myndigheter med flera och även enskilda individer som ville lämna synpunkter. I utskicken beskrevs syfte och mål med utredningen samt vilken typ av hjälp och inspel utredningen efterfrågade. Sammantaget gjordes ungefär 200 utskick. Svarefrekvensen var cirka 91 procent (se kontaktlista, bilaga 2).

I deluppdrag 2 ingår en nulägesanalys och identifiering av ledsträckor och eventuella problem med buller och trängsel i det aktuella området. För att få en förstärkt bild av snöskotertrafikens påverkan i området, utöver synpunkter som redan inhämtats, skickades ytterligare frågor ut per e-post. Mottagare var berörda samebyar (i de fall inte frågan lyfts särskilt på fysiska möten), skoterklubbar³¹, STF:s färdledar- och stugvärdsföreningar samt Statens fastighetsverk. Svar kom in från nästan samtliga tillfrågade.

28 Årebladet, 321:an, Fjällnytt och Åre I dag

29 Se annons, bilaga 6

30 Ajlin Jonasson-Kråik, Jonas Kråik och Reidar Nordfjell (Handölsdalens sameby) samt Lisa Lindblom och Niklas Winbom (STF) deltog vid mötena.

31 Se kontaktlista, bilaga 2, för förteckning över skoterklubbar i anslutning till området.

Fältinventering

För att få en geografiskt "verklig" helhetsbild av området, genomfördes några rekognosceringsturer ute i fält, både sommar och vinter. Skoter användes vintertid och cykel respektive vandring och löpning sommartid. Även överflygningar med helikopter var planerade, men eftersom det sammanföll med dels dåligt väder, dels renflyttning i två av tre samebyar, ställdes de in.

Figur 4. Fältinventering tillsammans med Länsstyrelsens naturbevakare i Vålådalen-Sylarna-Helags-området
Foto: Torkel Idestrom, Länsstyrelsen Jämtlands län

Litteraturstudier

För att inhämta fakta och få en klarare bild av sakområdet i stort³², har olika typer av litteratur i form av rapporter, avhandlingar, studentuppsatser, böcker med mera lästs igenom. Utredningen har vidare tagit del av resultat från enkätundersökningar, samt minnesanteckningar och material insamlat från tidigare genomförda möten.

Analys av insamlat material

I slutskedet av utredningen har sammanställning och analys av insamlat material gjorts. Visst material har använts mer som bakgrundskunskap (för att skapa en överblick) än som referensmaterial. Annat material har använts som referenser med hänvisning.³³

32 Fjällforskning, förvaltning av skyddad natur, ledförvaltning, målkonfliktforskning med mera.

33 Se Referenser, sid. 96

Analysen bygger på delar av metodiken Open Standards, som ska underlätta arbete med komplexa projekt med olika frågor och perspektiv.³⁴ Utredningen har med hjälp av denna metodik tagit fram förslag till strategier för lösningar på, eller vidare hantering av, identifierade störningar, hot och målkonflikter³⁵ (främst för deluppdrag 1 och 2). Analysen av deluppdrag 3 och 4 bygger på det material som utredningen bedömt har behövt brytas ut till egna utredningar och/eller redovisningar eller vidare analys och hantering inom nationalparksprojektet.

Återkoppling och avstämning

Preliminära resultat och förslag har utifrån den sammantagna helhetsbilden återkopplats till och stämts av med representanter för berörda samebyar, närboende³⁶, naturbevakare, besöksnäringen samt sakkunniga vid Länsstyrelsen och Naturvårdsverket.

Figur 5. Karta över "Jämtlandstriangeln", med Storulvån, Sylarna och Blåhammarens fjällstation som "hörn".

34 Open Standards for the Practice of Conservation (<http://cmp-openstandards.org/>). Används också av Naturvårdsverket i arbetet med naturskydd.

35 Ordet målkonflikt beskriver i denna rapport utmaningar och svårigheter mellan olika intressen att samexistera.

36 Människor som bor i trakterna närmast det aktuella fjällområdet. Naturvårdsverket, 2017: Ställningstagande inför den fortsatta processen för att bilda en framtida nationalpark i området Vålådalen-Sylarna-Helags. Skrivelse 2017-10-16. Ärendenummer NV-02982-14.

Resultat – Deluppdrag 1

I följande avsnitt redovisas resultaten för uppdragets fyra deluppdrag. Inhämtat material har sammanställts och analyserats utifrån respektive frågeställning.

För alla deluppdrag presenteras utredningens förslag till vidare hantering av aktuella frågor och konkreta åtgärder.

Jämtlandstriangeln – nulägesbeskrivning och förslag till framtida hantering av ledsystemet

Jämtlandstriangeln i området Storulvån-Sylarna-Blåhammaren besöks av allt fler.³⁷ Risken för störningar på och hot mot såväl natur- och kulturvärdena, renskötseln, upplevelsevärdena som fjällsäkerheten tilltar med ökat antal besökare. Valfungerande leder kan vara ett av flera verktyg för att underlätta och möjliggöra för olika intressen och verksamheter att samexistera, genom att hänsyn kan tas till olika värden.³⁸ Det finns därför ett behov av att hitta en långsiktigt hållbar lösning för ledsystemet i området. Deluppdrag 1 är ett steg i arbetet för att uppnå detta.

Avsnittet inleds med en övergripande beskrivning av nuläget för Jämtlandstriangeln, inklusive aktörer, pågående verksamheter (renskötsel, besöksnäring/friluftsliv) samt om fjällräddningens roll och närvaro i området.

Därefter besvaras följande frågor övergripande:

- » Vilka målkonflikter uppfattar olika aktörer i området?
- » Vilka störningar på eller hot mot upplevelsevärden, natur- och kulturvärden, renskötsel och fjällsäkerhet uppfattar olika aktörer i området?
- » Vilken påverkan innebär dessa störningar/hot och målkonflikter, och vilka konsekvenser medför de?
- » Vilka är orsakerna till störningarna, hoten och målkonflikterna?
- » Vilka möjliga strategier finns för att önskvärda förändringar ska kunna uppnås?

37 STF:s besöksstatistik visar på en ökning av Storulvåns gästnätter från cirka 11 000 år 2010 till cirka 15 000 år 2017. Motsvarande för Sylarna och Blåhammaren var en ökning på cirka 2 000 gästnätter från 2010 till 2017. Ökningen gäller framför allt för sommarsäsongen. Epost-konversation Lotta Welander, STF.

38 Godtman Kling, K. med flera, 2017: The Multi-functional Trail – An International Literature Review and the Case of Trails in Southern Jämtland Mountains, Sweden. Rapport 2017:1. Etour, Mittuniversitetet.

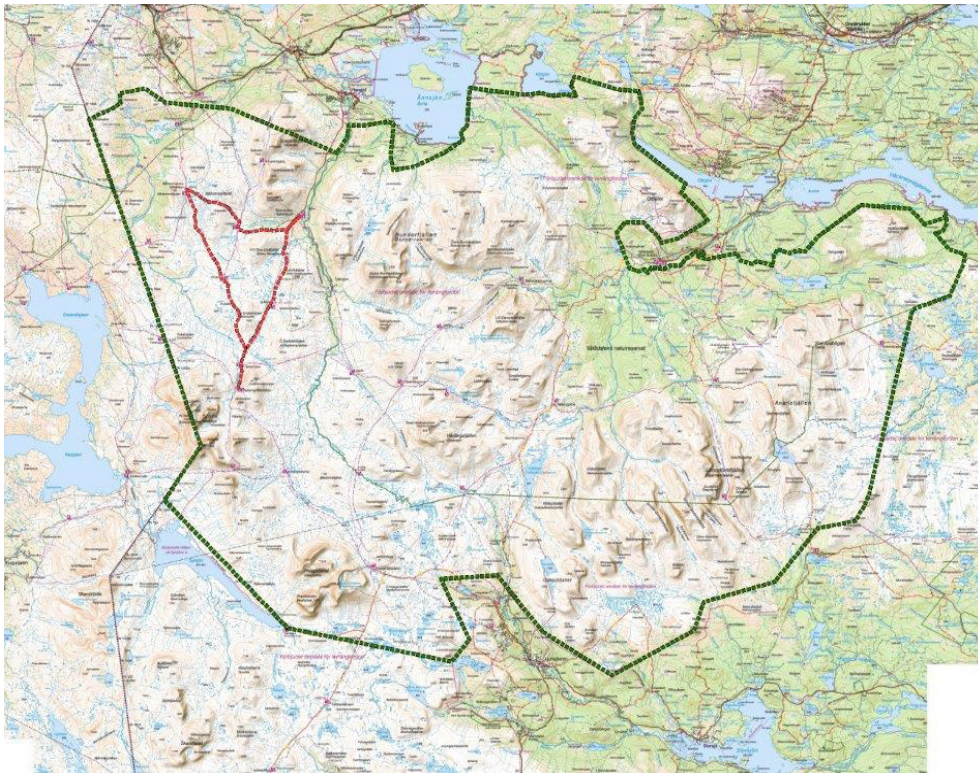
Jämtlandstriangeln i dag

"Jämtlandstriangeln" utgörs av det fjällområde som geografiskt definieras av sommar- och vinterlederna mellan fjällstationerna i Storulvån, Sylarna och Blåhammaren, med närmaste omnejd.

Huvudsakliga pågående verksamheter i området i dag är renskötsel, friluftsliv och besöksnäring. Andra verksamheter i och i anslutning till "triangeln" är de som är utgörs av den statliga natur- och kulturvården. Forskning och militär verksamhet är ytterligare exempel.³⁹

Utöver det markerade ledsystemet finns ett antal icke markerade, dispenskrävande vintertransportsträckor till främst STF:s stugor och fjällstationer. Det finns inga leder tillåtna för skoter och endast enstaka dispenser för körning med terrängfordon på barmark utfärdas. Förekommande yrkestrafik utgörs främst av renskötsel, besöksnäring och förvaltning.⁴⁰

Statens fastighetsverk (SFV) är markägare av nästan all mark inom Jämtlandstriangeln. STF äger sina byggnader men arrenderar marken av staten, med undantag för Storulvån där de även äger marken i direkt anslutning till fjällstationen. Hela området utgörs av renbetesfjäll (se sid. 14).

Figur 6. Översiktskarta över området. Grönprickad linje visar den i förstudien föreslagna, preliminära nationalparksgränsen och den rödprickade Jämtlandstriangeln.

39 Länsstyrelsen, 2013: Beslut om att genomföra en förstudie inför en eventuell nationalparksbildning för området Vålådalen-Sylarna-Helags, i Jämtlands län. Remiss. Länsstyrelsens diarienummer 511-1625-2012.

40 Länsstyrelsen, 2016: Terrängkörning, rörligt friluftsliv och tävlingar i västra Jämtlandsfjällen – en sammanställning av tillstånd. Rapport, diarienummer 511-489-2016.

Berörda intressegrupper och aktörer inom Jämtlandstriangeln

De mest berörda aktörerna inom och i anslutning till Jämtlandstriangeln är:⁴¹

- » Handölsdalens sameby (verkar i och i anslutning till området).
- » Svenska Turistföreningen (driver den mest omfattande besöksnäringen i området).
- » Övriga näringsutövare (bor i närmaste bygden och är verksamma i eller i direkt anslutning till området)
- » Lokalbefolkningen (bor i närmaste bygden och nyttjar området på olika sätt)
- » Besökarna (nyttjar området för upplevelser och rekreation)
- » Länsstyrelsen i Jämtlands län (operativt ansvarig för områdes- och artskydd, viss tillsyn, upplåtelse av fiske/jakt, ledförvaltning, med mera).
- » Statens fastighetsverk (markägare och förvaltare).

Renskötseln inom Jämtlandstriangeln

Handölsdalens sameby bedriver renskötsel inom området mer eller mindre året runt. Största aktiviteten sker under vårvinter, sommar och höst, då renen kalvar och betar på markerna. Beroende på hur mycket snö det är i Härjedalen och när det blir bart, flyttas renarna från vinterbetet till samebyns åretruntmarker i de västra delarna av Vålådalen-Sylarna-Helags i slutet av mars till första halvan av april. Under senhösten och förvintern, i november–december, flyttas renarna tillbaka till vinterbetet i Härjedalen.

Handölans och Enans dalgångar tillhör samebyns viktigaste kalvnings- och beteshage och är också bas för renskötseln i stort. Bland annat ligger en renskötselanläggning med beteshage i Tjallingen, på västra sidan om Handölan (se figur 5).

Besöksnäring, friluftsliv och upplevelsevärden inom Jämtlandstriangeln

Alla tre fjällstationerna inom "triangeln" ägs och drivs av STF. De hålls öppna under vårvintern (februari–april) och sommar/höst (juni–september). Jämtlandstriangeln marknadsförs av STF som "en äkta fjällklassiker" och fjällstationerna är "triangelns hörn" mellan vilka besökarna rör sig.⁴²

Vintertid erbjuder STF upplevelser inom Jämtlandstriangeln främst i form av tur- och toppturskidåkning samt kurser i exempelvis lavinkunskap och vintertältning. På sommaren kan gästerna uppleva området genom vandring, löpning, mountainbike, grottkrypning med mera.

Utöver STF finns det också andra aktörer, bland annat aktivitetsföretag som erbjuder guidade turer och arrangörer av tävlingar i fjällmiljö.⁴³

41 Flera berörda i området är lokala föreningar och organisationer, fjällräddningen, forskningsinstitutioner (till exempel MIUN/Etour, SLU), myndigheter (Naturvårdsverket, Statens Geologiska Undersökning (SGU), Riksantikvarieämbetet (RAÄ) med flera), aktörer på norska sidan (Trondheims Turistforening, Saanti sijte sameby, Tydals kommun, Meråker kommun, Fylkesmannen Nor-Trøndelag med flera).

42 STF:s hemsida: <https://www.svenskaturistforeningen.se/>

43 Godtman Kling, K., 2018: Översiktlig analys av aktiviteter i det föreslagna nationalparksområdet. Mittuniversitetet.

Även för dem utgör ledsystemet och fjällstationerna viktiga utgångspunkter. Det finns också flera transport- och serviceföretag direkt kopplade till besöksnäringen.⁴⁴

Flera undersökningar har genomförts i området med fokus på dess besökare.⁴⁵ De viktigaste motiven för att besöka området är att uppleva natur, vildmark, tystnad samt lugn och ro. Även att ägna sig åt en specifik aktivitet, där vandring med övernattnig är den vanligaste. Dagsturer, tältning, toppturer och naturfotografering är också viktiga aktiviteter. Såväl svenska som utländska besökare utövar sina aktiviteter främst i anslutning till de markerade lederna.⁴⁶

Fjällsäkerheten inom Jämtlandstriangeln

En fjällbesökare rör sig främst på eget ansvar i området. Längs lederna ska förvaltaren säkerställa att de anläggningar som finns (broar, spänger, ledmarkeringar med mera) är så säkra som möjligt att färdas på och gott skick. I övrig terräng utanför leden färdas man på egen risk.⁴⁷

Jämtlandstriangeln marknadsförs som ett bra område för nybörjare och ovana besökare⁴⁸ och det finns en tendens att området besöks alltmer av barnfamiljer.⁴⁹ Samtidigt ökar intresset för aktiviteter som exempelvis topptursskidåkning.⁵⁰

Ovana fjällbesökare och individer som utför mer eller mindre riskfyllda aktiviteter i potentiellt farliga miljöer (till exempel brant terräng), har medfört ett ökat behov av insatser från fjällräddningen. Antalet utryckningar har inom Vålådalen–Sylarna–Helags de senaste fyra åren (2014–2017) ökat från till 32 till 65 insatser på ett år. Ökningen gäller även i och i anslutning till ”triangeln”.⁵¹

Vid insatser inom Jämtlandstriangeln är det främst fjällräddningens Sylarnagrupp som berörs, men även övriga grupper rycker ut vid behov. Uppdragen varierar från livräddningsinsatser, till transporter vid lättare skador då fjällbesökaren inte själv kan ta sig ner från fjället. Räddningsinsatser påbörjas då en olycka har skett eller då man befärar att det ska ske. Även viss patrullering genomförs, exempelvis under påsk då mycket folk rör sig i området.⁵²

Verksamheten bygger på frivillighet och alla fjällräddare bor strategiskt nära de områden inom vilka de främst verkar

44 Sylexpressen och Mogmac är två exempel.

45 Då Jämtlandstriangeln ingår som en betydande del av undersökningsområdet, bedömer utredningen att motiven för besök i ”triangeln” bör överensstämma väl även med motiven för besök i området som helhet.

46 Wall–Reinius, S. med flera, 2015: Undersökning bland besökare i södra Jämtlandsfjällen sommaren 2013. Etour Rapport, 2015:2. Mittuniversitetet.

47 E-postkonversation, Nils Hallberg, Miljörettsjurist, Naturvårdsverket.

48 <https://www.friluftsförbundet.se/lat-aventuret-borja/kunskap--guider/sno/turtips-for-nyborjaren/>

49 Fredman, P., med flera, 2016: Dagens miljömål och framtidens fjällupplevelser – lakttagelser av aktivitetsmönster, landskapsrelationer och kommunikationsformer. Rapport 2016:3. Etour. Mittuniversitetet.

50 Muntligt Lisa Lindblom, STF Storulvån, vid Fjällforum 10 april 2018.

51 Muntlig konversation med Peter Borg, fjällräddningssamordnare, Polisen.

52 SVEFRO:s (Svenska Fjällräddares Riksorganisation) hemsida: <http://fjallraddningen.se>

Målkonflikter mellan olika intressen

För att uppnå en långsiktigt hållbar samexistens mellan de olika intressena inom området, behöver målkonflikter och bakomliggande orsaker synliggöras. Först därefter kan de hanteras och lösas. Följande målkonflikter har identifierats som de viktigaste inom Jämtlandstriangeln.

Renskötsel – besöksnäring/friluftsliv

Den tydligaste målkonflikten inom Jämtlandstriangeln (liksom för det aktuella området i stort) finns mellan renskötseln och besöksnäringen. Det är främst renskötseln som upplever störning från olika typer av besökare och aktiviteter (se tabell 4).⁵³

Handölsdalens sameby ger uttryck för stora bekymmer. Vandrare, cyklister, topptursskidåkare och jägare med hundar, är exempel på sådant som samebyn upplever ge upphov till såväl störningar som skador. Även transporter, både med skoter, vessla och helikopter, uppges vara ett problem. *"Nu är det explosionsartat. Det har blivit ett rejält hot mot rennäringen i det här området. Vi är på väg att bli undanknuffade helt enkelt..."*, säger Jonas Kråik, ordförande i Handölsdalens sameby, vid en intervju av Mittuniversitet hösten 2017.

Samebyn betonar att det inte är de enskilda aktiviteterna som är problemet. Det är istället den sammantagna helheten av olika störningar som ger upphov till bekymren. Störningarna skapar en så kallad kumulativ effekt, kombinationseffekt, som kan vara svår att både förutsäga, förebygga och hantera.

Störningarna är särskilt påtagliga under kalvningstid (april-maj). Renen är då extra känslig och vajan kan vid hög stress i värsta fall föda en kalv för tidigt eller stöta bort en nyfödd kalv. De största problemen uppstår längs Storulvåvägen, Handölans och Ulvåns dalgångar och omgivande marker.⁵⁴ Av den anledningen har vägen vissa år denna tid varit stängd.

Samtidigt är april-maj enligt många besökare den finaste tiden på året. Vissa vårvinterdagar rör det sig förhållandevis många människor på fjället för skidåkning och hundspannskörning på skaren. Stängningen av vägen har därför i sin tur också gett upphov till en motsatt intressekonflikt, då renskötseln för en del besökare upplevts vara en störning för friluftslivet.⁵⁵

53 En så kallad asymmetrisk konflikt, där konflikten är allvarigare utifrån det ena perspektivet.

54 Muntligen, Jonas Kråik, ordförande Handölsdalens sameby.

55 STF stänger också sina anläggningar i slutet av april, så besökare i maj är främst daggäster eller tältare.

Figur 7. Storulvåvägen i april 2018. Foto: W. Wadman, Länsstyrelsen Jämtlands län.

Även under sommaren upplever samebyn störningar från besökare. Trots att majoriteten färdas längs lederna, anser samebyn att lederna är för många och att området i alltför stor omfattning är genomdraget av leder. Det medför att den betesro som är viktig för renens fortlevnad resten av året inte uppnås, eller åtminstone störs.⁵⁶

STF beskriver olika typer av störningar på renskötseln som besöksnäring och friluftsliv inom Jämtlandstriangeln medför. Också andra aktivitetsarrangörer och representanter för delar av friluftslivet påtalar utmaningar, men som STF också en vilja att försöka åtgärda dem. Som ett led i detta har bland annat en informationsfilm om kalvningsperioden spelats in, i vilken Handölsdalens sameby, STF och Länsstyrelsen gemensamt sprider budskapet om vikten av hänsyn till renen under kalvningstid.⁵⁷

Med anledning av målkonflikten mellan besöksnäring och renskötsel i Jämtlandstriangeln har STF, Handölsdalens sameby och Länsstyrelsen genom ledutredningen fört dialoger för att skapa bästa förutsättningar respektive part. Konkreta förslag på ledsystemet och underlag för diskussion har under utredningens gång framförts av både samebyn och STF (se bilaga 3 och 4). I dagsläget ligger förslagen långt ifrån varandra, men båda parterna ger uttryck för en vilja att lösa situationen på bästa möjliga sätt.

Vid dialogerna lyftes också frågor som är komplexa och kräver långsiktigt samverkansarbete för att lösas. Flera av dem är dessutom beroende av ett beslut om nationalpark eller inte. Parterna beslutade därför gemensamt att dialogerna fortsättningsvis ska föras inom nationalparksprocessen.⁵⁸

56 A. Skarin 2012: Sammanställning av forskning gällande störningar på ren – med perspektiv på etableringar av vindkraft i renskötselområdet. SLU, Uppsala.

57 <http://www.valadalen-sylarna-helags.se/>: Ny film: Maj är kalvningstid.

58 Återupptas hösten 2018, då en särskild arbetsgrupp som ska arbeta med bland annat infrastrukturen i området startas inom nationalparksprocessen. Såväl berörda samebyar som STF (med flera) kommer med all sannolikhet att ingå i denna.

Naturvård – Besöksnäring/friluftsliv

De främsta målkonflikterna mellan naturvård och besöksnäring/friluftsliv ligger i störningar och skador på mark, vegetation och djurliv (se tabell 1 och 2), till följd av högt tryck från olika aktiviteter, eller aktiviteter på olämplig plats (t.ex. fotografering av känsligt djurliv). De mest påtagliga konflikterna gäller slitage, nedskräpning, latrin och skotertransporter på barmark. Generellt uppstår erosion på platser och längs känsliga sträckor med högt besöksstryck. Även nedskräpning och sanitetsproblem förekommer, främst där många människor rör sig. Besöksstrycket ger en negativ påverkan på naturmiljön och skapar på sätt motsättningar mellan dessa två intressen.

Lisa Lindblom, chef för Storulvåns fjällstation, ger i en intervju med Mittuniversitetet (MIUN) uttryck för målkonflikten: *"Det som har hänt nu på slutet är att antalet gästnätter har ökat så pass mycket så att naturvården inte har hunnit med".*⁵⁹

Lössspringande hundar i samband med friluftsliv och aktiviteter är enligt såväl naturbevakarna som renskötarna ytterligare ett problem i och i anslutning till Jämtlandstriangeln. Hundar som inte är kopplade kan åstadkomma stora skador på andra djur och fåglar, i synnerhet om det sker på fel tid på året, under vår och tidig sommar.

Naturvård – Renskötsel

Den målkonflikt som identifierats som störst mellan naturvård och renskötsel gällande infrastruktur och ledssystem, ligger främst i den barmarkskörning som sker i samband med rennäringens verksamheten (se tabell 1). I Jämtlandstriangeln ligger enligt Länsstyrelsens naturbevakare ur naturvårdsperspektiv störningarna från renskötselns barmarkskörning på acceptabla nivåer. Största störningarna i Vålådalen–Sylarna–Helags som helhet finns generellt närmast olika renskötselaneläggningar, samt längs vissa körsträckor (exempelvis sydväst om Kläppen i Ljungdalen och i Vålådalsområdet). De finns också i anslutning till en del fiskevatten (Vålåsjön och Ljungsjöarna).

Besöksnäring/friluftsliv – Besöksnäring/friluftsliv

Målkonflikter har också identifierats mellan olika typer av friluftaktiviteter. De tydligaste finns mellan cykling och vandring, samt mellan skoteråkning och turskidåkning (se tabell 1 + deluppdrag 2). Ytterligare exempel är mellan vandrare och löpare.

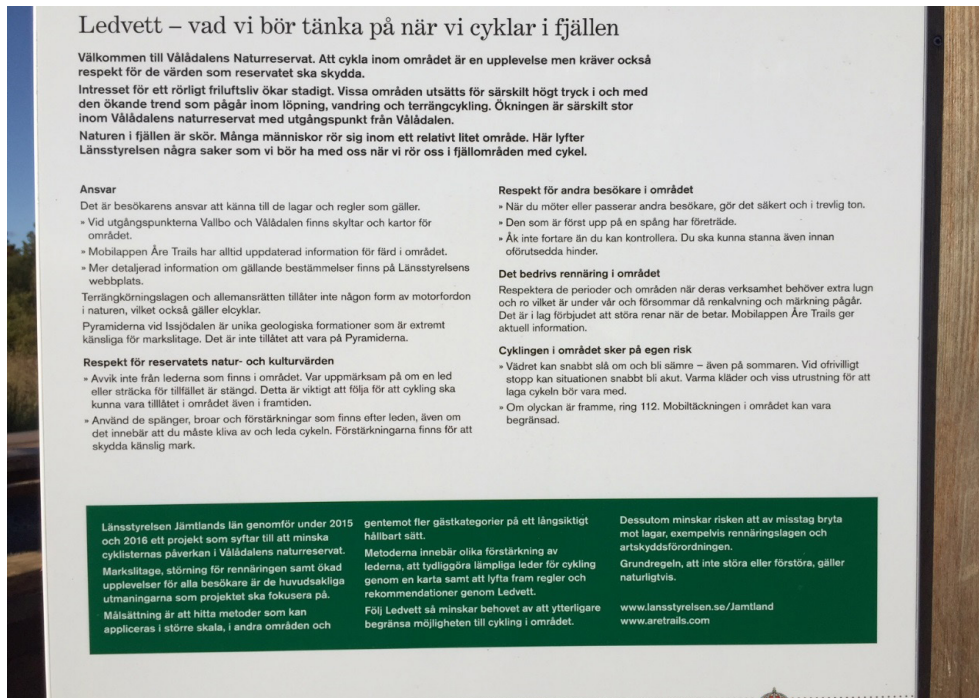
När det gäller vandring och cykling kan vandrare exempelvis uppleva att cyklisterna på ett negativt sätt utnyttjar en led som egentligen är ämnad för vandring. Några har gett uttryck för att cykling alls inte hör hemma på fjället – "det borde förbjudas".⁶⁰ Cyklisterna kan å sin sida störa sig på att vandrare blockerar en spång eller led och inte tar hänsyn till att en cyklist kommer. Mellan löpare och vandrare kan konflikten uppstå i brist på avsaknad av visad hänsyn, förståelse och "hyfs" mot varandra - vilket kan bero på att en invand och etablerad aktivitet möter en ny.⁶¹

59 MIUN-film: Förändringarna. 2017. <https://www.youtube.com/watch?v=2oJ31QOKsOE>

60 Ref. bymöte Vålådalen

61 Muntlig konversation, Wictoria Wadman, naturbevakare/ff. fältchef, Länsstyrelsen.

För att hantera och förebygga intressekonflikter mellan vandrare, cyklister, löpare med flera, har Länsstyrelsen i samband med ett pågående ledförstärkningsprojekt på Blanktjärnsrundan i Vålådalen⁶² tagit fram ett informationsmaterial. Det ska hjälpa olika aktivitetsutövare att hitta former för en hållbar samexistens på lederna i området. Med foldrar och skyltar hoppas man att konflikterna ska minska och förståelsen och respekten ska öka genom "Ledvett" (se figur 8).

Figur 8. Informationsskylt i Vålådalen, vid starten på Blanktjärnsrundan, om "ledvett".

Störningar på olika värden och strategier för att hantera dessa

För att uppnå ett ledsystem som ska möjliggöra olika intressens samexistens i området, behöver utöver målkonflikter även potentiella och befintliga störningar på och hot mot områdets värden identifieras.⁶³ För varje störning, hot och målkonflikt behövs sedan en möjlig strategi för önskvärd förändring tas fram.

I detta avsnitt listas identifierade störningar, hot och målkonflikter inom Jämtlandstriangeln samt föreslagna strategier för hantering. Dessa bygger på utredningens insamlade material från olika aktörer, samt på fältinventeringar och litteraturstudier. I avsnittet framgår:

- » typ av påverkan och dess konsekvenser,
- » bakomliggande orsaker till störning/hot,
- » önskvärd förändring,
- » förslag till strategi för och bedömd möjlighet till att uppnå denna förändring,

62 Länsstyrelsen, 2017: Ledförstärkning i Vålådalen 2.0. Rapport Dnr 512-3635-2017

63 Definieras i uppdraget som natur- och kulturvärden, renskötsel samt upplevelsevärden inklusive fjällsäkerhet.

- » eventuell målkonflikt och grad av denna, och
- » bedömd prioriteringsgrad för vidare hantering.

Efter varje beskrivande text följer en tabell, där de viktigaste störningarna och föreslagna strategierna listas. De utredningen bedömer som mest högprioriterade är i tabellerna gulmarkerade. Några exempel på störningar visas på karta (figur 9).

Observera att dessa störningar inte är begränsade endast till Jämtlandstriangeln, utan gäller generellt för hela Vålådalen–Sylarna–Helags.)

Störning till strategi – upplevelsevärden

De viktigaste störningarna på eller hoten mot upplevelsevärdena inom Jämtlandstriangeln är enligt utredningen markskador i form av slitage, nedskräpning och i viss mån buller.⁶⁴

För slitage bedöms de högst prioriterade strategierna för en önskvärd förändring vara dels förstärkning och anpassning av lederna för bättre hållbarhet, dels kunskapsspridning och information inriktad på specifika aktiviteter.⁶⁵ Generellt har informationsfrågan på olika sätt lyfts till utredningen som viktig. En högre medvetandegrad hos besökarna om möjligheten att på olika sätt – och ibland bara med små, enkla vägval – undvika markslitage, kan vara ett av flera sätt att förebygga skador.

Nedskräpning är ett problem främst vid start- och slutpunkter för olika aktiviteter (framför allt vid ledcentraler och parkeringar), samt vid rastplatser, vindskydd och i anslutning till stugor och fjällstationer. Detsamma gäller för latrinfrågan, i synnerhet på populära platser där det inte finns WC eller utedass. För båda dessa behövs i första hand välfungerande anläggningar och system för hantering, i kombination med besöksinformation om var dessa finns (samt hur man löser situationen om de inte finns i närheten).

Också buller är en störning som i olika sammanhang har lyfts till utredningen. Enligt en rapport från MIUN är det 20 procent av nationella och 12 procent av internationella besökare som uppger att deras upplevelse påverkas negativt av buller.⁶⁶ Den mest effektiva strategin för att minska buller bedömer utredningen vara att en tydligare reglering av när och i vilket syfte det är tillåtet med transporter, samt krav på samordning och effektivisering för att minska antalet transporter.

64 Utöver inkomna synpunkter via bland annat dialoger, stöds detta av MIUN:s besökarundersökning från 2013 (även om denna gäller för ett något större område) samt av Naturvårdsverkets besökarundersökning längs det statliga ledsystemet i fjällen. (Rapport 6710).

65 Exempelvis Länsstyrelsens "Ledvett", se vidare ovan, under Målkonflikter/Besöksnäring/friluftsliv – Besöksnäring/friluftsliv.

66 Wall–Reinius, S., 2016: Intressekonflikter och utmaningar i multifunktionella landskap: Studier kring buller, vindkraft och naturskydd i Jämtlandsfjällen. Rapport 2016:7. Etour. Mittuniversitetet.

Tabell 1: Upplevelsevärden inom Jämtlandstriangeln – störningar, hot, bakomliggande orsaker och förslag till möjliga strategier för önskvärda förändringar.

Typ av störning/ hot – Upplevelse- värden	Typ av påverkan	Konsekvenser (identifierade el. potentiella)	Bakomliggande orsak till störning/hot	Önskvärd förändring	Strategi för att uppnå önskvärd förändring	Möjlighet uppnå önskvärd förändring	Grad av målkonflikt	Prioritet
Skada på naturlandskapet	Slitage – erosion	Förfulande av naturen	För hårt tryck p.g.a olika mänsk- liga aktiviteter	Minimala skador	Minska trycket	Medel	Låg	Högsta
	Övernyttjande av naturresurser	Förfulande av naturen	Uttag ved/näver (t.ex. vid eldplat- ser)	Inga synliga spår av vedut- tag	Kunskapsspridning/information Tillhandahållande av ved	Medel Låg	Låg Medel	Hög Medel
Störning djur	Bortträngning	Mindre möjlig- het att uppleva djurlivet	Störning på fel plats	Möjlighet att uppleva djur	Begränsning, t.ex. med zoner Kunskapsspridning/information Tillsyn Naturvägledning	Låg Låg Hög	Låg Låg Medel	Hög Medel Medel
Störning djur	Bortträngning	Mindre möjlig- het att uppleva djurlivet	Störning vid fel tillfälle	Möjlighet att uppleva djur	Kunskapsspridning/information Tillsyn Naturvägledning	Låg Låg Hög	Låg Låg Medel	Hög Medel Hög
Nedskräpning	Förfulande av naturen	Sämare upple- velse	Skräp som avsikt- ligt lämnas kvar i naturen	Skräpfritt	Kunskapsspridning/information Välanpassade sophanteringsfunk- tioner Tillsyn Städning	Medel Hög Låg Hög	Låg Låg Låg Låg	Hög Högsta Medel Hög
Luftförorening	Försämrad luftkvalité	Avgaslukt	Utsläpp mark- transporter	Frisk luft	Färre transporter Högre utsläppskrav	Medel Hög	Hög Hög	Medel Hög
Ljudförorening	Buller	Avsaknad tystnad	Transporter (mark-)	Tystnad	Reglering av transportsträckor Högre krav bullernivå Färre transporter	Hög Hög Medel	Medel Medel Medel	Medel Hög Högsta

Störning till strategi – naturvärden

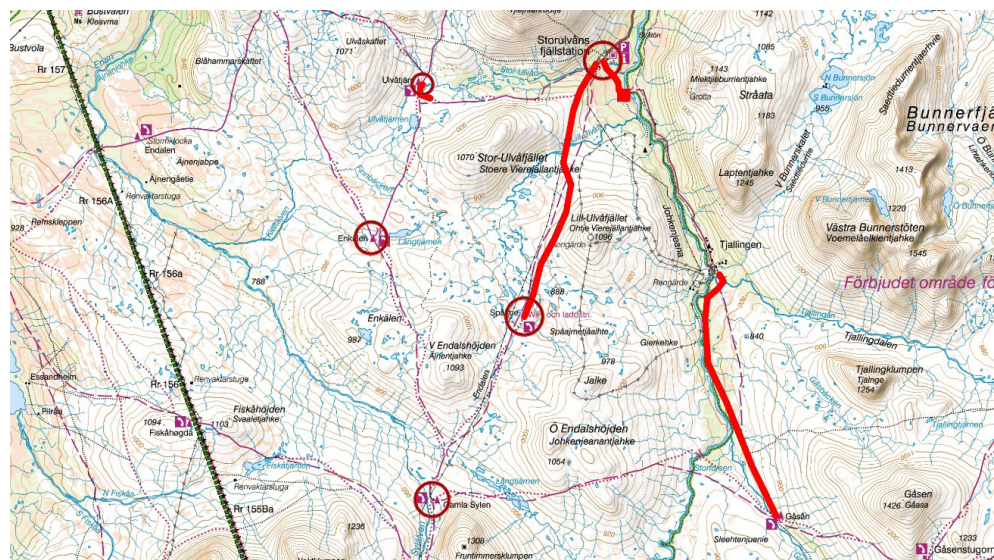
De största störningarna på naturvärdena inom Jämtlandstriangeln sammanfaller i hög grad med de som gäller för upplevelsevärdena (se ovan). Det rör sig om mark- och vegetationsskador till följd av högt aktivitetstryck, nedskräpning och förorening från mänsklig avföring.⁶⁷

Också här är de viktigaste strategierna åtgärder i form av förstärkning och anpassning av lederna. Även kanalisering⁶⁸ för att minska trycket på utsatta platser (till exempel med väl tillrättalagda närleder/kortslingor) bedöms vara en möjlig och viktig strategi.⁶⁹

För terrängkörningen behövs väl genomförd planering, samordning, reglering och tillsyn, som kan förstärka varandra för bästa resultat. Arbete med terrängkörningsplaner och markförstärkningsåtgärder är viktiga strategier och planering måste ske i nära samverkan och dialog med berörda aktörer.

En fråga som påverkar både upplevelse- och naturvärdena, är tagande av ved vid rastplatser. Detta medför skador på träd och buskar, förfular landskapet med sönderhuggna och brutna grenar och orsakar sår på trädstammar efter näveruttag. På vissa platser är detta särskilt påtagligt, i synnerhet i närheten av välbesökta rastplatser.

Här skulle en lösning kunna vara att Länsstyrelsen eller en närliggande besöksanläggning förser rastplatserna med ved. Detta är emellertid resurskrävande, varför utredningen istället föreslår delvis reglering av veduttag på vissa platser (genom zoner), men också möjlighet för besökarna att mot en avgift få med sig ved till en rastplats från ett välplacerat vedlager. Även tydlig information om var det är och inte är tillåtet att elda utan egen ved (alternativt plockad på allemansrättslig grund, "löst liggande") är en viktig strategi.

Figur 9. Exempel på sträckor med kraftigt slitage markeras som röda heldragna linjer. Främst i anslutning till startpunkter, men även på sträckor med extra högt besöksstryck. Exempel på platser med nedskräpning markeras som mörkröda ringar.

67 I Enan har förhöjda halter av tARBakterien e-coli uppmätts, som men orsakerna är ännu inte kända. Samverkan pågår mellan Länsstyrelsen, Åre kommun och Indalsälvens vattenvårdsförbund för att identifierade bakomliggande orsaker. E-postkonversation maj -18, Annika Lundmark, samordnare miljöövervakning, Länsstyrelsen.

68 Kanalisering är ett sätt att styra besökare och aktiviteter antingen till eller från delar av ett område.

69 Zoner innebär att olika regler inrättas för olika delar av ett område, till exempel vad gäller möjligheten till tillträde.

Tabell 2: Naturvärden inom Jämtlandstriangeln - störningar, hot, orsaker och förslag till möjliga strategier för önskvärda förändringar.

Typ av störning/ hot	Naturvärden	Typ av påverkan	Konsekvens (identifierad el. potentiell)	Bakomliggande orsak	Önskvärd förändring	Strategi för att uppnå önskvärd förändring	Grad av målkonflikt	Möjlighet uppnå önskvärd förändring	Prioritet
Skada på natur- landskapet		Slitage	Exponering av barmark	För hårt tryck p.g.a olika mänskliga aktiviteter (vandring, cykling, löpning...)	Slitage på acceptabel nivå	Förstärka leder för ex.vis vandring och cykling	Medel	Hög	Högsta
			Erosion Förändrad vattenföring Vegetationsskador		Färre besökare på känsliga områden Färre besökare på känsliga områden Medvetna besökare	Utvöka antalet leder för större spridning av slitage Flytta leder till mer hållbar mark Kanalisering Zonering	Hög Medel Låg Medel	Hög Hög Hög Hög	Hög Hög Hög Högsta
		Barmarkskörning terrängfordon	Exponering av barmark Erosion Förändrad vattenföring Vegetationsskador	Behov av transporter	Minimalt antal transporter	Terrängkörningsplaner Markförstärkningsåtgärder Kunskapspridning Reglering Tillsyn	Medel Medel Låg Medel Medel	Hög Medel Medel Hög Hög	Högsta Högsta Medel Hög Högsta
		Övernyttjande av naturresurser	Vegetationsskador	Uttag ved/näver (t.ex. vid eidplatser)	Minimala skador till följd av ved/näveruttag	Kunskapspridning/info Tillhandahållande av ved Begränsning, t.ex. med zonering Tillsyn	Låg Medel Medel Medel	Medel Hög Hög Medel	Hög Låg Hög Medel
Störning djur		Stress	Stört födointag	Störning på fel plats, vid fel tillfälle	Besök /nävar sker på rätt plats, vid rätt tid	Omdragning av leder Kunskapspridning Zonering Reglering Tillsyn	Medel Låg Medel Medel Medel	Medel Medel Medel Hög Medel	Låg Hög Medel Medel Hög
		Bortträngning	Försämrad hälsa/överlevnad Sämr häcknings-/föryngringsframgång						
Nedskräpning		Nedskräpning	Risk för skada på djur	Skräp som lämnas kvar i naturen	Skräpfri fjällnatur	Kunskapspridning/info Välfungerande sophantering Tillsyn Städning	Låg Låg Medel Medel	Medel Hög Medel Hög	Hög Högsta Medel Hög
		Förorening	Förorenat fjällvatten, smittspridning	Läckage från dass/avloppsanläggningar Inofficiella WC på populära platser	Rent fjällvatten	Välfungerande dass/avloppsanläggningar Kunskapspridning/info	Mellan Låg	Hög Medel	Högsta Hög Hög

Störning till strategi – kulturvärden

Vad gäller störningar på kulturvärden inom Jämtlandstriangeln, är de mest påtagliga sådana som har med risk för fysiska skador på värdena att göra. Genom att kanalisera⁷⁰ besökare till särskilda vägar, kan man undvika att exempelvis gamla eldstäder, kåtatomer, härdar, renvallar eller gravar förstörs av slitage och erosion. En annan strategi är att informera besökare om att de rör sig i ett känsligt kulturlandskap. Kanske i viss mån även utvalda platser skulle kunna lyftas och särskilt visas upp, för kunskapsspridning om kulturlämningarnas värde och områdets historia.

Ännu en viktig strategi för att värna områdets kulturvärden är att inventera. Såväl sakkunniga vid Länsstyrelsen, som vid Gaaltije (Sydsamiskt kulturcentrum, Östersund) betonar betydelsen av ökad kunskap om kulturlämningar i det aktuella området och däribland behovet av ytterligare inventeringar.⁷¹

I synnerhet vid eventuella ledomdragningar är det av största vikt att kunskap finns, så att inte lämningar skadas eller förstörs.⁷²

70 Kanalisering är ett sätt att styra besökare och aktiviteter antingen till eller från delar av ett område.

71 Muntlig resp. epost-konversation med Ewa Ljungdahl, Gaaltije, och Eva Karlsson, Länsstyrelsen.

72 Vilket också är ett krav enligt kulturmiljölagen, SFS 1988:950.

Tabell 3: Kulturvärden inom Jämtlandstriangeln - störningar, hot, orsaker och förslag till möjliga strategier för önskvärda förändringar.

Typ av störning/hot Kulturvärden	Typ av påverkan	Konsekvenser (identifierade el. potentiella)	Bakomliggande orsak	Önskvärd förändring	Strategi för att uppnå önskvärd förändring	Grad av målkonflikt	Möjlighet uppnå önskvärd förändring	Prioritet
Skada på kulturminnen	Fysisk påverkan	Skadade eller förstörda kulturminnen	För hårt tryck på grund av olika mänskliga aktiviteter	Inga ytterligare skador	Kanalisering Kunskapspridning/ Information Reglering Inventering	Låg Låg Medel Låg	Hög Medel Hög Hög	Hög Hög Medel Hög

Störning till strategi – renskötseln

De svåraste störningarna på renskötseln inom Jämtlandstriangeln beror enligt Handölsdalens sameby på besöksnäringen och friluftslivet. De utgörs främst av aktiviteter på fel plats och/eller vid fel tillfälle, då de medför negativ påverkan på renens kalvning eller betesro. Mänskliga aktiviteter kan också innebära störning på renskötseln som verksamhet, då en besökare genom att röra sig på fel plats vid fel tidpunkt kan orsaka exempelvis att en renhjord splittras. Det innebär stress, merarbete och även kostnader för rensköterna och påverkar näringen negativt.

Lederna skapar vidare ett slags barriärer, vilket innebär att det blir svårare för renen att röra sig mellan sina betesmarker. Jämtlandstriangelns leder som helhet är ett konkret exempel. Även om kanske lederna i sig inte innebär svårigheter för renen, så är det aktiviteten längs med dem som medför negativ påverkan. Om det kontinuerligt rör sig exempelvis vandrare längs en sträcka, kommer detta innebära ett motstånd för renen att förflytta sig. Följden kan bli sämre tillgång till föda.⁷³

Utöver lederna kan även andra anläggningar och infrastruktur i stort, exempelvis vägar och byggnader, medföra störningar på renen och renskötseln. Möjliga strategier kan vara att flytta anläggningar och anpassa nya.

Viktigaste strategierna för att förbättra situationen bedömer utredningen främst vara nära dialog och samverkan mellan samebyn, förvaltarna och besöksnäringen i området. Även information och kunskapspridning till besökare är en viktig strategi, i synnerhet inför och under kalvningstid.

73 Ajlin Kråik-Jonasson, medlem i Handölsdalens sameby. Muntligen Work Shop Open Standards, 21 februari, Åre.

Tabell 4: Renskötselein inom Jämtlandstriangeln - störningar, hot, orsaker och förslag till möjliga strategier för önskvärda förändringar.

Typ av störning/ hot mot Renskötselein	Typ av påverkan	Konsekvenser (identifierade el. potentiella)	Bakomliggande orsak	Önskvärd förändring	Strategi för att uppnå önskvärd förändring	Grad av målkonflikt	Möjlighet uppnå önskvärd förändring	Prioritet
Störning på renskötselein	Byggnationer av anläggningar	Försämrade förutsättningar för beteförsämrade hälsa	Markexploatering	Få ytterligare anläggningar	Restriktivt med tillstånd för nya anläggningar	Hög	Hög	Medel
Störning på renskötselein	Störning på renskötseleins förutsättningar	Ökad arbetsbörda - stress Ökad arbetsmängd - ökade kostnader	Mänskliga aktiviteter vid fel tid	Acceptabel påverkan	Dialog/samverkan Kunskapspridning/information	Medel	Medel	Högsta Hög
Störning på renar	Bortträngning från bra marker	Stört födointag - försämrade hälsa/sämrre överlevnad	Mänskliga aktiviteter vid fel tid	Mindre störning på betet	Större störningsfria områden skapas genom förändrad leddragning (d.v.s. kanalisering) Områden hålls fria från leder (d.v.s. zoner) Information	Hög	Medel	Hög
Störning på renar	Stört/förändrat rörelsemönster	Svårighet att nå vissa betesmarker på grund av barriäreffekter Risker för ren/kalv i kalvningstid	v	Renar når sina kalvnings- och betesmarker	Leder flyttas till ett läge där de inte ger lika stor barriäreffekt Leder kan öppnas och stängas för att undvika barriäreffekter där renen rör sig vid den aktuella tidpunkten	Hög	Medel	Hög
						Medel	Medel	Hög

Störning till strategi – fjällsäkerheten

Alla hot mot fjällsäkerheten inom det aktuella området har av naturliga skäl direkt koppling till risk för personskada. De viktigaste hoten är en följd av att fjällen utgör en exponerad miljö, med exempelvis svårighet att hitta skydd, farliga vad över vattendrag och att aktiviteter utförs i lavinfarlig, brant terräng. Alla dessa innebär potentiella olycksrisker.

Strategierna för att minska dessa risker, är säkra, välskötta och vid behov flera anläggningar i form av broar, vindskydd, tydligare markeringar, skyltar med mera.

Vidare skapar vinterlederna och övrig infrastruktur som vägar, skoter- och vesseltransporter, möjligheter för det ökade intresset för exempelvis toppturskidåkning. Bättre utrustning medför högre risktagande i brantare terräng. Här bedömer utredningen att frågan om information och kunskapsspridning om aktivitet i lavinterräng bör vara högprioriterad.⁷⁴

Dels behövs kunskap hos besökarna om såväl risker som praktik i lavinterräng, dels högaktuell information inför planeringen⁷⁵, och vid startpunkterna (exempelvis vid Storulvån).

Vad över vattendrag längs lederna kan vid höga flöden vara potentiellt mycket farliga.⁷⁶ Också här behövs satsningar på förebyggande och aktuell information om hur och var man vadar säkert och om vilka risker som finns. Framför allt behöver förvaltaren säkerställa att det över alla större vattendrag, och även mindre där det tillfälligt kan uppstå höga och svårvadade flöden, finns säkra övergångar i form av exempelvis broar.

74 Gäller även vid planering av leddragningar, där förvaltaren kan dra nytta av Naturvårdsverkets lavinterrängkartläggning. <http://www.fjallsakerhetsradet.se/forberedelser/laviner/ates/>

75 Erbjuds redan i dag på www.lavinprognoser.se

76 Ett exempel är över Handölan vid Storulvån, där det förekommit incidenter och även dödsfall och där det därför på senare år funnits en bro. Denna drogs emellertid i december 2016 med av isvatten vid ett extremvärmeväder. I sommar 2018 ska en ny dragning rekognosceras av Länsstyrelsen, i samråd med berörda aktörer.

Typ av störning/ hot Fjällsäkerhet	Typ av påverkan	Konsekvenser (identifierade el. potentiella)	Bakomliggande orsak till störning/ hot	Önskvärd förändring	Strategi för att uppnå önskvärd förändring	Grad av målkonflik	Möjlighet att uppnå önskvärd förändring	Prioritet
Säkerhetsrisk	Personskada/ död	Avsaknad skydd	Exponerad miljö	Möjlighet till bra skydd	Flera rastskydd	Låg	Hög	Högsta
		Avsaknad skydd	Exponerad miljö	Nödvändig kunskap	Information/kunskapsspridning	Låg	Medel	Medel
		Drunkningstillbud	Färd över svag is	Säker färd över is	Kontroll	Låg	Hög	Hög
		Omöjligt att larma	Dålig mobiltelefon-täckning	Bra mobiltäckning	Information/kunskapsspridning	Låg	Medel	Hög
		Drunkningstillbud	Svåra vad	Säkra passager över vatten	Komplettera telenät	Medel	Medel	Medel
		Felaktiga beslut	Svårt att orientera längs led vid dåligt väder	Lätt att orientera sig på leden	Broar, linbanor eller lianer	Medel	Hög	Högsta
		Utfrysande av lavin	Aktiviteter i lavinterräng	Inga skador i laviner	Information/kunskapsspridning	Låg	Medel	Högsta
		Nödsituation	Bristande kunskap	Inga nödsituationer	Information/kunskapsspridning	Låg	Medel	Hög
		Fall, sträckning etc.	Bristande respekt	Inga nödsituationer	Tillsyn/fjällsäkerhetspatrullering	Låg	Medel	Medel
			Undermåliga anläggningar	Inga skador p.g.a. dåliga anläggningar	Välbyggda anläggningar	Låg	Hög	Hög
			anläggningar		Välfungerande underhåll	Låg	Medel	Hög

Diskussion

Jämtlandstriangeln och Vålådalen-Sylarna-Helags som helhet är värdefullt och attraktivt ur flera perspektiv. Hela området nyttjas för såväl renskötsel som besöksnäring och friluftsliv. För att möjliggöra fortsatt samexistens mellan dessa och andra intressen, måste faktorer som motverkar denna identifieras, hanteras och lösas. Risker är annars att något, eller flera, av utpekade värden skadas eller försvinner.

Störningar och målkonflikter uppfattas olika

Resultaten för deluppdrag 1 visar att det finns både störningar på områdets värden liksom målkonflikter i området. Beroende på vilket intresse man utgår ifrån uppfattas dessa olika. En påtaglig negativ störning på ett värde eller intresse – eller för en individ – kan vara oväsentlig ur ett annat. Graden av störning beror vidare på den faktiska fysiska påverkan men också på konsekvenserna av den.

Ett exempel är en vinterled tillåten för skotertrafik. För en skidåkare som inte uppskattar skotrar och förväntar sig orörd snö och tystnad, kan både synen och ljudet av skotern liksom själva skoterspåret innebära en störning - i synnerhet om det dessutom kommer flera skotrar. För en skidåkare som är positiv både till skotrar och att leden "spåras", blir störningen troligen ingen störning alls. För skoterföraren är detta inte heller någon störning, eller intressekonflikt, och inte heller för majoriteten av skidåkarna. Samma påverkan får helt olika konsekvenser.

En störning kan också vara kopplad till fjällsäkerhet. Ett hot mot säkerheten är till exempel om en anläggning längs en led är bristfälliga på grund av dåligt underhåll. Gamla och oläsbara skyltar uppsatta längs en sträcka, kan innebära en risk för felaktiga och potentiellt farliga vägval. Gamla spänger kan medföra såväl halk- som fallrisk (se tabell 5). Graden av hot mot säkerheten beror också på besökarens kunskap – för en nybörjare kan en bristfällig skyltning vara farlig, men inte alls påverka en rutinerad fjällbesökare.

Utöver störningar på fjällmiljön kan även andra faktorer påverka uppkomsten av målkonflikter och spänningar mellan intressen och människor. Forskning vid bland annat MIUN har visat att sådant som olika syn på landskapet, förväntningar, relationer och möjlighet till att påverka beslut som tas, har stor betydelse.⁷⁷

Även om uppenbara störningar på fjällmiljön skulle försvinna, kan det fortfarande finnas andra och mer svåridentifierade orsaker till målkonflikter. Också dessa behöver synliggöras, hanteras och lösas för att uppnå en långsiktigt hållbar situation.

⁷⁷ Wall-Reinius S. med flera, 2016: Intressekonflikter och utmaningar i multifunktionella landskap: Studier kring buller, vindkraft och naturskydd i Jämtlandsfjällen. Rapport 2016:7. Etour. Mittuniversitetet.

Fjällsäkerheten och ledansvarsfrågorna

Ju fler besökare som rör sig i ett fjällområde, desto fler räddningsinsatser behövs. De senaste åren har antalet fjällräddningsuppdrag ökat i hela fjällkedjan⁷⁸, även i Vålådalen-Sylarna-Helags-området.⁷⁹ Högre besökstryck kan också innebära högre risker vid incidenter, exempelvis om de vindskydd som finns uppsatta inte skulle räcka till för det antal besökare som i dåligt väder söker skydd.

Utöver strategier för att hantera olika risker (se tabell 5) finns det andra fjällsäkerhetsfrågor som behöver tydliggöras. En sådan är ansvarsfrågan, det vill säga vem som ansvarar för vad när det gäller färd längs led. Ansvaret är delvis reglerat i lag, men det finns ingen särskild ansvarsreglering för vandrings- och skidleder som det gör för skoterleder.⁸⁰ Tolkning får istället göras från tillfälle till tillfälle, utifrån lagar och andra regelverk.

Vid färd över is längs en markerad led ligger ansvaret på den enskilde individen – passagen sker på egen risk. Samtidigt har staten det yttersta ansvaret för att lederna ska vara så säkra som möjligt och inte utsätta individer för fara. Ledhållaren ska märka ut leden över mer utsatta ispassager och stänga när isen är för tunn för överfart. Leden ska löpande också besiktigas med avseende på bland annat säkerhetsaspekter. Frågan är då var gränsen går mellan statens och individens ansvar, och vad "så säker som möjligt" innebär.

I Naturvårdsverkets kommande vägledning för statliga leder kommer ansvarsfrågan vad gäller färd över is att tydliggöras.⁸¹ Enligt Nils Hallberg, jurist på myndigheten, bör motsvarande säkerhetsaspekter gälla även vid vad över vattendrag. Staten ska hänvisa till sådana vad som vid normalt vattenstånd är säkra att passera, men den enskildes ansvar bör ändå väga tungt. Dock bör det finnas information om var man bäst vadar, vilka risker som finns och möjligen även tips om vad man ska tänka på vid vadningen.⁸²

En högaktuell led gällande just ansvarsfrågan, är sommarleden över Handölan. Där hänvisades besökare tidigare till ett vad, men efter flera incidenter (och även dödsfall) sattes en hängbro upp. I december 2016 drogs den vid ett extremväder emellertid med av ismassor och har ännu inte återuppförts. I samband med detta har frågan om vems säkerhetsansvar är aktualiserats - om det är Länsstyrelsens (som ledförvaltare) eller Naturvårdsverkets (som nationell myndighet och huvudman) yttersta ansvar att säkerställa att besökarna inte utsätts för fara. Här menar utredningen att rollerna behöver tydliggöras och att gemensamma former och rutiner för myndigheternas arbete när denna typ av händelser uppstår behöver tas fram.

78 <https://polisen.se/aktuellt/nyheter/2018/februari/fler-fjallreddningar/>

79 Muntligt Peter Borg, fjällsäkerhetssamordnare, Polisen.

80 Naturvårdsverket, 2014: Nulägesbeskrivning av det statliga ledsystemet i fjällen. Dnr. NV-10379-11

81 Förvaltning av leder i det statliga ledsystemet. Remissversion 2018-03-13. Naturvårdsverket.

82 E-postkonversation Nils Hallberg, jurist, Naturvårdsverket.

Fortsatt hantering av frågorna gällande Jämtlandstriangeln

Oavsett om det bildas en nationalpark eller inte, behöver förvaltarna i dialog med andra berörda aktörer skapa bästa möjliga förutsättningar för att uppnå ett hållbart ledssystem och samexistens mellan områdets olika intressen.⁸³

Med gällande förutsättningar, då nationalparksprocessen pågår, föreslår utredningen att ett antal frågor ses över inom den. Däremot finns det frågor som bedöms som både möjliga och angelägna att hantera oavsett nationalparksprocess eller inte (se deluppdrag 3).

Risken med att generellt avvakta med åtgärder med hänvisning till pågående nationalparksprocess, är att störningar på områdets värden och målkonflikter riskerar att växa sig onödigt stora. Exempelvis behöver de konkreta åtgärder på ledsystemet som Länsstyrelsens ledförvaltnings- och fältfunktioner utpekat som nödvändiga, genomföras enligt plan (se bilaga 1). Ytterligare åtgärder som bedöms som nödvändiga av exempelvis fjällsäkerhetsskäl behöver också hanteras med hög prioritet (se deluppdrag 3.8).

Exempel på en fråga som är beroende av nationalparksprocessens utgång, är den om närleder och satsningar i form av större ledomdragningar eller nya anläggningar. I dag saknas inom ordinarie förvaltningen vid Länsstyrelsen resurser för att skapa exempelvis kortare rundslingsor i anslutning till startpunkter i området. Här föreslår utredningen att Naturvårdsverket ser över möjligheterna till nya finansierings- och skötselformer för ledinfrastrukturen för statliga leder⁸⁴, exempelvis om frivilligarbete motsvarande norsk "dugnad"⁸⁵ vore möjligt, liksom organiserade former för sponsring av ledanläggningar (se vidare deluppdrag 3.8).⁸⁶ Nya finansieringsformer skulle kunna innebära fördelar för hela det aktuella området, men även för det statliga ledsystemet som helhet.

FÖRSLAG TILL STRATEGIER, ÅTGÄRDER OCH VIDARE HANTERING

Sammanfattningsvis föreslår utredningen följande högst prioriterade strategier och konkreta åtgärder gällande ledsystemet i Jämtlandstriangeln (men även Vålådalen–Sylarna–Helags som helhet).

Åtgärderna delas upp i sådana som är beroende av nationalparksprocessen och bör hanteras inom den, samt frågor oberoende av processen. För alla föreslagna strategier och åtgärder, från låg till hög prioritet, se tabell 1–5.

83 Godtman Kling, K., 2018: Viktiga lärdomar gällande regional och lokal samverkan i en komplex fråga. Wall-Reinius, S. m.fl. 2018: Vägar till mångfunktionella landskap - En pilotmodell i Jämtlandsfjällen. Rapport 6820. Naturvårdsverket.

84 Fredman, P., 2018: Finansiering av leder - En översikt med särskilt fokus på fjällen. Rapport 2018:1. Etour. Mittuniversitetet.

85 Godtman Kling, K., med flera, 2017: The Multi-functional Trail - An International Literature Review and the Case of Trails in Southern Jämtland Mountains, Sweden. Rapport 2017:1. Etour. Mittuniversitetet.

86 STF:s kampanj Stötta Kungsleden: <http://www.stottakungsleden.se/>.

FÖRSLAG TILL HÖGST PRIORITERADE ÅTGÄRDER BEROENDE AV NATIONALPARKSPROCESSEN:

- » Förstärk och anpassa leder/anläggningar på hårt utsatta sträckor, för återhämtning och förebyggande av skador på grund av högt besöksstryck.
- » Hantera och åtgärda de främsta målkonflikterna mellan besöksnäring/friluftsliv och renskötseln, genom dialog och samverkan kring möjliga lösningar mellan berörda aktörer.
- » Satsa vid Länsstyrelsen på en översyn och samlad bild av alla transporter inom området, som grund för fortsatt planering och samordning och med målet att i samverkan med berörda aktörer (främst samebyar och STF) minska störningar och skador på områdets värden.

FÖRSLAG TILL HÖGST PRIORITERADE ÅTGÄRDER OBEROENDE AV NATIONALPARKSPROCESSEN OCH FÖR HANTERING AV LÄNSSTYRELSEN MED FLERA:

- » Inrätta välfungerande sophanteringssystem och WC/dass på välbesökta platser i och i direkt anslutning till området, i samverkan mellan Länsstyrelsen och Bergs och Åre kommuner och i samråd och dialog med övriga berörda.
- » Satsa på förstärkt information om renens och renskötselns förutsättningar i området, om kopplingstväng på lösspringande hundar, i samverkan mellan Länsstyrelsen, samebyar och besöksnäringen (STF, andra berörda aktörer samt destinationer).
- » Satsa på förstärkt information om säkerhetsmässiga faktorer som exempelvis risker i lavinterräng och vid vad. I samverkan mellan Länsstyrelsen, besöksnäringen (STF och berörda destinationer) och Fjällsäkerhetsrådet.
- » Öka tillsynen på terrängkörning, för förebyggande och åtgärdande av olovlig körning.

Slutsatser deluppdrag 1

Inom Jämtlandstriangeln, och även övriga området Vålådalen-Sylarna-Helags, finns det dels störningar på och hot mot områdets värden, dels målkonflikter mellan olika intressen. Tydligaste målkonflikten finns mellan besöksnäring/friluftsliv och renskötseln. För att uppnå ett långsiktigt hållbart ledsystem och hållbar samexistens mellan de olika intressena, behöver såväl störningar och hot som målkonflikter identifieras och åtgärdas.

Ansvariga och berörda aktörer behöver vidare gemensamt föra dialog kring och arbeta med:

- » hur området med dess värden ska se ut i framtiden,
- » vilka störningar området tål och var gränserna nås för vad som är acceptabelt och inte för att målen ska kunna uppnås,
- » ta fram förslag på möjliga strategier för önskvärda förändringar, genomföra, utvärdera och på så sätt successivt förbättra situationen.

Frågor som är beroende av eventuell nationalpark behöver i första hand hanteras inom ramen för nationalparksprocessen. Om den avbryts behöver frågorna gemensamt tas omhand av Naturvårdsverket och Länsstyrelsen. I samverkan med andra berörda och ansvariga aktörer kan frågorna sedan adresseras till rätt ansvarig part för vidare hantering.

Frågor som bör hanteras med högsta prioritet och oberoende av nationalparksprocessen utgörs främst av:

- » välfungerade renhållning
- » särskilt riktade och förstärkta informationssatsningar
- » ökad tillsyn.

Utredningen föreslår också att ansvarsrollerna gällande ledförvaltningen tydliggörs mellan Naturvårdsverket och Länsstyrelsen, exempelvis när och hur samråd ska ske vid eventuella ledförändringar. Även gemensamma rutiner för hantering av oförutsedda händelser längs lederna bör tas fram.

Deluppdrag 2

Snöskotertrafiken i Vålådalen-Sylarna-Helags – nuläge och möjliga framtida leddragningar

Deluppdrag 2 syftar till att samla och sammanställa befintliga kunskaper och uppfattningar gällande skotertrafiken i det tilltänkta nationalparksområdet. I uppdraget ingår en nulägesanalys, inklusive identifiering av problemsträckor med exempelvis buller och trängsel. Ett förslag på hur skoterlederna ska kunna vara dragna i en eventuell nationalpark ska presenteras.

Utgångspunkter är fortsatt reglering av skotertrafiken och att skoterleder kan vara kvar i samma omfattning som i dag. Eventuella justeringar ska leda till förbättringar ur så många perspektiv som möjligt.

Avsnittet inleds med en allmän bakgrund om skotertrafiken i Sverige, inklusive lagstiftning och ansvarsfrågor, och följs av en nulägesbeskrivning av skotertrafiken i det aktuella området. Därefter besvaras följande frågor övergripande:

- » Var förekommer det skotertrafik i Vålådalen-Sylarna-Helags-området och varför?
- » Vilka störningar på eller hot mot upplevelsevärden, naturvärden, renskötsel och fjällsäkerhet uppfattar aktörer i området?
- » Vilken påverkan innebär dessa störningar/hot och vilka konsekvenser medför de?
- » Vilka är orsakerna till störningarna och hoten?
- » Vilka målkonflikter i området uppfattar olika aktörer?
- » Var finns eventuella problemsträckor på grund av skotertrafik, med exempelvis buller, trängsel och barmarkskörning?
- » Vilka möjliga strategier finns för att önskvärda förändringar ska kunna uppnås?

Allmänt om snöskotertrafik i Sverige

Den första snöskotern kom till Sverige under 1960-talet. Då användes den mest för transporter inom rennäring samt jord- och skogsbruk. Användningen ökade allt eftersom även inom fritidssektorn och 1975 kom första regleringen i lag.

Utvecklingen har varit enorm. På 1970-talet fanns i Sverige cirka 10 000 snöskotrar. I dag ligger antalet på cirka 300 000. Försäljningen per år är cirka 10 000 och den ökar stadigt⁸⁷. I dag körs största andelen av snöskotrar på fritidsbasis⁸⁸. Skotertrafiken har ökat mest i fjällen med omnejd och majoriteten av skotrarna är främst anpassade för körning i lössnö och brant terräng⁸⁹.

87 SCB. Fordonsstatistik januari 2006-februari 2018. www.scb.se

88 Naturvårdsverket. Rapport 6572, 2013: Gemensamt ansvar för en hållbar snöskotertrafik.

89 Naturvårdsverket. Förslag till en strategi för miljö kvalitetsmålet Storslagen fjällmiljö. Skrivelse. Dnr. NV-04173-13

2007 bildades Nationella Snöskoterrådet för att arbeta med snöskoterrelaterade frågor⁹⁰. Rådets vision är "Snöskotertrafiken bedrivs utan att människor, djur, miljö eller egendom skadas eller störs". Målet är att lösa frågor i samverkan mellan olika intressen och aktörer och att vara ett forum för dialog⁹¹.

Figur 10. Foto: Roger Myhr, Länsstyrelsen Jämtlands län

Lagstiftning gällande terrängkörning

År 1975 tillkom terrängkörningslagen⁹² och följdes år 1978 av terrängkörningsförordningen (TKF).⁹³ I förordningen gäller generellt förbud mot barmarkskörning, även om det finns undantag från förbudet att köra på barmark som gäller viss allmännyttig och yrkesrelaterad körning.

I fjällen regleras skotertrafiken genom så kallade regleringsområden. I en del av dessa finns allmänna skoterleder och där får körning endast ske på lederna.⁹⁴ I andra regleringsområden gäller totalt skoterförbud för allmänheten.⁹⁵

Sedan 1 januari år 2000 krävs förarbevis för att få köra snöskoter, med undantag för dem som har traktor- eller körkort som utfärdats före år 2000.⁹⁶

90 Leds av Naturvårdsverket. Övriga medlemmar är Sveriges Kommuner och Landsting, Lantbrukarnas riksförbund (LRF), Länsstyrelsen Dalarna (representerar Sveriges länsstyrelser), Naturvårdsverket, Rikspolisstyrelsen, Sametinget, Sveriges snöskoteråkarens centralorganisation (SSCO), Sveriges snöskoterägares riksförbund (SNOFED), Trafikverket och Transportstyrelsen.

91 Nationella Snöskoterrådets hemsida; www.snoskoterradet.se

92 Terrängkörningsförordningen, SFS 1975:1313

93 Terrängkörningsförordningen, SFS 1978:594

94 Terrängkörningsförordningen, SFS 1997:713

95 <http://www.naturvardsverket.se/Var-natur/Motortrafik-i-naturen/Snoskoter/>

96 <http://snoskoterradet.se/>

Snöskoter får enligt lag bara köras på väl snötäckt underlag där varken mark eller växtlighet skadas. Länsstyrelsen kan besluta om undantag från barmarksförbudet och snöskoterförbudet, exempelvis vid behov av vissa transporter eller vid jakt.⁹⁷ I Jämtland utgörs skoterförbudsområden av regleringsområden, naturreservat och en nationalpark (Sonfjället). I de fall det inom dessa finns markerade skoterleder får man köra skoter på dessa men inte avvika från leden.⁹⁸

Regeringen tog i april 2018 beslut om en utredning som ska se över lagstiftningen och lämna förslag till moderniserad terrängkörningslag.⁹⁹ Målet är att skapa en hållbar terrängkörning, såväl sommar som vinter.

Ansvar för skoterlederna¹⁰⁰

Ansvarsfrågan för skoterleder regleras i terrängkörningsförordningen (1978:594) och skoterlederna är tydligare ansvarsreglerade än övriga sommar- och vinterleder. Bland annat står det att *"När en allmän skoterled skall anläggas skall leden ges ett sådant läge och utförande att körning på leden kan ske på ett säkert och i övrigt tillfredsställande sätt med hänsyn till såväl omgivningen som de som färdas på leden"*. Det står också att *"Vid skoterledhållning skall tillbörlig hänsyn tas till både allmänna och enskilda intressen. En allmän skoterled skall genom underhåll och övriga åtgärder hållas i ett säkert och i övrigt tillfredsställande skick med hänsyn till såväl omgivningen som dem som färdas på den"*. Detta styr alltså såväl hur och var en skoterled ska dras, och hur den ska skötas.

Naturvårdsverket är huvudman för de skoterleder som genom särskilt beslut tillhör statliga fjälledssystemet. Länsstyrelsen har, liksom för alla övriga leder i området, ansvar för skötsel och underhåll. I vissa fall har detta lagts ut på anbud, vilket innebär att exempelvis skoterklubbar eller turistföreningar sköter lederna. Länsstyrelsen är emellertid alltid ansvarig för att säkerställa kvalitén och säkerheten.

Snöskotertrafiken i Vålådalen–Sylarna–Helags

Hela Vålådalen-Sylarna-Helags är regleringsområde med förbud mot terrängkörning, även vintertid då marken är snötäckt. Det är klassat som ett B-område, vilket enligt terrängkörningsförordningen innebär "områden med få allmänna skoterleder och med starka begränsningar för körning med terrängskoter".¹⁰¹ Eventuella förändringar av denna klassificering beslutas av regeringen.

Snöskotertrafik är tillåten på fyra vinterleder i det aktuella området: Bydalen-Vallbo-Vålådalen, Ottsjön-Vallbo-Dörrsjön-Tåssåsen, Vålådalen-Ljungdalen och Ljungdalen-Helags-Sylsjön. Om man har fiskekort är det dessutom tillåtet att köra på Sylsjön, Kroktjärn och Risåsen-Ångeltjärnarna. Utöver fritidskörning förekommer även transporter och yrkeskörning, såväl på de befintliga skoterlederna som på andra sträckor.¹⁰²

97 www.lansstyrelsen.se/Jamtland/

98 www.lansstyrelsen.se/Jamtland/

99 www.regeringen.se Kommittédirektiv. En modern lagstiftning för en hållbar terrängkörning. Dir. 2018:29

100 Denna rapport berör primärt allmänna skoterleder. Sådana förutsätter att Länsstyrelsen eller berörd kommun svarar för leden.

101 Terrängkörningsförordningen, SFS 1997:713

102 Länsstyrelsen, 2016: Terrängkörning, rörligt friluftsliv och tävlingar i västra Jämtlandsfjällen – en sammanställning av tillstånd. Rapport Dnr. 511-489-2016.

Skoterlederna inom det aktuella området stängs generellt i mitten/slutet av april, av hänsyn till framför allt renskötseln inför renens kalvningstid.

För att minska störningar och risk för konflikt mellan skoteråkare och skidåkare i området har några sträckor delvis separerats. Ändå visar en undersökning från området att nära en femtedel av skidåkarna upplever mycket buller från skoter. Det anses också vara en av de främsta orsakerna till intressekonflikter.¹⁰³ De längre sträckor där skid- och skoterleder är åtskilda är Vålådalen-Skaflet, Vålådalen-Lunddörren samt Kläppen/Torkilstöten-Helags. (se figur 11)

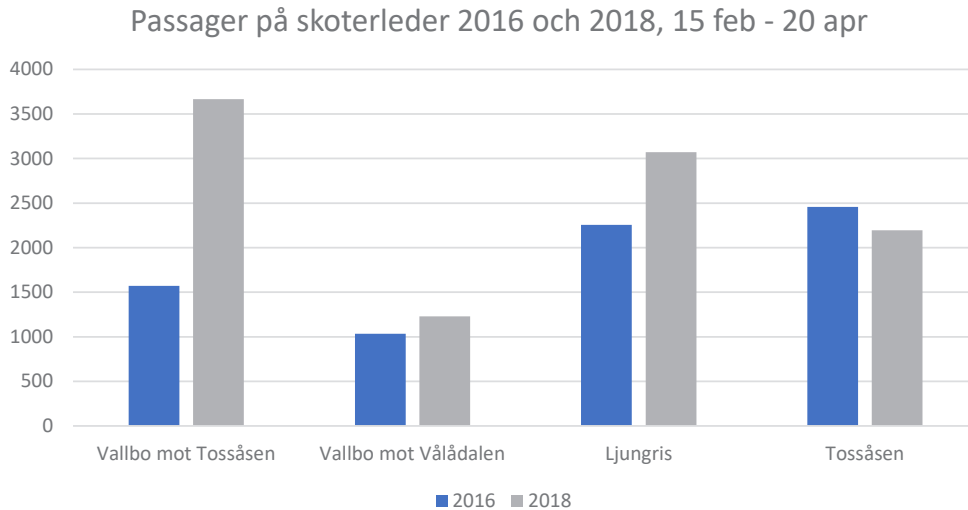

Figur 11. Samtliga leder inom Vålådalen-Sylarna-Helags tillåtna för skotertrafik (gulstreckade), samt för skidåkare och skotertrafik separerade leder (blåstreckade).

Länsstyrelsen i Jämtland har under de senaste åren genomfört skoterräkningar på utvalda platser i och i anslutning till den potentiella nationalparken. Mellan vintrarna 2016 och 2018, under februari och april, uppmättes en tydlig ökning av antalet passager på vinterleder tillåtna för skotrar (se figur 12).¹⁰⁴

¹⁰³ Buller och tystnad i Jämtlandsfjällen – Upplevelser av intressekonflikter bland turskidåkare och snöskoteråkare. Rapport 2015:6. Etour.

¹⁰⁴ Under 2017 fungerade inte tekniken som den skulle, varför siffrorna för det året inte finns med.

Figur 12. Passager på skoterleder under 2016 respektive 2018. (2017 saknas på grund av tekniska problem vid mätningarna det året).

Trafiken ökade i Vallbo mot Tossåsen, Vallbo mot Vålådalen och i Ljungris, men minskade något i Tossåsen.

Mätningen är genomförd under endast två år och variationen mellan åren kan vara stor beroende på exempelvis snöläge och väder. I siffrorna finns även ett okänt antal skidåkare, fat bike-cyklister och naturfotografer som tolkar bakom slädhund.¹⁰⁵ Även om det finns en nationell ökningstrend för terrängkörning, behöver ytterligare mätningar göras för säkrare resultat.¹⁰⁶

Generella förutsättningar för snöskoterleder

Statens ambition är att antalet och den totala längden vinterleder tillåtna för skoter i Vålådalen-Sylarna-Helags-området inte ska öka. Däremot är justeringar och omdragningar möjliga att genomföra.

Utgångspunkterna är:

- » fortsatt reglering enligt B-områdesklassificering,
- » att snöskoterlederna kan vara kvar i samma omfattning som i dag, samt
- » att eventuella justeringar ska leda till förbättringar ur så många perspektiv som möjligt.¹⁰⁷

Dessa utgångspunkter bygger bland annat på det av riksdagen beslutade miljö kvalitetsmålet Storslagen fjällmiljö. Enligt det ska buller och utsläpp från motordrivna fordon i fjällen generellt minska.¹⁰⁸ I Jämtlands läns strategi för att uppnå miljömålet ligger bland annat riktade tillsynsinsatser av terrängkörning och framtagning av bättre information och kartunderlag för skoterleder.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Ken Lundborg, naturvårdshandläggare Länsstyrelsen, e-postkonversation: Beror på avsaknad av fordonsräknare som räknar både passager av bara skotrar (inte människor) och som också fungerar bra i snö.

¹⁰⁶ För mer detaljerade siffror från mätningarna, se bilaga 7.

¹⁰⁷ Förbättringarna kan innebära exempelvis minskade störningar på bevarandevärdena och renskötseln i området, säkrare färd för såväl skid- som skoteråkare samt ökad positiv upplevelse.

¹⁰⁸ <https://www.miljomal.se/Miljomalen/14-Storslagen-fjallmiljo/>

¹⁰⁹ Länsstyrelsen, 2018: Så når vi miljömålen i Jämtlands län. Länsstyrelsens insatser 2018.

Störningar och strategier med koppling till snöskotertrafik

För att uppnå en långsiktigt hållbar ledinfrastruktur som ska möjliggöra olika intressens samexistens i området, behöver potentiella och befintliga störningar på och hot mot områdets värden identifieras.¹¹⁰ Även målkonflikter mellan olika intressen behöver synliggöras och lyftas. För varje störning/hot och målkonflikt behövs sedan en möjlig strategi för önskvärd förändring tas fram.

I detta avsnitt listas identifierade störningar, hot och målkonflikter inom Vålådalen-Sylarna-Helags, med fokus på skotertrafiken. Dessa bygger på utredningens insamlade och inkomna material från olika aktörer, samt på fältinventeringar och litteraturstudier. I tabellerna framgår:

- » typ av påverkan och medföljande konsekvenser
- » bakomliggande orsaker till störning/hot
- » önskvärd förändring
- » förslag till strategi för och bedömd möjlighet till att uppnå denna förändring
- » eventuell målkonflikt och grad av denna, och
- » bedömd prioriteringsgrad för vidare hantering.

Efter varje beskrivande text följer en tabell, där de viktigaste störningarna och föreslagna strategierna beskrivs. De utredningen bedömer som mest högprioriterade är i tabellerna gulmarkerade.

Skotertrafik – störningar, strategier och upplevelsevärden

De viktigaste störningarna och hoten mot upplevelsevärden till följd av skotertrafiken i Vålådalen-Sylarna-Helags är buller och avgaser.¹¹¹ Att båda dessa kan upplevas negativa för fjällbesökare som främst kommer för att uppleva naturen med frisk luft och tystnad är naturligt. Här bedöms de mest effektiva strategierna vara krav på gränsvärden för såväl buller som utsläpp, samt information. En annan möjlig strategi som redan har använts i området är att separera skid- och skoterleder. (Se vidare Diskussion, sid 56)

Också olovlig körning uppfattas som problematisk på vissa platser (se exempel figur 13 resp. 14). Här behöver Länsstyrelsen och polisen satsa på utökad tillsyn och kännbara påföljder vid överträdelser. Ansvariga myndigheter bör förslagsvis också i samverkan med andra berörda aktörer samordna utbildningar riktad mot exempelvis uthyrare, försäljare och skoterklubbar för utökad kunskap.

De tydligaste störningarna på skoteråkarnas egna upplevelser utgörs främst av andra skoteråkares olovliga körning, samt ett negativt bemötande från andra aktivitetsutövare, exempelvis turskidåkare.¹¹² Strategier för att motverka detta bör vara tillsyn och utbildning samt information om att skoterkörning är tillåten på de anvisade lederna.

110 Natur- och kulturvärden, renskötsel samt upplevelsevärden inklusive fjällsäkerhet.

111 Stöds bland annat av Ankre, R. & Kronenberg, K. 2015: Buller och tystnad i Jämtlandsfjällen – Upplevelser av intressekonflikter bland turskidåkare och snöskoteråkare. Rapport 2015:6. Etour. Mittuniversitet.

112 Som ovan: Buller och tystnad i Jämtlandsfjällen. 2015:6. Etour.

Typ av störning/hot levelsevärden kopplat till skoterkörning	Typ av påverkan	Konsekvenser (identifierade eller potentiella)	Bakomliggande orsak till störning/hot	Önskvärd förändring	Strategi för att uppnå önskvärd förändring	Grad av målkonflikt	Grad av möjlig- het att uppnå önskvärd för- ändring	Prioritet
Störning för skoteråkare	Hinder för körning	Försämrad upplevelse	Lagreglering/regleringsområden Icke-flexibel hantering av leders öppnande/stängande	Positiv upplevelse	Information om motiv för reglering Snabbare hantering Frikningsområden	Låg Låg Medel	Låg Medel Medel	Låg Medel Medel
Störning mellan skoteråkare	Olovlig körning	Irritation, konflikt	Olovlig skoterkörning påverkar lovlig körningsförsättningar	Alla följer bestämmelserna	Information Tillsyn Kännbara straffrättsliga påföljder Utbildning	Låg Medel Låg	Låg Medel Hög	Låg Högsta Högsta
Störning på andra besökare	Avgaslukt	Försämrad upplevelse	Utsläpp av avgaser	Inga utsläpp	Ledomdragning /separering Gränsvärden utsläppsnivå Konsumtinformation om utsläppsvärden	Medel Medel Låg	Hög Hög Medel	Medel Hög Hög
Störning på andra besökare	Buller	Avsaknad tystnad	Transporter	Inget buller	Ledomdragning /separering Gränsvärden bullernivå Konsumtinformation om bullernivåer	Medel Medel Låg	Medel Hög Medel	Låg Hög Hög
Störning på andra besökare	Sönderkörda skidspår "Guppiga" spår	Försämrad upplevelse	Körning på samma sträcka som skidåkare m.fl.	Positiv upplevelse	Ledomdragning /separering Information om förutsättningar Underhåll	Medel Låg Låg	Hög Medel Hög	Medel Högsta Hög

Skotertrafik – störningar, strategier och naturvärden

Vad gäller störningar på och hot mot naturvärden på grund av skotertrafik, är mark- och vegetationsskador och negativ påverkan på djurlivet de tydligaste. Skador på mark uppkommer främst vid körning på för tunt snötäcke och när barmark ligger exponerad. Vegetationsskador uppstår ofta som en följd av markskador, samt vid körning utanför led.

Negativ påverkan på djurlivet handlar främst om risk för stress och störning vid exempelvis fågelhäckningar, i synnerhet under den känsliga vårvinterperioden.

Strategier för att förebygga dessa störningar är riktade utbildningsinsatser, samt tillsyn i kombination med ledbesiktning och beredskap för ändrade väder- och snöförhållanden. En möjlig lösning skulle vara att Länsstyrelsens naturbevakare kunde arbeta med flexibla leder och göra mindre justeringar av ledernas dragnings utifrån snöförhållanden (se vidare Diskussion, sid 56).

En effektiv och redan använd strategi är att Länsstyrelsen vid för tunt snötäcke stänger skoterlederna. Det kräver emellertid tydlig information och snabbt öppnande av leden när den återigen är farbar.

Typ av störning/hot Naturvärden kopplat till skoterkörning	Typ av påverkan	Konsekvenser (identifierade el. potentiella)	Bakomliggande orsak till störning/hot	Önskvärd förändring	Strategi för att uppnå önskvärd förändring	Grad av målkonfliktt	Grad av möjlighet att uppnå önskvärd förändring	Prioritet
Mark- och vegetations-skador	Slitage vegetation Exponering av barmark	Vegetationsskador Erosion Förändrad vattenföring	Körning på för tunt snötäcke el. barmark	Inget slitage	Omdragning av led Flexibla leder Tillfällig stängning av led Information Utbildade guider/uthyrare	Medel Låg Medel Låg Låg	Medel Hög Hög Låg Hög	Medel Högsta Högsta Medel Högsta
Störning djur	Bortträngning Stress - stort födointag	Försämrad hälsa/överlevnad	Körning på fel plats Körning vid fel tid	Minimal störning	Omdragning av led Flexibla leder Tillfällig stängning av led Tillsyn Information Utbildade guider/uthyrare	Medel Medel Medel Medel Låg Låg	Hög Hög Hög Medel Medel Hög	Låg Högsta Högsta Högsta Medel Högsta
Förorening	Utsläpp miljöfarliga ämnen	Försämrad luftkvalité	Utsläpp av avgaser	Låga utsläpp	Gränsvärden utsläppsnivåer Konsumentinformation	Hög Låg	Hög Medel	Hög Hög

Skotertrafik – störningar, strategier och renskötseln

De största störningarna på renskötseln till följd av skotertrafik bedöms generellt vara desamma som störningar från andra mänskliga aktiviteter. Den kan ge upphov till problem för såväl renen som renskötselns förutsättningar. Välplanerade leder, tillfällig stängning av leder exempelvis vid renflytt, tillsyn och konsekvenser vid överträdelser är alla viktiga strategier. (Se även deluppdrag 1)

Typ av störning/hot på renskötseln kopplat till skoterkörning	Typ av påverkan	Konsekvenser (identifierade el. potentiella)	Bakomliggande orsak till störning/hot	Önskvärd förändring	Strategi för att uppnå önskvärd förändring	Grad av målkonflikt	Grad av möjlighet att uppnå önskvärd förändring	Prioritet
Störning på renskötseln	Störning på renskötselns förutsättningar	Ökad arbetsbörda - stress Ökad arbetsmängd – ökade kostnader	Skoterkörning på fel plats Skoterkörning vid fel tid	Ingen störning	Välplanerade leder Tillfällig stängning av leder	Hög Medel	Hög Hög	Hög Högsta
Störning på renen	Stress	Stort födointag Fara vid kalvning	Illegal körning	Ingen störning	Tillsyn Kännbara straffrättsliga påföljder	Låg Låg	Hög Hög	Högsta Högsta

Skotertrafik – störningar, strategier och fjällsäkerheten

Det finns några faktorer kopplat till skotertrafik som särskilt kan riskera säkerheten för såväl förare som andra. De viktigaste bedöms vara risk för personskada på grund av okunskap och ovana hos skoterförare och att färden görs i exponerad miljö. Även om situationen blivit bättre, sker dessutom tyvärr alltför många olyckor på skoter i samband med onykterhet.¹¹³

De prioriterade fjällsäkerhetsstrategierna för skotertrafiken bör därför vara dels utbildning av förare, uthyrare, skoterklubbar och guider, dels utökad tillsyn och kännbara konsekvenser vid överträdelser (se vidare Diskussion, sid. 56).

113 Historiskt har alkohol varit involverad i hälften av alla snöskoterrelaterade dödsolyckor. <http://snoskoterradet.se/2018/04/05/pressmeddelande-4-april-2018-allt-fler-nobbar-alkohol-i-samband-med-snoskoterkorning/>

Typ av störning/hot på fjällsäkerheten kopplat till skoterkörning	Typ av påverkan	Konsekvenser (identifierade el. potentiella)	Bakomliggande orsak till störning/hot	Önskvärd förändring	Strategi för att uppnå önskvärd förändring	Grad av målkonflik	Grad av möjlighet att uppnå önskvärd förändring	Prioritet
Säkerhetsrisk	Personskada	Skada på förare/medföljande	Höga hastigheter	Inga skador	Information	Låg	Låg	Medel
					Reglering	Hög	Hög	Medel
					Utbildning förare	Låg	Medel	Hög
					Tillsyn	Låg	Hög	Högsta
					Utbildade guider/uthyrare	Låg	Medel	Högsta
Säkerhetsrisk	Personskada	Skada på förare/medföljande	Exponerad miltjövatten	Inga skador	Information	Låg	Medel	Hög
					Utbildning	Låg	Medel	Hög
					Anläggningar	Låg	Hög	Medel
					Besiktning	Låg	Hög	Hög
					Utbildade guider/uthyrare	Låg	Hög	Högsta

Diskussion

Under ledutredningens gång har det tydligt framgått att uppfattningarna om snöskoterkörning i Vålådalen-Sylarna-Helags varierar stort. Den skiljer sig mellan olika individer, trakter, intressen och aktörer och beskrivs översiktligt nedan.

Det finns också frågor som framgått som viktiga för det fortsatta arbetet med skoterfrågorna i det aktuella området, bland annat hantering av intressekonflikter och såväl möjligheter som farhågor kopplat kring ledsystemet och skotertrafiken. Även dessa tas upp i följande avsnitt.

Skiftande attityder – livskvalitetsavgörande till oacceptabelt

I anslutning till södra delen av området, runt exempelvis Ljungdalen och Storsjö, har utredningen uppfattat en mer tolerant och positiv inställning till snöskoter än i norra och östligare delar av området. Såväl vissa privatpersoner som näringsidkare menar att möjligheten till skoterkörning är avgörande för bygdens överlevnad¹¹⁴ och att "det är därför vi bor här".¹¹⁵ Ola Arnell, Funäsdalens skoterled AB, svarar "Ja absolut!" på frågan om klubben anser att man fortsatt, enligt dagens regelverk och situation, bör få köra skoter i det aktuella området: "Västra Härjedalen lever av turism, plockas möjligheten bort att åka skoter mot Helags och Ljungdalen så tappar vi en väldigt stor "attraktion"." skriver Ola i ett svar till utredningen.¹¹⁶

Runt norra och östra delen av området uppfattar utredningen att inställningen till skotertrafiken är mer varierad. Här har flera privatpersoner, och även representanter för föreningar, framfört önskemål om totalförbud. Samtidigt finns också personer som vill att hela Vålådalen-Sylarna-Helags ska vara fritt för skotertrafik, utan några begränsningar.¹¹⁷

STF Stugvärdsförening ger uttryck för en restriktiv inställning till skotertrafiken. Föreningen vill helst inte att skotertrafik överhuvudtaget ska vara tillåten i området, med undantag för yrkestrafik. Man anser vidare att skotertrafik står i konflikt med såväl allemansrätten som renskötseln.¹¹⁸

Samtidigt framförs många fördelar med skotertrafiken, från såväl privatpersoner som näringsidkare med flera. Skotern ger möjlighet för bland annat barnfamiljer, äldre och funktionshindrade, att ta sig till fina platser som de utan skoter inte skulle komma till. Den är en upplevelse som bereder glädje för många och är ett bra transportmedel bland annat för vinterfiske. Skotern är också ett viktigt arbetsfordon i olika verksamheter. Även om det finns de som anser att skoterspår förstör för skidåkning, är det många som väljer att följa dessa spår eftersom de är lättare att åka i än ospårad terräng.

114 <http://www.op.se/opinion/ledare/ljungdalens-skoterturism-hotas-av-ny-nationalpark>

115 Framkom särskilt på ledutredningens bymöten i Ljungdalen och Storsjö, vintern 2017. Se vidare bilaga 8, med sammanställningar av alla inkomna synpunkter.

116 E-postkonversation Ola Arnell, Funäsdalens skoterled

117 Inkomna synpunkter vid bymöte i bland annat Vålådalen samt vid muntlig konversation med privatpersoner.

118 Till utredningen inkommen epost från föreningen, oktober 2017.

Snöskotern är dessutom på många platser i fjällen en inkomstkälla och försörjningsbas genom bland annat skoterssafaris och guide turer. Skoterarrangemang bidrar också med bieffekter i form av intäkter från hotell- och stugboende och restaurangbesök.¹¹⁹

Länsstyrelsen anser preliminärt att skoterlederna i området kan bibehållas, med eventuella mindre justeringar där stor vikt ska läggas vid rennäringens behov. Myndigheten anser vidare att det fortsatt ska finnas områden av "vildmarkskaraktär" och att dispensgivningen ska vara restriktiv. Länsstyrelsen anser också att det är viktigt att det finns skoterleder till de sjöar som vintertid är populära bland fiskare.

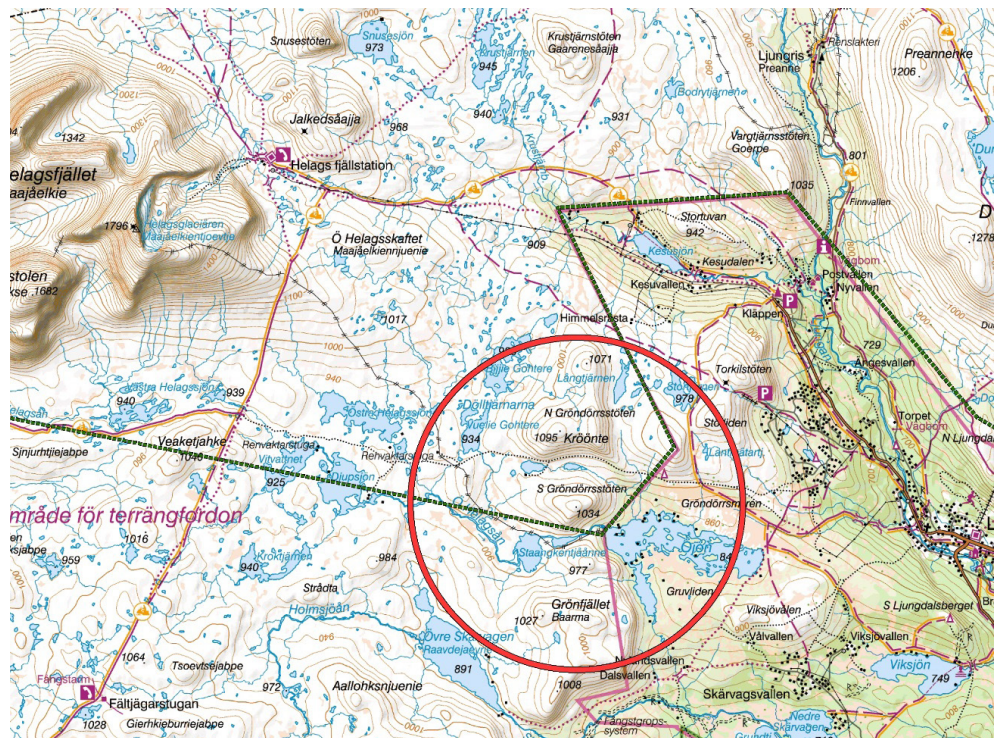
Olovlig snöskoterkörning

Att otillåten körning förekommer inom det aktuella området råder ingen tvekan om, även om det är svårt att bedöma omfattningen. Vissa ortabor menar att det "buskörts" mycket, medan andra hävdar att problemet är minimalt. Stugägare nära Ljungdalen har beskrivit olovlig snöskoterkörning (och även körning på barmark) som ett stort och ökande problem. Länsstyrelsens naturbevakare bekräftar att olaglig skotertrafik förekommer och citerar kommentarer som "i Ljungdalen är det ingen fara utan man kan köra som man vill".

Enligt naturbevakarna är problemet inte som störst inne i centrala förbudsområdet, utan snarare i gränzonen (det vill säga i anslutning till förbudsgränsen). Ett exempel är väster om Öjön, sydväst om Ljungdalen (Grönfjället samt Södra och Norra Grönklumpsstöten), där det påtagligt förekommit olovlig körning precis innanför gränsen för regleringsområdet. Där omkom i mars 2018 en man i en lavinolycka orsakad av skoterkörning. Andra exempel är vinterleden mellan Helags och Kläppen, i Kesudalen, runt Lilluggen (norr om Storsjö), söder om Dunsjöfjället samt på Smällhögarna och vid Skaftet mellan Vålådalen och Vålåstugorna.

Antalet anmälningar är få, men det finns enligt såväl naturbevakare som ortabor ett mörkertal. Kontinuerlig tillsyn bedrivs av naturbevakarna i hela Vålådalen-Sylarna-Helags-området, men då främst i samband med övriga arbetsuppgifter. Alla naturbevakare som utredningen har diskuterat frågan med anser att behovet av riktad tillsyn har ökat i takt med den ökade skoteråkningen. I år har områdesansvariga för första gången fått särskild tid att lägga på tillsyn. Också fler förbudsskyltar har satts upp. Dessutom har polisen ökat sin närvaro och tillsyn i området med både markburen personal och helikopter. Åtgärderna välkomnas av naturbevakarna. Eventuellt, menar områdesansvarige Lars Liljemark, har den olovliga körningen tack vare dessa åtgärder minskat, bland annat efter skidleden Kläppen-Torkilstöten-Helags.

¹¹⁹ Synpunkter inkomna vid dels tidigare dialogmöten inom nationalparksprocessen, dels via ledutredningens "bymöten". Se bilaga 8.

Figur 13. Ett exempel på ett område där såväl ortsbefolkning som Länsstyrelsens naturbevakare signalerar förekomst av olovlig körning.

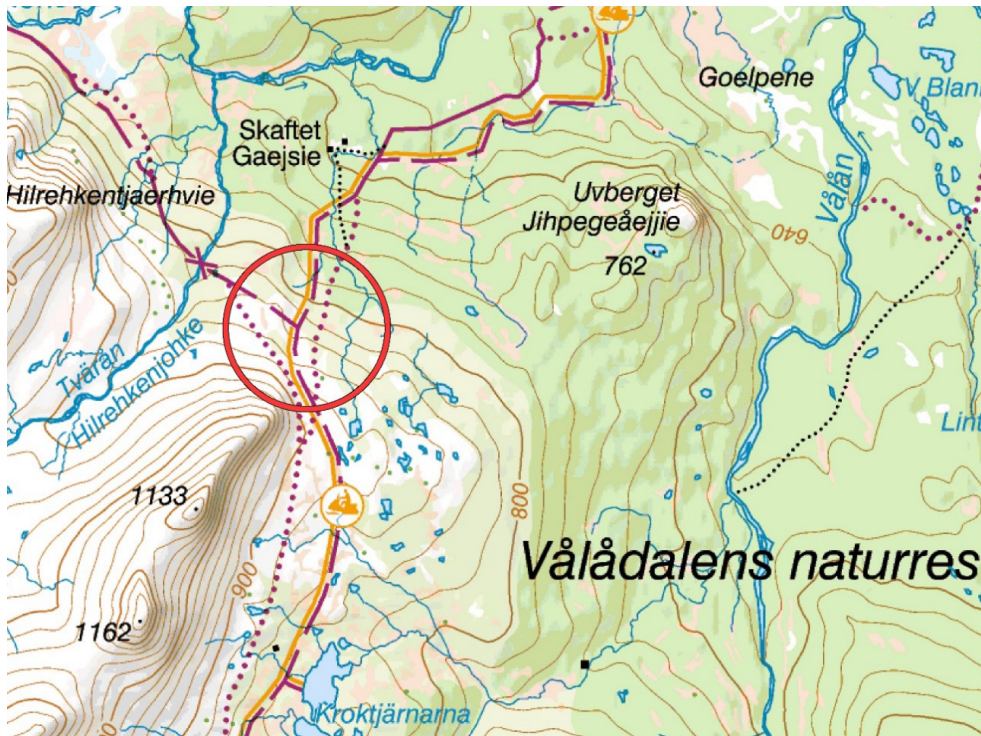
Att olovlig körning kan innebära såväl risk för skada på naturmiljön som på människor är alldeles klart, vilket gör behovet av såväl förebyggande insatser som åtgärder vid överträdelser tydligt.¹²⁰

Våren 2017 genomförde Nationella Snöskoterrådet i samverkan med ett antal aktörer en enkätundersökning riktad mot skoterförare.¹²¹ Rådet efterfrågade bland annat synen på friåkning och skoteråkning utanför tillåtna områden och leder. Fyra av tio såg positivt på att friåkningen styrs till särskilda avgränsade områden och nio av tio ansåg att skoteråkare som inte följer gällande regelverk förstör för andra.

För att förebygga olovlig körning är alltså riktad tillsyn viktig, men även välplanerad, relevant och flexibel reglering har stor betydelse. Länsstyrelsen kan stänga en skoterled när en renhjord ska passera vid flyttning, alternativt vid för dålig snötillgång. Så snart körning åter är möjlig kan den öppnas. Här är det av största vikt att informationen är högaktuell samt att lederna snabbt öppnas igen när snötillgången tillåter. Annars finns risk för lågt förtroende, dåligt efterföljande och olovlig körning över exempelvis barmarkspartier.

120 Lyfts också av regeringen i direktivet för kommande översynen av terrängkörningsförordningen: Kommittédirektiv – En modern lagstiftning för en hållbar terrängkörning. Dir. 2018:29.

121 <http://snoskoterradet.se/2017/12/29/pressmeddelande-29-december-snoskoterforare-som-struntar-i-reglerna-forstor-for-de-hansynfulla/>

Figur 14. "Skaftet" är ett område där det periodvis förekommer lek i slutningar och drivor. (Muntligt, naturbevakare Alf Kjellström.)

Störning och skada på naturen

I naturvårdssammanhang lyfts ofta skotertrafiken som ett problem, på grund av riskerna för störning och skada på naturen. En skoter kan på kort tid komma långt in i ett naturområde, snabbt röra sig långa sträckor och över stora ytor, och potentiellt ge upphov till störning och skada. Riskerna för störning på exempelvis häckande rovfågel och fjällrävslyor med ungar är uppenbara, i synnerhet under vårvintern då skoterkörningen också är som mest omfattande.

Störningar från skotertrafik bör också sättas i relation till andra typer av störningar – exempelvis från skidåkare och hundspann. Det finns såväl renskötare som naturbevakare i området som menar att en skoter stör mindre än någon som kommer på skidor eller med hund. Möjligen kan det bero på att en skoter är mindre överraskande när den dyker upp, jämfört med något som kommer "smygande" och långsammare. Också turskidåkare har uttryckt att de gjort samma iakttagelser. Utredningen menar här att en störning är en störning, oavsett vilken orsaken är. Dessa störningar måste vid planering och förvaltning av området hanteras gemensamt och utifrån en helhetssyn.

Buller och avgaser

Det finns tydliga forskningsresultat, både nationella och internationella, kring vad de främsta konflikterna kopplat till snöskoter är. En av undersökningarna har gjorts just inom Vålådalen-Sylarna-Helags, med fokus på upplevelser bland turskidåkare och snöskoteråkare.¹²² Den visar, knappast förvånande, att konflikten mellan turskidåkare och skoteråkare uppstår främst med anledning av bullret från skotrarna. Även lukten av avgaser ger upphov till missnöje hos en del skidåkare. I konflikten mellan turskidåkare och skoteråkare, är det generellt turskidåkarna som upplever större problem än vad skoteråkarna gör.¹²³

I nationella miljökvalitetsmålet Storslagen fjällmiljö är frågan om buller från terrängkörning mycket tydligt utpekad. Målet är så låga bullernivåer som möjligt och att andelen ytor med naturområden fria från buller och andra störningar från terrängkörning ska öka.¹²⁴ I senaste miljömålsuppföljningen gör Länsstyrelsen i Jämtland bedömningen att detta inte kommer att uppnås och att bättre kunskap om bland annat nyttjandet av fjällmarkerna behöver tas fram.¹²⁵

Även om man inte kommer nå det uppsatta fjällmiljömålet på utsatt tid, så går utvecklingen framåt. Med nya, mer miljöanpassade motorer så har exempelvis ljudnivån på många skotrar sänkts.¹²⁶ Här bör man på såväl nationell som regional och lokal nivå gemensamt arbeta för krav på sänkta ljud- och utsläppsnivåer. Ansvariga myndigheter skulle också kunna verka för att ge fördelar vid nyttjande av fordon som uppfyller de högre kraven. Ett exempel skulle kunna vara att successivt införa krav på miljöklassade, tysta snöskotrar för körning på lederna inom Vålådalen-Sylarna-Helags och att dispenser för körning i området skulle utfärdas endast för skotrar under en viss buller- och utsläppsnivå. Ju mindre buller och avgaser, desto mindre risk för störning och konflikt - en utveckling i linje med fjällmiljömålet.

Även vad gäller störningar från skotertrafik på andra aktiviteter och verksamheter behöver berörda aktörer arbeta i samverkan och på flera fronter. Kunskapsspridning är viktigt och budskapen måste vara aktuella och relevanta. Lösningar på hur tydlig, aktuell information effektivt kan spridas bör tas fram i samverkan mellan exempelvis skoterklubbar, samebyar, myndigheter och turistarrangörer. Samarbete mellan berörda aktörer behöver också ske för att uppnå välfungerande ledunderhåll, flexibel reglering och effektiv tillsyn.

Konflikten skoteråkare - skidåkare

Inom Vålådalen-Sylarna-Helags har Länsstyrelsen genom att separera skid- och skoterleder försökt förebygga och dämpa konflikter. Även om parallella leder medför vissa ingrepp i naturmiljön så är detta ofta ett bra sätt att minska intressekonflikter. Till nackdelarna hör att en sådan ledstruktur innebär ytterligare

122 Ankre R. & Kronenberg, K. 2015: Buller och tystnad i Jämtlandsfjällen. Upplevelser av intressekonflikter bland turskidåkare och snöskoteråkare. Rapport 2015:06. Etour. Mittuniversitetet.

123 En så kallad asymmetrisk konflikt, vilket betyder att den är mer uttalad från det ena intresset än det andra.

124 <http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Sveriges-miljomal/Miljokvalitetsmalen/Storslagen-fjallmiljo/>

125 Länsstyrelsen i Jämtland 2017: Miljömålsbedömningar 2017. Rapport Dnr. 501-4945-2017.

126 <http://snoskoterradet.se/2018/03/23/pressmeddelande-23-mars-2018-svenska-snoskoterforare-tar-bullerfragor-pa-allvar/>

leder på ett utökat område och därigenom risk för ökad störning på såväl natur- och kulturvärden som på renskötseln. Länsstyrelsen anser ändå att delning av skid- och skoterleder kan bli aktuellt för fler sträckor om det finns behov.

En undersökning i det aktuella området visar att flertalet av såväl skidåkare som skoterförare (om än i olika omfattning) är neutrala till mycket positiva till att lederna delas.¹²⁷ Enligt samma undersökning har skoteråkare på grund av ökade restriktioner upplevt att deras rörelsefrihet har minskat. För dem ligger den största motsättningen därför mellan skoterkörning och naturvård, och inte mellan skoterkörning och skidåkning.

Något som redan i dag används av de flesta yrkesutövarna som färdas på skoter, såväl naturvård, fjällräddning som STF med flera, är nyttjandet av tydliga profil- och signalkläder. Det är ett effektivt sätt att "informera" skidåkare och andra om att körningen sker på laglig grund, vilket också kan dämpa eventuella konflikter.

Uthyrning, guidning och utbildning

För att höja kompetensen hos skoteruthyrare och arrangörer av guidade snöskoterturer togs år 2010 en utbildningsnorm fram av Naturvårdsverket och Trafikverket.¹²⁸ Efter godkänt skriftligt prov kunde uthyrare erhålla diplomering, om man förband sig att följa uppställda riktlinjer som "Diplomerad snöskoteruthyrare". Utbildningen genomfördes under några år på ett antal norrländska orter¹²⁹ men lades därefter på is.

Enligt produktsäkerhetslagen ska varor och tjänster som erbjuds av näringsidkare vara säkra. I Konsumentverkets "Vägledning till guidade turer med snöskoter"¹³⁰ kan skoterturarrangörer hitta stöd i företagets förebyggande säkerhetsarbete. I vägledningen finns ett antal kriterier för guidens kompetens. Den nämner dock inte något om att guiden bör ha kunskap om vilka lagar och regler som gäller, om fjällsäkerhet, om naturvårdsarbete i fjällen, renskötselns förutsättningar och hur man på bästa sätt kan förmedla viktig kunskap till gästen.

Eftersom guidade turer med utbildade skoterguider är ett av verktygen för att undvika störningar och hot på rennäring samt natur-, kultur- och upplevelsevärden, är det av största vikt att utbildningen av snöskoteruthyrare och arrangörer av guidade snöskoteruthyrare återupptas och bibehålls. Utredningen föreslår att ett nytt initiativ tas av ansvariga myndigheter (främst Naturvårdsverket och Trafikverket) för att återuppta denna utbildningssatsning.

127 Ankre R. & Kronenberg, K. 2015: Buller och tystnad i Jämtlandsfjällen. Upplevelser av intressebetsmotsättningar bland turskidåkare och snöskoteråkare. Rapport 2015:06. Etour. Mittuniversitetet.

128 Även organisationer inom Nationella Snöskoterrådet och Fjällsäkerhetsrådet har deltagit vid framtagandet av normen.

129 Kiruna, Arjeplog, Storuman och Undersåker (Jämtland).

130 www.konsumentverket.se

”Nytt tänk” kring skotertrafiken

I dag regleras snöskotertrafiken i Vålådalen-Sylarna-Helags tämligen statistiskt, med undantag för att leder på kort varsel kan stängas vid för tunt snötäcke eller vid renflytt. Utredningen föreslår att man tittar på andra möjligheter att reglera skoterkörning för att minimera störningar och skadeverkningar, till exempel att reglera mer tidsbaserat, med variationer över säsong eller veckodagar. Att arbeta med justerbara och flexibla leder skulle kunna vara ytterligare en möjlighet, exempelvis längs sträckor där snötäcket lägger sig olika mellan olika år eller perioder på vintern. Andra alternativ kunde vara ett tak för maximalt antal skotrar per månad, vecka eller dygn, eller att tillåta snöskotrar endast med högsta miljöklass att köra i området. Frågorna bör lyftas och diskuteras inom Länsstyrelsens förvaltning samt inom nationalparksprojektet.

Ett bra exempel på ”nytt tänk” finns i Frostviken i norra Jämtland. Där har den lokala skoterklubben i samråd med bland annat markägare och näringsliv bildat ett projekt för hållbar snöskoterturism. Naturvårdar som jobbar med information, underhåll, skyltning och tillsyn har anställts av projektet. Det har även bildats särskilda friåkningsområden, som man tar sig till på anvisade transportleder men inom vilka det är tillåtet att mot betalning köra fritt.¹³¹ Områdena är flexibla och kan anpassas efter exempelvis snötillgång, väder och djurliv.

Ytterligare en möjlighet till nya lösningar ligger i samverkan, mellan exempelvis Länsstyrelsen, lokala skoterklubbar och skoterguideföretag. Kanske skulle värdskap ute på lederna, kunskapsspridning och underhåll kunna samordnas på ett för alla fördelaktigt sätt. Ett förslag som framförts är att guiderna på en organiserad skotersafari har med sig en ”ledsladd” och på så sätt bidrar till att lederna håller jämn och hög kvalitet.

Även om statens ambition är att minska terrängkörningen i fjällen, tyder mycket på att skoterturismen kommer att fortsätta utvecklas och antalet snöskotrar fortsatt öka. Därför är det viktigt att skoterturismen bedrivs på ett långsiktigt hållbart sätt. Samverkansplattformen och ekonomiska föreningen Jämtland Härjedalen Turism har därför tagit initiativ till att skapa en branschorganisation för hållbar skoterturism. Syftet är att besöksnäringen på ett ansvarfullt sätt ska bidra till en hållbar utveckling, samtidigt som branschen stärks.¹³²

Utredningen menar att myndigheter och andra berörda måste våga utmana gängse inriktningar och tänka nytt, både för att möta upp den mycket snabba utvecklingen och samtidigt verka för ansvarfull skoterkörning. En del av ovan nämnda typ av frågeställningar lyfts också i Naturvårdsverkets ”Fjällmålsstrategi”.¹³³ Även om det inte finns några enkla svar, bör frågorna synliggöras och resoneras kring, inte minst inom den pågående nationalparksprocessen.

131 <http://www.frostvikensskoterklubb.se/>

132 <https://jamtland.se/index.php/se/inside-jamtland-harjedalen-turism/aktuella-projekt/branschorganisation-for-hallbar-skoterturism>

133 Naturvårdsverket 2014: Förslag till en strategi för miljö kvalitetsmålet Storslagen fjällmiljö – Redovisning av ett regeringsuppdrag.

Gränsöverskridande skoterleder

I Norge togs år 2016 ett regeringsbeslut om förändring av tidigare restriktiva regler för skotertrafik och ny inriktning mot möjlighet att utveckla skoterleder.¹³⁴ Beslutet har på svensk sida medfört såväl förhoppningar som oro att de skoterleder som gränsar mot Sverige ska medföra en ökning av skotertrafiken i de svenska fjällen.

Vid Skurdalsporten norr om Storlien inrättades en gränsöverskridande led på prov vintern 2017–2018. Det pågår även ett samarbetsprojekt mellan svenska och norska myndigheter, markägare, rennäring, turistnäring och ledhållare för att undersöka möjligheterna att skapa ännu en led närmare Storlien.

Ledutredningen besökte hösten 2017 bland annat Trondheims Turistforening (TT) och Tydals kommun, för en dialog kring hur de ser på frågan kring utveckling av det norska skoterledssystemet på norsk sida av Vålådalen-Sylarna-Helags. Också frågan om gränsöverskridande skoterleder lyftes.

TT uttrycker oro för att skotertrafiken ska öka i fjällen, som en följd av både det norska beslutet men också om gränsöverskridande leder dras. Föreningen ser med ökad skotertrafik ett hot mot både upplevelse- och naturvärdena samt renskötseln.

Tydals kommun och Tydal skoterklubb driver ett gemensamt projekt för att skapa nya skoterleder i fjällområdet som gränsar mot Sylarna/Helags. Aktörerna ser ökad skoterturism som en viktig möjlighet till landsbygdsutveckling. Ett konkret förslag är en led mellan Sylsjön och Stugudal/Tydal. Förslaget har lyfts till ledutredningen från såväl norsk (via Tydals kommun, Tydals skoterklubb och turismentreprenörer) som från svensk sida.¹³⁵ Även på svensk sida, framför allt i Storsjö/Ljungdalen med omnejd, ses förslaget som en chans till näringslivs- och landsbygdsutveckling, inte minst från besöksnäringen.

Frågan om en gränsöverskridande skoterled via Ljungdalen-Sylsjön-Stugudal har också tidigare lyfts till Länsstyrelsen. Myndigheten har hittills avrått från en sådan led, med hänvisning till naturvärdena och renskötseln. Även norska fylkesmannen är negativt inställd, av samma skäl som Länsstyrelsen.¹³⁶

Alla berörda samebyar på såväl svensk som norsk sida¹³⁷ är starkt emot förslaget, med hänvisning till risk för kraftigt ökad skotertrafik, negativ påverkan på renskötseln och naturvärdena och ökad olovlig körning. Majoriteten av Länsstyrelsens naturbevakare uttrycker motsvarande oro, om än inte alla.

Då man från Tydals kommun önskat vidare dialog i frågan mellan berörda aktörer, föreslår ledutredningen att Länsstyrelsen tar initiativ till ett möte för fortsatt, alternativt avslutad, diskussion om förslaget.

Utredningen vill också påpeka att frågan om gränsöverskridande skoterleder kan komma att ses över i den planerade översynen av terrängkörningslagstiftningen. Det kan möjligen påverka eventuella anslutningar till Norge i anslutning till det

¹³⁴ <http://snoskoterradet.se/2017/01/17/nya-regler-for-snoskoterkorning-i-norge/>

¹³⁵ Främst på bymötena i Ljungdalen och Storsjö.

¹³⁶ Epost-konversation Tor Saeter, seniorrådgivare, Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, Norge

¹³⁷ Samebyarna Handölsdalen, Mittådalen och Saanti Sijte.

tänkta nationalparksområdet i Vålådalen-Sylarna-Helags, varför översynen är viktig att ha med sig i eventuella fortsatta dialoger.¹³⁸

Snöskoterkörning och klimatförändringar

Ett ökande och oroväckande problem för såväl skoterkörning som andra vinterbaserade aktiviteter (och alla andra verksamheter) är klimatförändringarna. Detta kommer ändra förutsättningarna för var, hur och när man kommer att kunna köra snöskoter i fjällen och beröra all planering och förvaltning av ledsystemet i framtiden. I Vålådalen-Sylarna-Helags är detta redan i dag ett faktum – vissa leder behövs dras om eller justeras på grund av för dålig snötillgång (se vidare deluppdrag 3.6).¹³⁹

Förslag till strategier, åtgärder och vidare hantering av skotertrafiken

Sammanfattningsvis föreslår utredningen följande strategier och konkreta åtgärder för vidare hantering av skotertrafiken i Vålådalen-Sylarna-Helags som helhet.

Åtgärderna delas upp i sådana som är beroende av nationalparksprocessen och bör hanteras inom den, samt frågor oberoende av processen. För alla föreslagna strategier och åtgärder, från låg till hög prioritet, se tabell 1–5.

FÖRSLAG TILL HÖGST PRIORITERADE ÅTGÄRDER GÄLLANDE SKOTERTRAFIKEN, BEROENDE AV NATIONALPARKSPROCESSEN OCH FÖR VIDARE HANTERING INOM DEN

- » Se över möjligheten att ställa särskilda krav på minskade buller- och utsläppsnivåer vid skoterkörning inom en eventuell nationalpark. Genomförs förslagsvis av berörd(a) arbetsgrupp(er) inom nationalparksprojektet.

FÖRSLAG TILL HÖGST PRIORITERADE ÅTGÄRDER GÄLLANDE SKOTERTRAFIKEN, OBEROENDE AV NATIONALPARK

- » Satsa på kunskaps- och informationsspridning till andra besökare på väg till och in i området, som beskriver att skoterkörning är tillåten på särskilda leder i området, varför och när.¹⁴⁰ I samverkan mellan ansvariga myndigheter och besöksnäringen.
- » Satsa på återkommande kunskaps- och informationsspridning till skoteraktiva (enskilda förare, klubbar, försäljare, uthyrare, guideföretag med flera) om var, när och hur det är tillåtet att köra skoter i det aktuella området samt om varför barmarkskörning är otillåten.¹⁴¹ Bör genomföras i samverkan mellan ansvariga myndigheter – främst Länsstyrelsen, kommuner, polis och lokala fjällsäkerhetsföreningar.

138 Epost-konversation Nils Hallberg, miljörettsjurist, Naturvårdsverket.

139 Eftersom skoterkörningen är reglerad och kan utövas bara på begränsade sträckor, kommer klimatförändringarna med all sannolikhet innebära större negativa effekter för snöskoterkörning än för andra, icke motoriserade, verksamheter/aktiviteter.

140 Konfliktförebyggande, på grund av genom förtydligande av vilka förväntningar man ska ha vid färd längs en specifik led.

141 Om ny branschorganisation (se "Nytt tänk" kring skotertrafiken, sid 62) bildas, bör denna också vara en självklar part i arbetet.

- » Satsa på diplomering av skoteruthyrare och skoterturismarrangörer, för ökad kvalitetssäkring och vidare kunskapsspridning.¹⁴² Bör genomföras i samverkan mellan ansvariga myndigheter – främst kommuner, polis och Länsstyrelsen – och lokala fjällsäkerhetsföreningar/-kommittéer och besöksnäringen.
- » För de platser/områden inom och i anslutning till det aktuella området där det förekommer olovlig körning bör Länsstyrelsen (utöver kunskapsspridning och ökad samverkan):
 - 1) förstärka tillsynen, både för att kunna agera vid överträdelser, men också i förebyggande syfte,
 - 2) utöka och tydliggöra informationen kring var (och varför) det är otillåtet att köra skoter, med bland annat bra skyltning på strategiska platser.
- » Undersök möjligheten att arbeta med flexibla leder, i samverkan mellan berörda aktörer.

YTTERLIGARE FÖRSLAG PÅ ÅTGÄRDER GÄLLANDE SKOTERTRAFIKEN, BEROENDE AV NATIONALPARKSPROCESSEN OCH FÖR VIDARE HANTERING INOM DEN

- » Se över potentialen att skapa förutsättningar för nya arbetstillfällen, till exempel genom uthyrning av och guideade turer på miljöcertifierade snöskotrar, exempelvis elskotrar, både i och i anslutning till den eventuella nationalparken. Bör genomföras primärt inom ramen för det planerade omlandsprojektet.¹⁴³
- » (För flera förslag, se deluppdrag 3.8.)

YTTERLIGARE FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER GÄLLANDE SKOTERTRAFIKEN, OBEROENDE AV NATIONALPARKSPROCESSEN

- » Se över möjligheten att skapa alternativa, bra friåkningsområden för snöskoter utanför befintliga regleringsområden.¹⁴⁴ I samverkan mellan ansvariga myndigheter, skoteraktiva och lokalbefolkning.

FÖRSLAG TILL SPECIFIKA JUSTERINGAR AV SKOTERLEDER OBEROENDE AV NATIONALPARK

Följande förslag till justeringar av vinterleder tillåtna för skotertrafik bedömer utredningen vara oberoende av en nationalpark eller inte. Förslagen bygger främst på de naturgivna förutsättningarna för ledens nuvarande sträckning, som i sin tur ger upphov till problematik med barmarkskörning och fjällsäkerhetsrisker. De sista förslagen bygger på inkomna önskemål om att separera idag gemensamma skid- och skoterleder för förbättrade upplevelser.

¹⁴² Enligt av Naturvårdsverket (med flera) framtagna utbildningsnorm. <http://snoskoterradet.se/2010/03/28/diplomering-av-skoteruthyrare/>

¹⁴³ Ett så kallat omlandsprojekt, med syfte att undersöka möjligheterna för boende nära en eventuell nationalpark i Vålådalen-Sylarna-Helags att fortsatt leva och verka i området, planeras starta upp under sommaren/hösten 2018. Projektet ska drivas parallellt och i samverkan med nationalparksprojektet.

¹⁴⁴ Dessa ska ligga utanför området för den eventuella nationalparken, men inte på marker där skoterkörningen medför oacceptabla störningar på människor eller natur.

VALLBO-ANARISSTUGAN

Den aktuella vinterleden är i dag svår att följa på grund av krävande terräng. Den ställer stora krav på skoterföraren för att ta sig fram på ett säkert sätt, genom skrå-körning, svallis, kallkällbäckar, tvära raviner och smala broar. Inte heller för skidåkare är leden bra, av samma skäl. Området är i högre terräng dessutom bitvis snöfattigt och avblåst, även under "normala" vintrar (se figur 15).

Önskemål om alternativa sträckningar har framförts från flera håll (turismentreprenörer, naturbevakare, föreningar, privatpersoner med flera), primärt av fjällsäkerhetsskäl men även rent upplevelsemässigt.

Vid möten med representanter för företagare i Bydalsområdet, tryckte man på betydelsen av denna led som en viktig länk mellan Bydalen och Vallbo/Vålådalen.

Området Rulldalen med närliggande Vattensjön bedöms av Länsstyrelsen ha extra höga naturvärden med till synes orörd urskog.¹⁴⁵ En transportväg för rennäringen är anlagd från skogsbilvägen vid Helgtjärnen till Anasjöns sportfiskecamp, via Östra Vattensjön. Området är annars för övrigt opåverkat. En samisk turistanläggning (Ajvin Sijte) med inriktning på fiske och jakt i sjöns norra ände uttrycker oro för störning på sin verksamhet i händelse av en leddragning i deras närhet.

Ett möjligt alternativ för förbättring ur säkerhets- samt naturvårdssynpunkt är en förstärkning av befintlig sträckning med breddning av broar och vissa grävningssåtgärder vid svåra passager. Ett annat alternativ vore någon form av omdragning norr om Kraapa.

Båda alternativen bör utredas vidare, genom fortsatta samråd med berörd sameby (Tåssåsen) och gemensam rekognosering.

Figur 15. Utredningen föreslår rekognosering av möjlig justering av delar av leden Vallbo-Anarisstugan.

145 Länsstyrelsen 1988: Reservatsbeslut och skötselplan Vålådalens naturreservat.

VÅLÅDALEN – VÅLÅSTUGORNA

Vinterleden över Skaftet sydväst om Vålådalen utsätts för mycket barmarkskörning, eftersom partier av leden ofta är barblåsta. Det är också säkerhetsmässigt en utsatt sträcka. Rekognosering för att hitta en lämpligare sträckning bör genomföras, i samverkan mellan Länsstyrelsen och Handölsdalens sameby (se figur 16). Utredningen föreslår också att ett vindskydd sätts upp längs sträckan. Exakt placering avgörs av var leden dras (se vidare Fjällsäkerhet, sid. 84).

Figur 16. Utredningen föreslår rekognosering av möjlig justering av delar av leden mellan Vålådalen/Stensdalen och Vålåstugorna.

ÖSTRA VÅLÅDALEN-OTTSJÖN

Möjligheten att separera skid- och skoterleden mellan Östra Vålådalen och Ottsjön bör undersökas (se figur 17). Statens fastighetsverk har tillstyrkt nyttjande av vägen för skoterled, med undantag för de perioder som vägen behöver plogas och användas för virkestransport. Samtidigt har SFV avtalat med Årefjällsloppsorganisationen att dra ett längdskidspår på samma väg. En skoterled på vägen är mer fördelaktigt ur naturvårdssynpunkt, eftersom nuvarande sträckning snabbt dels bitvis blir bar, dels uppkörd och ojämn. Enligt spåransvarige för Årefjällsloppet¹⁴⁶, Latti Östlund, bör skotertrafiken och längdskidåkarna kunna samnyttja vägen. De turskidåkare, hundspanssförare med flera som fortsatt vill nyttja befintliga leden kan göra det. Frågan bör ses över, i samverkan mellan Länsstyrelsen, SFV, Handölsdalens sameby och Södra Årefjällen EF.

Figur 17. Utredningen föreslår översyn av möjlig omflyttning/separation av skoterleden mellan Östra Vålådalen och Ottsjön.

Andra skoter- och skidledsseparationer

Ytterligare sträckor som lyfts som besvärliga kombinerade skid- och skoterleder är följande:

- » Helags Fjällstation – Östra Helagsskiftet (öster om, mot Ljungdalen)
- » Vallbo – Vålådalen
- » Skiftet – Smällhögarna (i skogen och backarna)

Utredningen föreslår att man ser över möjligheterna att separera även någon eller några av dessa skid- och skoterleder, för förbättrade upplevelser, mindre risk för trängsel och ökad säkerhet.

¹⁴⁶ Lars "Latti" Östlund, Vålådalens fjällstation/Årefjällsloppet. Muntlig konversation maj 2018.

Slutsatser deluppdrag 2

Den något preliminära bedömningen gällande skotertrafiken inom området Vålådalen-Sylarna-Helags är att alla befintliga vinterleder tillåtna för skoter bör vara möjliga att behålla, även i en eventuell nationalpark.¹⁴⁷

Utredningen bedömer att skotertrafiken i dagsläget inte medför så stora negativa effekter att det finns anledning till ytterligare begränsningar än de nuvarande. Däremot behöver en översyn av terrängkörningen som helhet göras, där även hela den yrkesmässiga skoterkörningen ingår (se deluppdrag 3.4). Målet är att minimera störningar och målkonflikter och att verka för att miljömålet Storslagen fjällmiljö uppnås.

Vidare behöver vissa omdragningar och anpassningar av lederna i kombination med tillsynsinsatser genomföras. Det gäller främst passager med återkommande barmarkskörning, potentiellt osäkra sträckor och områden särskilt utsatta för olovlig körning.

Även riktade informations- och utbildningsinsatser är viktiga, i synnerhet för skoteruthyrare och skoterguider- och arrangörer.

Ledutredningen bedömer vidare att några av skotertrafiksfrågorna primärt måste hanteras inom ramen för nationalparksprocessen. Om den avbryts bör alla frågor istället hanteras av Länsstyrelsens ledförvaltning. Arbetet behöver då göras i nära samverkan med aktörer inom aktiva näringar (främst ren- och besöksnäring), lokalbefolkning och övriga berörda aktörer.¹⁴⁸

Ett antal åtgärder gällande skotertrafiken kan och bör enligt utredningen genomföras oberoende av nationalparksprocessen.

147 För att göra en komplett bedömning saknas vissa fakta, till exempel berörda samebyars helhetssyn på hur området påverkas av skoterkörningen, liksom mer detaljerad kunskap om områdets natur- och kulturvärden. Detta behöver tas fram inom ramen för den fortsatta nationalparksprocessen och tills dess bör ledutredningens förslag ses som preliminärt.

148 Kan vara byalag, skoterklubbar, lokala och regionala turistorganisationer etc.

Deluppdrag 3

Frågor med behov av egna utredningar eller redovisningar

Deluppdrag 3 syftar till att sammanställa frågor kopplat till ledssystemet i Vålådalen-Sylarna-Helags med behov av fortsatt och fördjupad utredning eller egna redovisningar. Identifieringen av frågorna baseras på inkomna synpunkter och förslag från berörda och översiktliga analyser har gjort med hänsyn till renskötsel, natur-, kultur- och upplevelsevärden samt fjällsäkerhet.

Följande frågor bedömer utredningen utredas vidare:

- » Behovet av information och kommunikation
- » Behovet av effektivisering och samordning
- » Behovet av renhållning
- » Översyn av terrängkörning
- » Kategorisering av lederna enligt ny modell
- » Klimatets påverkan på lederna och fjällsäkerheten
- » Adaptiv förvaltning

Dessutom redovisas utredningens konkreta förslag på åtgärder och vidare hantering, både inom nationalparksprocessen och oberoende av den, samt alla till utredningen inkomna förslag och synpunkter.

3.1 Behovet av information och kommunikation

Den fråga som troligen har lyfts mest och i de flesta sammanhang under utredningen, är det övergripande behovet av information och kommunikation. Såväl vikten av att olika aktörer behöver nå ut med information, som möjlighet för berörda att hitta korrekta och aktuella fakta (och även kuriosa) har framförts vid en mängd tillfällen. (Alla inkomna förslag/synpunkter redovisas i bilaga 5.)

Stort behov av information

Lokalbefolkning, renskötare, turistnäring, fjällräddning, besökare, kommuner, naturbevakare med flera - alla beskriver brist på "rätt" information, utifrån olika intressen. Behoven pekar mot ett och samma mål – att öka kunskapen om hur man nyttjar området på ett bra och långsiktigt hållbart sätt. "Det måste vara lätt att göra rätt" sade en lokal företagare i området.

Inför besök i ett område är det viktigt att man enkelt både kan hitta och förstå nödvändig information om bland annat landskapet, rennäring och fiske. Detta stöds av resultat från både ungdomsprojektet Get Real som STF genomförde sommaren 2014¹⁴⁹ liksom av Naturvårdsverkets besöksundersökning från 2014.¹⁵⁰

¹⁴⁹ Svenska Turistföreningen, 2014: 1521 dagar på fjället – Get Real ger vägledning för framtida planering.

¹⁵⁰ Naturvårdsverket, 2016: Besökarundersökning längs det statliga ledssystemet i fjällen: Resultat från sommaren 2014. Rapport 6710.

Information av särskild vikt

Sådant besökare särskilt lyfter och efterfrågar gällande information om det fysiska ledsystemet är:

- » Grundläggande fakta behöver beskriva "hur man gör rätt", geografiska förutsättningar, natur- och kulturvärden och säkerhet.¹⁵¹
- » Informationen ska vara relevant, årstidsbaserad och aktuell. Viktigt att veta var det vid tidpunkten för besöket är lämpligast att röra sig och inte, samt varför.
- » Informationen bör samordnas mellan olika intressen/aktörer i samma område. Exempelvis behövs samverkan om skyltning, så inte olika varianter med olika symboler och information och från olika aktörer sätts upp.
- » Det behövs bättre tydlighet vid ledcentralerna, med fokus på det viktigaste besökaren behöver veta. Generellt finns för mycket text vid ledcentralerna.
- » Viktigt att det är tydligt vad besökaren kan förvänta sig ute på en led; om den exempelvis delas med andra aktiviteter, om och i så fall var man hittar rastplatser, dass, ledens karaktär med mera.¹⁵²

Sådant yrkesutövare och andra verksamma i området särskilt lyfter och efterfrågar i gällande information om det fysiska ledsystemet är:

- » Bättre och tydligare information om vad som krävs vid organiserad verksamhet¹⁵³ av exempelvis skolor, föreningar, företag med flera vid besök behövs, inte minst på Länsstyrelsens hemsida.
- » Viktigt att besökaren i första hand får grundläggande information om fjällsäkerhet, hänsyn till renskötseln samt till natur- och kulturvärden.
- » Viktigt med högaktuell och kontinuerligt uppdaterad information.
- » Information, särskilt årstidsbunden och med nyhetsvärde, behöver samordnas mellan olika aktörer och spridas vid rätt tid i relevanta och "rätt" kanaler och forum.
- » Myndigheter (primärt kommunerna och Länsstyrelsen) behöver bli bättre på att nyttja sociala medier.

151 Yngre besökare efterfrågar i större utsträckning mer information om vilken erfarenhet och utrustning som krävs inför besöket.

152 Besökare från andra länder vill i ännu högre utsträckning än svenskar ha information om ledernas karaktär, vilken erfarenhet och utrustning som krävs samt information om kultur- och naturlandskapet. Undersökning bland besökare i södra Jämtlandsfjällen sommaren 2013. Etour. Mittuniversitetet.

153 Som organiserad verksamhet räknas bland annat när en lärare eller ledare för en organisation/företag planerar att genomföra ett arrangemang med deltagare enligt förutbestämd plan/färdväg/rutt. Kan vara ideellt, offentligt eller kommersiellt. Naturvårdsverket, 2015: Friluftsliv och naturturism i skyddad natur - Tips, råd och regler för organiserad verksamhet.

Ytterligare en fråga som lyfts som särskilt angelägen från såväl naturvårds-, besöksnäring- som renskötselhåll är behovet av utökad och tydlig information om kravet på koppling av hundar. Man trycker på vikten av att informera om att det på renskötselns åretruntmarker råder generellt kopplingstväng på hund¹⁵⁴ (med vissa undantag för jaktträning och jakt), samt att vårvintern och våren är en extra känslig tid för såväl renen som djur- och fågellivet i stort.

Förväntningarna betyder mycket

Även vikten av tydlighet om vad en besökare kan förvänta sig längs en led har lyfts återkommande och bekräftas av forskning. Om man exempelvis som skidåkare tror att leden man färdas på ska vara bullerfri och det plötsligt dyker upp en snöskoter, kan överraskningsmomentet bli stort och missnöje uppstå. Om skidåkaren däremot är fullt medveten om att leden är tillåten för skoterkörning, alternativt om man är medveten om att det förekommer yrkestrafik i området, blir problemet mindre eller inget alls.¹⁵⁵

Rätt exponerad information

Vad gäller informationskanaler trycker såväl besökare som yrkesutövare på vikten av att informationen exponeras på rätt plats. Enligt en undersökning som gjordes av Länsstyrelsen år 2015 söker endast fem procent av besökarna information på Länsstyrelsens hemsida inför ett besök i Vålådalen-Sylarna-Helags. Istället läser man på STF:s hemsida samt hämtar kunskap via vänner och familj.¹⁵⁶

Vidare används till exempel Åre Trails-appen alltmer vid besök i framför allt Vålådalen med omnejd och nya appar för mobiltelefoner är under utveckling. Här behöver myndigheterna följa med i utvecklingen och nyttja de kanaler där information sprids som effektivast.

Information på olika språk

Vidare behövs information på fler språk än svenska. Dels ökar antalet utländska besökare i området¹⁵⁷, dels behöver det växande antalet svenskar med invandrarbakgrund i länet få bättre tillgång till information.¹⁵⁸

Ett exempel är Kesudalen, där Länsstyrelsen satt upp skyltar med vädjan om särskild hänsyn till boende i området, men bara på svenska (se figur 18). Texten behöver finnas även på (framför allt) engelska.

154 Rennäringslagen, SFS 1971:437 93.

155 Naturvårdsverket 2007: Ljudkvalitet i natur- och kulturmiljöer. God ljudmiljö ... mer än bara frihet från buller. Rapport 5709.

156 Länsstyrelsen 2015: Besökarstudie södra Jämtlandsfjällen sommar 2015.

157 Wall-Reinius, S. med flera, 2015: Undersökning bland besökare i södra Jämtlandsfjällen sommaren 2013. Rapport 2015:2. Etour. Mittuniversitetet.

158 Länsstyrelsen 2017: Omvärldsanalys 2017. Dnr. 100-6657-2017.

Figur 18. Det finns behov av information på flera språk. Foto: A. Idestrom, Länsstyrelsen.

Kommunikation genom dialog

Under utredningen har det tydligt framkommit att det finns ett stort behov av återkommande och aktiva forum för ökad kunskap och förståelse mellan olika intressen. Såväl privatpersoner, som yrkesutövare inom natur- och kulturvård, renskötsel, besöksnäring och fjällsäkerhet, har uttryckt att kunskap, förståelse och ibland också respekt för deras förutsättningar och perspektiv saknas och att det är viktigt att skapa verktyg för att förbättra detta.

Fjällforum är ett gott exempel på ett aktivt och kontinuerligt återkommande forum för dialog, kunskapsspridning och möjlighet till ökad förståelse mellan olika intressen och aktörer. Denna mötesplattform arrangeras vanligtvis ett par gånger per år av den svensk-norska intresseföreningen Föreningen Gränspfjällen Sylarna i samverkan. Syftet med föreningen är att främja hållbar utveckling i Sylarnaområdet.¹⁵⁹ På Fjällforum träffas privata och offentliga aktörer på den svenska eller norska sidan av gränsen för att informera, dela kunskap och öka sin förståelse för olika intressen och perspektiv.¹⁶⁰

Vikten av samverkan och dialog både bekräftas och betonas i forskning, bland annat från undersökningar i det aktuella området. I forskningsprojektet "Lokal samverkan i fjällens miljö- och naturresursförvaltning"¹⁶¹ framgår att lokal samverkan ofta leder till ökad måluppfyllelse och hållbarhet samt att den sociala aspekten "är nyckeln till hållbarhetsarbetet i stort i fjällregionen". Att bygga förtroende och en meningsfull dialog är centralt för ökad förståelse och respekt

159 <http://grensefjellen.com/>

160 Deltagarna representerar myndigheter, näringsliv, samebyar, forskare etc., från både Sverige och Norge.

161 Bjärstig med flera, 2016: Lokal samverkan i fjällens miljö- och naturresursförvaltning. Umeå universitet.

för olika intressen och här är graden av tillit viktig.¹⁶² Tillit och relationer tar tid att bygga, varför det är viktigt att planera för detta i samverkansprocesser. Inte minst den pågående nationalparksprocessen är ett exempel på detta.

3.2 Behovet av effektivisering och samordning

I omvärldsanalysen för Länsstyrelsen i Jämtlands län 2017 står följande: "Snabbt, effektivt, rätt och digitalt: Regeringen och medborgarna förväntar sig snabb, effektiv och rättssäker hantering av våra ärenden". En omvärldsanalys med fokus på statlig och regional förvaltning kan tyckas långt borta från en utredning om hur hållbara leder och infrastruktur ska uppnås. Dessa frågor är emellertid även ute till fjälls såväl aktuella som i allra högsta grad relevanta.

Utredningen har tagit emot synpunkter, önskemål och förslag kring såväl effektivisering av ärendehantering som generell samordning av arbete, från samebyar, företag, destinationer, föreningar, anställda vid kommuner, Länsstyrelsen med flera.

Följande förbättringsområden har lyfts:

- » Det behövs snabbare, bättre och mer samordnad hantering på Länsstyrelsen av frågor som rör ledunderhåll, omdragningar, dispenser för transporter med mera.
- » Det är viktigt att samordna olika aktörers¹⁶³ arbete med lederna i och i anslutning till Vålådalen-Sylarna-Helags, för ökad tydlighet och kvalitet för besökarna, effektivare resursanvändning och större möjlighet att uppnå önskvärda förbättringar.
- » Avtal gällande de statliga fjällederna i och i anslutning till det aktuella området behöver ses över. Exempelvis mellan Länsstyrelsen och markägare, och mellan Länsstyrelsen och klubbar/föreningar med flera som hanterar skötsel och underhåll.
- » Öka möjligheterna till lokal samverkan och delaktighet, genom att skapa former för att mötas och föra dialog.
- » Undersök möjligheterna att nyttja volontärer i arbetet med lederna, till exempel klubbar som erbjuder sin kompetens och hjälp.¹⁶⁴
- » Nyttja resurser i form av statliga arbetsmarknadsåtgärder, exempelvis satsningen Naturnära Jobb, i samband med skötsel och underhåll av leder.¹⁶⁵

3.3 Behovet av renhållning

Behovet av väl fungerande renhållning i och i anslutning till det aktuella fjällområdet i Vålådalen-Sylarna-Helags är ännu en fråga som har lyfts i många sammanhang till utredningen. Också här finns ett tydligt behov av samordning mellan berörda aktörer för att hitta en långsiktigt hållbar lösning.

¹⁶² Godtman Kling, K., 2018: Viktiga lärdomar gällande regional och lokal samverkan i en komplex fråga. Mittuniversitet.

¹⁶³ Länsstyrelsen, turistföreningar, kommuner, destinationer med flera.

¹⁶⁴ Naturvårdsverket, 2018: Handbok för volontärarbete i skyddade områden.

¹⁶⁵ <http://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledning/Samhallsplanering/Grona-jobb1/>

Sophantering

Runt hela Vålådalen-Sylarna-Helags finns det vid de statliga ledcentralerna och startpunkterna mer eller mindre iordningställda parkeringar för fjällbesökarna. Där finns oftast dass och fanns åtminstone tidigare någon form av soprum eller sophantering.

Kommunerna är enligt lag skyldiga att hålla med vissa verksamheter.¹⁶⁶ Ändå har Länsstyrelsen under många år hanterat och skött sophantering ute på fjället och i anslutning till startpunkterna för fjällfärden. Hanteringen av sopor längs ledsystemet är emellertid dyr och tidskrävande. Länsstyrelsen har därför bedömt att sophantering inte längre kan finansieras med de årliga medlen för skötsel och underhåll av det statliga fjälledssystemet som man får av Naturvårdsverket.

2016 togs Länsstyrelsens service med sophantering vid rastskydd och ledcentraler bort.¹⁶⁷ Besökare ombads istället ta med sig sitt skräp hem efter fjällturen. Detta har emellertid visat sig vara problematiskt på vissa platser, eftersom många gäster inte bor i närområdet. Efter genomförd tur anser sig många inte ha möjlighet, eller vill inte, ta med sig sina sopor på väg hem.

Alla fjällbesökare, i synnerhet de som kommer per tåg eller flyg, behöver kunna slänga sina sopor efter avslutad fjälltur. Även husbils- och husvagnsbesökarna behöver bli av med sitt avfall, oavsett om de varit på långtur i området eller bara gör ett kortare besök.

Där det inte finns anordnat med soptunnor eller sopsortering, finns det alltså risk för att soporna istället hamnar på närliggande anläggningar, i privata soptunnor eller i värsta fall i ett dike

I Kläppen, Ljungdalen, har man löst sophantering genom att Kesudalens samfällighetsförening erbjuder gästerna att sopsortera och slänga sitt skräp vid parkeringen där man ställer sin bil under fjällturen. Enligt Länsstyrelsens naturbevakare i området fungerar systemet väl.

Vid Torkilstötens och Fjälliftens parkeringsplats har de senaste åren antalet besökare ökat. Problem med nedskräpning och nedsmutsning har växt som en följd av ökningen. Här behövs välfungerande sophantering och WC, i kombination med tydlig information.

I Storulvån saknas idag sophantering, utöver den som STF erbjuder sina gäster.

I Vålådalen har sophantering vid fjällstationen ökat märkbart sedan Länsstyrelsen drog in sin sopservice.¹⁶⁸ Ägarna är bekymrade över ökade kostnader och ett växande behov av hantering av "fjällsopor" som kommer från andra besökare än de egna gästerna.

I Åre kommun hänvisar man idag, för hela området med omnejd, till betalsäcksystem som köps, fylls och därefter slängs på utpekade platser.¹⁶⁹ Returfraktioner kan slängas på returstationer.

¹⁶⁶ Renhållning, avfallshantering, vatten och avlopp ingår i dessa. Se mer på skl.se/tjanster/kommunerlandsting/faktakommunerochlandsting/kommunernasataganden.3683.html

¹⁶⁷ www.lansstyrelsen.se/jamtland/Sv/djur-och-natur/friluftsliv/leder-i-fjallen/Pages/rastskydden-byts-ut.aspx

¹⁶⁸ Muntligt Jonas Ågren, ordförande i Södra Årefjällen Turism, vid möte den 9 oktober 2017.

¹⁶⁹ <http://are.se/miljotrafik/avfallatervinning/betalsaeckar>

I Bergs kommun har man som gäst möjlighet att sortera och slänga vissa fraktioner, men det finns inget betalsäckssystem. Båda kommunerna hänvisar annars till Trafikverkets rastplatser, på vilka myndigheten ansvarar för sopor från bilburna besökare. Dessa platser är begränsade, särskilt i anslutning till de södra delarna av området.¹⁷⁰

Helt klart är att det vid varje start- och målpunkt för besökarnas fjällturer måste finnas väl fungerade system för sophantering. Antalet sopstationer-/tunnor behöver utökas i anslutning till hela det aktuella fjällområdet, inte minst med anledning av det ökande besöksstrycket. Vem som bär ansvaret vid dessa platser behöver klargöras mellan kommuner, Länsstyrelsen och Trafikverket.¹⁷¹ Myndigheterna bör även se över möjliga finansieringssystem, via exempelvis parkeringsavgifter eller annat, eftersom tidigare hantering togs bort med hänvisning till för höga kostnader (se även Deluppdrag 1).

Vidare behöver även frågan om information om var och hur turistsopor kan lämnas hanteras. Tack vare bra information och välfungerande sophantering kan soporna hamna där de ska, vilket bidrar till ett mer långsiktigt hållbart ledsystem och ett renare fjällområde.

Latrin

Precis som vikten av ett bra och effektivt sophanteringssystem, finns ett stort och generellt behov av välfungerande dass/WC där det samlas mycket människor. Även denna fråga behöver ses över och hanteras såväl inom den pågående nationalparksprocessen som den ordinarie förvaltningen, primärt tillsammans med de berörda kommunerna Åre och Berg.

Allmän renhållning

I området finns också material och spår från tidigare verksamheter, som behöver tas bort. På ett flertal platser finns stängsel efter renskötsel lämnat, liksom markeringar efter nedlagda leder. Två exempel är längs gamla sommarleden mellan Nulltjärnarna och Stensdalen samt mellan Sylstationen och Nedalshytta. Alla dessa typer av material bör kartläggas och antingen städas bort eller rustas.

3.4 Översyn och uppföljning av terrängkörning

Utifrån naturvårdsperspektiv finns flera problem med ökande terrängkörning, framför allt på barmark. Den ger upphov till skador på mark och växter, och kan skapa djupa körspår. På våta marker kan det bildas diken som leder bort vatten, vilket i sin tur påverkar vegetationen. Följden kan bli bland annat förlust av arter. Det tar många år för markskador att läka och på kalvfjäll och känsliga lavmarker tar det lång tid för växterna att komma tillbaka.¹⁷² Även vattendragens flora och fauna kan skadas. Bottenkörning kan ge skador och grumlat vatten, med ändrade

¹⁷⁰ Muntlig konversation. Jörgen Kristoffersson, renhållningschef, Bergs kommun.

¹⁷¹ Utredningen har genomfört samtal med ansvariga på Åre kommun och även en representant för den så kallade Big Belly-soptunnan. Soptunnan består av en solcellsdriven kompaktor som kontinuerligt meddelar graden av fyllnad till den som handhar sophantering. Systemet har visat stora miljövinster i flera städer. Systemet är relativt dyrt att installera, men betalar sig på sikt genom minskade transporter och effektivare hantering.

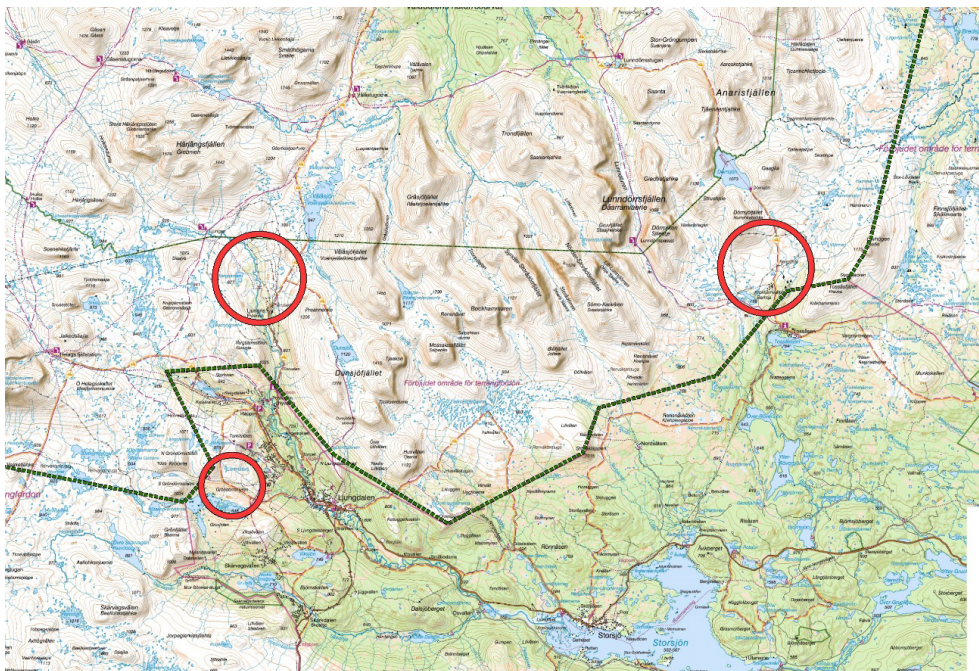
¹⁷² www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/nils/publikationer/publikationer2003-2009/arb_rapp_126.pdf

livsbetingelser som följd.¹⁷³

Terrängkörning med motorfordon¹⁷⁴ på barmark är generellt tillåtet bara inom renskötsel, jord- och skogsbruk, även om terrängkörningsförordningen medger vissa undantag (se deluppdrag 2). De främsta orsakerna till barmarkskörning inom det aktuella området är renskötsel, turism och underhåll av leder och anläggningar. Därtill kommer körning med dispens, bland annat vid jakt, forskning och djurinventering.¹⁷⁵ Även fjällräddningen kör med fyrhjuling vid transport av sjuka eller skadade och då det inte finns tillgång till helikopter.¹⁷⁶

Länsstyrelsens hållning kring dispensgivning i det aktuella området är att den ska vara generellt restriktiv men ge möjlighet för undantag vid särskilda skäl. Utredningen anser att dispensförfarandet bör ses över, så att god kännedom finns om omfattning och i vilket syfte dispenser ges.

Inom Vålådalen-Sylarna-Helags med omnejd finns det några platser/områden som är mer påverkade av barmarkskörning än andra. Exempelvis vid Kläppen väster om Ljungdalen finns tydliga körspår i markerna efter terrängfordon (se figur 19), vid Krok tjärnsvallen liksom i Vallbo och Vålådals-området. Påtagliga markskador från fyrhjulingar finns även i anslutning till en del fiskevatten, till exempel Ljungsjöarna och Vålåsjön. Förekommande barmarkskörning är kopplad till främst jakt och renskötsel.

Figur 19. Markskador till följd av barmarkskörning med fyrhjulingar förekommer runt alla renskötselanslagningar som exempelvis Ljungris och Krok tjärnsvallen, men även på privata markområden, till exempel norr om Öjön mot Torkilstötens stugområde.

173 www.naturvardsverket.se/Var-natur/Motortrafik-i-naturen/Fyrhjulingar-och-motorcyklar/

174 Som motordrivet fordon räknas alla fordon och redskap som drivs med motor, till exempel bil, motorcykel, moped, traktor, fyrhjuling, bandvagn och snöskoter. Även elcyklar, segways och liknande räknas hit. (läs mer på www.naturvardsverket.se/Var-natur/Motortrafik-i-naturen/El-cyklar-Segways-med-flera/)

175 Länsstyrelsen, 2016: Terrängkörning, rörligt friluftsliv och tävlingar i västra Jämtlandsfjällen – en sammanställning av tillstånd. Rapport Dnr. 511-489-2016.

176 Lindberget, M. & Skarin, A. 2014: Terrängkörningens påverkan på djurlivet. Rapport 6622. Naturvårdsverket.

Länsstyrelsen arbetar redan idag med att genom terrängkörningsplaner, markförstärkningsåtgärder med mera förebygga och minimera markslitage. Här bedömer utredningen att det behövs förstärkning av välriktade och förebyggande åtgärder, där utbildning och tillsyn är viktiga delar. Länsstyrelsen behöver vidare ha mycket god kunskap om var, när, i vilket syfte och i vilken omfattning det körs i området, för att vid behov förebygga och åtgärda eventuell negativ påverkan på områdets värden. En fördjupad översyn gällande dessa frågor bör därför prioriteras.

3.5 Kategorisering av statliga leder enligt ny vägledning

Utifrån Naturvårdsverkets ännu inte publicerade nya vägledning för ledförvaltning ska lederna kategoriseras enligt en ny kategoriseringsmodell. Inom ramen för vägledningen ska de statliga sommarlederna klassas på en tregradig skala enligt:

- » Kategori 1 – leder i områden med lågt besökstryck
- » Kategori 2 – leder i områden med högt till medelhögt besökstryck, där besökstrycket har ett omfattande slitage
- » Kategori 3 – leder i områden med mycket högt besökstryck och där besökstrycket medför ett omfattande slitage.

Beroende på kategori ska lederna utformas och förvaltas olika, med varierande kvalitetsnivåer. Syftet med vägledningen är att underlätta för förvaltarna att säkerställa att ledsystemet håller samma kvalitetsnivå, både mellan olika leder och kategorier. Det ska också förenkla prioriteringar och effektivt användande av resurser. Modellen ska användas inom förvaltning av alla statliga leder.

Enligt kriterierna i modellen för ledkategorisering bedömer utredningen att de flesta lederna i det aktuella området i dag är leder av kategori två och tre. Endast mycket få av lederna är klass ett-leder. Sträckan Storulvån–Spåime kan klassas som kategori tre (högsta klass, för områden med högt till mycket högt besökstryck; med bland annat breda spänger, grusning, bro över alla vattendrag, inklusive de mindre). Leden mellan Vålåstugorna–Lunndörren är ett exempel på en led av kategori två (mellanklass, för områden med högt till medelhögt besökstryck; smala spänger, bro över större vattendrag med mera).

Utifrån nuvarande läge, och avstämningar med främst naturbevakare och samebyar i området, anser utredningen att Länsstyrelsen bör avvakta med ledkategoriseringen. Den bör hanteras antingen inom nationalparksprocessen, alternativt inom ordinarie förvaltning. Att påbörja ett arbete med klassning av leder innan man utrett hur ledsystemet som helhet ska se ut bedöms som resursineffektivt.

3.6 Klimatet, ledsystemet och fjällsäkerheten

Ökningstakten på klimatförändringarna i Jämtlandsfjällen är den kraftigaste som noterats för något geografiskt område i Sverige under perioden 2002–2016.¹⁷⁷ Frågan kring hur dessa kommer att inverka – eller redan inverkar – på fjällen i allmänhet och Vålådalen-Sylarna-Helags i synnerhet behöver hanteras.

Redan i dag syns tecken på hur det förändrade klimatet¹⁷⁸ inneburit ändrade förutsättningar både i lågfjällslandet och i högfjällszonerna. Snötäckets tjocklek och varaktighet, vegetationsperiodens längd, tjälbildning och dess djup, markfuktighet och näringstillgång har påverkats.¹⁷⁹ Det ger i sin tur effekter på såväl vegetation, med exempelvis stigande trädgräns och ökad förbuskning, som på djurlivet.

Även renen påverkas. Renskötare vittnar om att renhjordarna har blivit mera oroliga under de allt mildare vintrarna, med skiftande och nya vindriktningar och ökad isbildning på markvegetationen.¹⁸⁰ Renarna rör sig i nya mönster, tenderar att sprida sig mer och blir svårare att passa.¹⁸¹ Tunt snötäcke bidrar till att den rör sig längre och snabbare. Förvisso kan det vara en fördel för renen att de svackor där det tidigare varit riktiga snölegor snabbare torkar upp på våren, eftersom det innebär att de fortare får tillgång till gräs och örter. Nackdelen är att renarna allt oftare, och tidigare på sommaren, måste söka sig högre upp i fjällsluttningarna och till snöfläckarna där de kan svalka sig och slippa undan plågsamma insekter.¹⁸²

Det finns stora farhågor att renskötseln allvarligt kommer att påverkas av dessa förändringar.¹⁸³

Även förutsättningarna för upplevelser påverkas. Mildare vintrar med ändrade vindriktningar och nederbördsmonster kan exempelvis medföra att snön samlar sig på nya ställen. Det finns flera sträckor i det aktuella området där snöläget i dag är sämre än tidigare och där det är tveksamt att leden på grund av risk för barmarkskörning kan ligga kvar (se vidare deluppdrag 2). Två konkreta exempel är nordost om Ljungdalen, vid Husvålen, liksom mellan Vålådalen och Vålåstugorna (över Skaftet-Kroktjärnarna, se figur 16).

177 www.miljomal.se/Miljomalen/Regionala/Regionalt/?l=23&t=Lan&eqo=14

178 www.smhi.se/klimat/framtidens-klimat/klimatscenarioer?area=dist&var=t&sc=rcp85&seas=ar&dnr=0&sp=sv&sx=0&sy=345#dnr=12

179 Fjällen i ett föränderligt klimat – en vandring i tid och rum på Gettryggen, Länsstyrelsen Jämtlands län, 2012

180 Muntligt Nicklas Johansson, Mittådalens sameby

181 Muntligt Jonas Kråik, Handölsdalens sameby

182 Fjällen i ett föränderligt klimat – en vandring i tid och rum på Gettryggen, Länsstyrelsen Jämtlands län, 2012.

183 www.smhi.se/kunskapsbanken/vad-betyder-2-c-global-temperaturokning-for-sveriges-klimat-1.92072

Vidare kan det vid värmeböljor under vinterhalvåret uppstå kraftiga snösmältningar, vilket kan ge upphov till "vårfloder" och översvämningar. Ett exempel är den 20 december 2016, då bron över Handölan i närheten av Storulvån drogs med av vatten- och isströmmen som hade uppstått till följd av den för årstiden mycket höga temperaturen. Sylarna hade natten innan varit nära svenskt varmerecord för december månad, då man uppmätt 19 grader.¹⁸⁴

Figur 19. Bron över Handölan, efter kraftig snösmältning december 2016. Foto: Erik Gardfall, STF.

Det allt varmare klimatet kan också medföra ändrade förutsättningar att röra sig på ett säkert sätt i fjällmiljö. Minskat snötäcke innebär risk för besvärligare färd för exempelvis skidåkare och hundspann. Ökad isbildning på marken ger större risk för hårt och slipprigt före. Tunnare isar över vattendrag är en uppenbar fara för säkerheten. Vinterleder som påverkas av kraftiga snösmältningar, kan svämmas över och bli farliga att färdas längs. Kraftigare oväder sommartid, med mycket hårda vindar, skyfall och åskoväder med tillhörande blixtnedslag, liksom ökad mängd ras och skred, är ytterligare säkerhetsrisker.¹⁸⁵

¹⁸⁴ www.smhi.se/bloggar/vaderleken-2-3336/sylarna-var-nara-norrlandskt-varmerecord-for-december-1.113263

¹⁸⁵ lansstyrelsen.se/jamtland/SiteCollectionDocuments/Sv/publikationer/2013/Ras-och-skred-utifran-ett-forandrat-klimat-webb.pdf

Utöver direkt påverkan på människa och fjällskapet, finns indirekta effekter som riskerar att följa i spåren av ett förändrat klimat. Exempel på sådana är utbredning av för fjällen nya arter, vilket kan medföra oönskade förändringar i ekosystemet. Ett annat är översvämningar med spridning av föroreningar och risk för försämrade vattenkvalité som följd. Försämrade vattenkvalité kan innebära ökad smittorisk för både flora, fauna och människor.

Klimatfrågan är mycket komplex. Det går inte med säkerhet att fastställa i detalj hur ett varmare klimat kommer att påverka världen i stort och i synnerhet inte lokalt. Däremot finns i dag ett mycket stort samförstånd bland myndigheter, forskare med flera, att klimatförändringarna är ett faktum och behöver hanteras och planeras för.¹⁸⁶

Sammantaget bedömer utredningen att allt arbete med statliga fjälleder i stort, liksom för det aktuella området Vålådalen-Sylarna-Helags, måste inbegripa även frågan kring möjliga klimateffekter. Planering av infrastruktur, skötsel, aktiviteter och nyttjande behöver utgå ifrån aspekter som också rör klimatets påverkan på bevarande- och upplevelsevärden, renskötsel och fjällsäkerhet.

3.7 Adaptiv förvaltning och sårbarhetsbedömningar – för långsiktig hållbarhet

Under utredningens gång har det tydligt framgått att det i det aktuella området finns ett antal störningar och hot mot områdets värden. Det finns också målkonflikter. Att identifiera dessa är ett viktigt led i förvaltningen och planeringen av området. Av avgörande betydelse är också att synliggöra och åtgärda de bakomliggande orsakerna till problemen. Annars är risken stor att endast symptomen behandlas.

För att uppnå en långsiktigt hållbar situation skulle den fortsatta förvaltningen av Vålådalen-Sylarna-Helags som helhet kunna hanteras utifrån en adaptiv förvaltningsmodell (se figur 20). Det innebär att förvaltaren i samråd med de mest berörda aktörerna, främst samebyar, representanter för lokalbefolkningen och kommuner, sätter upp mål och delmål för det aktuella området. Utifrån dessa genomförs åtgärder som syftar till att uppnå målen, som följs upp och utvärderas.

Ny kunskap och erfarenhet ligger sedan till grund för eventuella anpassningar och därefter kan nästa steg mot de uppsatta målen tas. En adaptiv förvaltning kan därigenom på ett effektivt sätt fånga upp och hantera de förändringar som sker, till exempel ökande besöksantal. Arbetet blir en kontinuerlig förbättringsprocess, till långsiktig fördel för alla berörda.

¹⁸⁶ www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Klimat-och-luft/Klimat/

Figur 20. Grundprinciperna för arbetsgången enligt den adaptiva förvaltningsmodellen.

För att kunna arbeta systematiskt med störningar finns det inom naturvårdsplanering två planerings- och förvaltningsmodeller – ROS (recreation opportunity spectrum) och LAC (limits of acceptable change). Med ROS-modellen kan förvaltaren i samverkan med berörda aktörer planera för olika aktiviteter i ett specifikt naturområde, utifrån områdets satta mål. Enligt LAC-modellen kan förvaltaren sätta gränser för vad som är acceptabla och oacceptabla störningsnivåer. Målet med båda modellerna är att metodiskt tillgodose såväl besökarens intressen som olika former av markanvändning och bevarande.¹⁸⁷ Också detta skulle kunna vara två modeller att arbeta med inom förvaltningen av Vålådalen-Sylarna-Helags som helhet.

Ytterligare ett exempel på möjlig arbetsmodell är den som förvaltarna av naturområdet Børgefjell i Norge använt. Också Børgefjell nyttjas för såväl naturupplevelser som renskötsel. För att identifiera och värdera störningar, har man valt ut ett antal prioriterade undersökningsplatser, och på dessa kombinerat befintlig kunskap om vegetation och djurliv med fältundersökningar. Besöksstryck och typ av nyttjande har kartlagts och en bedömning av sårbarhet och relevanta åtgärder för de specifika platserna slutligen tagits fram. Erfarenheter från detta arbete skulle eventuellt kunna nyttjas inom förvaltningen av Jämtlandstriangeln och Vålådalen-Sylarna-Helags-området.¹⁸⁸

¹⁸⁷ Emmelin med flera, 2010: Planera för friluftsliv.

¹⁸⁸ Evju med flera, 2010: Verdi- och sårbarhetsvärdering i Børgefjell nasjonalpark - med spesielt fokus på utvalgte lokaliteter og utfordringer knyttet til ferdsel. Rapport 543. NINA.

3.8 Förslag till konkreta åtgärder gällande ledssystemet

Det finns ett antal förslag på konkreta åtgärder på ledssystemet som utredningen bedömer är möjliga, och vissa nödvändiga, att genomföra, oberoende av en eventuell nationalpark. Dessa förslag presenteras nedan.

Omdragningar av leder

STORULVÅN – TJALLINGEN

På grund av att bron över Handölan raserades vintern 2016 finns behov av en ny lösning (se figur 21). Handölsdalens sameby beskriver fördelar med betesro på östra sidan ån sedan bron försvann. Leden går dessutom några kilometer på väg, varför en annan dragning även upplevelsemässigt vore positivt. Också av naturvårdsskäl finns fördelar med en omdragning. Ett alternativ för sommarled på västra sidan vore att föredra. En tekniskt mer utmanade sträcka kan även "bromsa" de cyklister som via vägen tar sig långt in i området och som på sikt kan innebära en negativ påverkan på ostörda platser. En bro över Lill-Ulvån är nödvändig men befintlig bro vid Tjallingen kan åtminstone till en början användas för passage över Handölan.

Rekognoscering av en möjlig ny dragning ska under sommaren 2018 ske i samråd mellan närmast berörda aktörer (Länsstyrelsen, Naturvårdsverket, Handölsdalens sameby och STF).

Figur 21. Ny dragning av sommarled mellan Storulvån och Gåsen planeras sommaren 2018.

VÅLÅDALEN – LUNNDÖRREN

Undersök möjligheterna att dra om sommarleden, för att skapa möjligheter till större naturupplevelser (se figur 22).

Figur 22. Förslag att se över möjlig omdragning av sommarleden mellan Vålådalen och Lunndörrensstugan, av främst upplevelseskäl.

VÅLÅSTUGORNA – LUNNDÖRREN

Se över möjligheten att dra om vinterleden mellan Vålåstugorna och Lunndörrensstugorna, på grund av snöbrist längs vissa sträckor.

KESUDALEN – HELAGS

Se över hur sommarleden mot Helags genom Kesudalen bättre skulle kunna dras. I dag går leden rakt över fastigheter i dalgången och markägare är bekymrade över störningar av olika slag. Denna fråga bör hanteras med hög prioritet, i samverkan mellan nationalparksprocessen, ordinarie förvaltning på Länsstyrelsen, berörda fastighetsägare och samebyar (Mittådalen och Handölsdalen).

Kompletteringar med vindskydd

Följande kompletteringar med vindskydd föreslås, av såväl fjällsäkerhets- som upplevelseskäl:

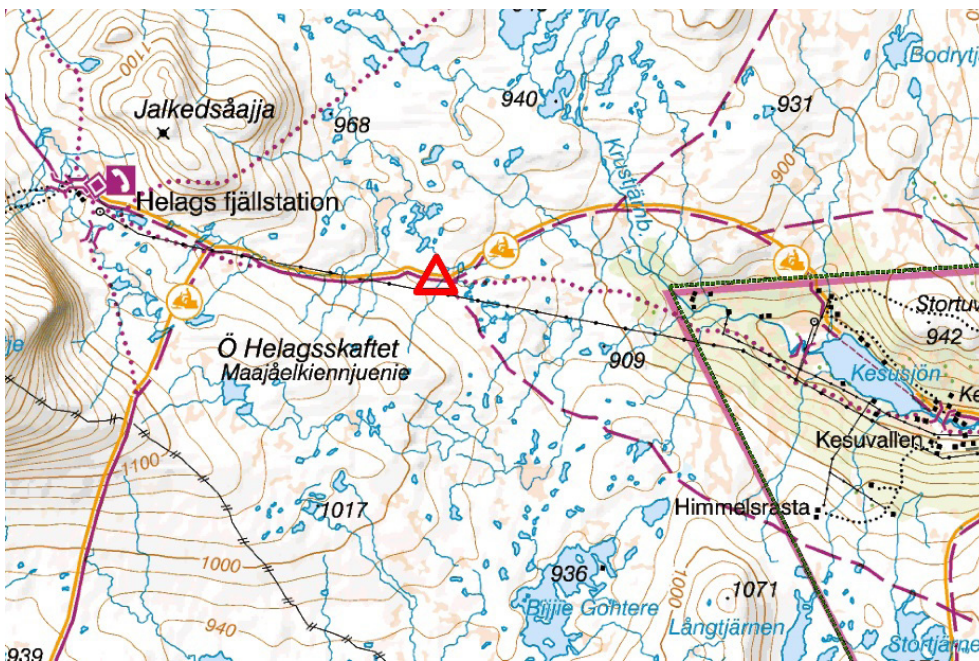
- » Skaftet (leden mellan Vålådalen och Vålåstugorna, se figur 23)
- » Leden mellan Helags och Kläppen (se figur 24)
- » Leden mellan Vålåstugorna och Lunndörren (se figur 23)

Figur 23. Förslag till nya vindskydd över Skaftet respektive mellan Vålåstugorna och Lunnörsstugorna, av säkerhets- och upplevelseskäl. Platsen för vindskyddet vid Skaftet beror på om vinterleden eventuellt flyttas. Även exakt placering av eventuellt vindskydd söder om Hjulåsen behöver rekognosceras.

Kompletteringar med broar

- » Bro alternativt linbanelösning behövs vid Ljungans vindskydd, av säkerhetsskäl. Svårvadat vid högre vattenflöden.

Figur 24. Förslag till nytt vindskydd på leden mellan Kläppen och Helags, av säkerhets- och upplevelseskäl.

Justeringar av anläggningar

» Gåsån/Handölan

Flytta bron alternativt använd linbanelösning om det fungerar väl. Idag är detta en farlig övergång, främst vintertid men även sommar.

Nedläggningar alternativt lågprioritering av leder

Det finns under rådande förutsättningar (under pågående nationalparksprocess) ett fåtal förslag på nedläggningar alternativt lågprioritering av leder.

ULVÅTJÄRN – SNASAHÖGARNAS VINDSKYDD – RUNDHÖGEN

Ta bort alternativt lågkategorisera vinterleden, med anledning av lågt nyttjande.

SYLSJÖN

Vinterleden längs norra sidan om Sylsjön föreslås läggas ner, av säkerhets-, renskötsel- och naturvårdsskäl. Behovet av leden uppväger inte heller arbetsinsatserna. Det är få som nyttjar leden och den är särskilt i dåligt väder potentiellt farlig både att underhålla och färdas efter, på grund av djupa raviner som delvis döljs av snö. En nedläggning av leden kan dessutom skapa en tydligare "vildmarkskaraktär" i en del av det aktuella området som helhet.

Figur 25. Utredningen föreslår att vinterleden norr och Sylsjön antingen läggs ner eller lågprioriteras, på grund av säkerhetsskäl och lågt nyttjande.

STORA BJÖRNBACKEN – OTTSJÖN

Vinterleden föreslås läggas ned alternativt lågprioriteras. Dels utnyttjas den i begränsad omfattning, dels bedöms den som svår, på gränsen till farlig, vid färd nedåt mot Ottsjön. Ett säkrare alternativ finns för dem som vill färdas från Ottsjön upp mot Ottfjället, på leden via Östra Vålådalen. En eventuell lågprioritering kräver en viss breddning och justering av leden, av säkerhetsmässiga skäl.

Figur 26. Utredningen föreslår att vinterleden norr och Sylsjön antingen läggs ner eller lågprioriteras, på grund av säkerhetsskäl och lågt nyttjande.

VÅLÅDALEN – KLÄPPENVÄGEN

Vinterleden från Länsstyrelsens parkering mot Kläppenvägen föreslås flyttas norr om fjällstationen. Den nyttjas sällan av skidåkare och misstas ibland för en skoterled. Problem uppstår när skidåkare använder elljusspåret i motsatt färdriktning för att ansluta till Kläppenvägen. Detta gäller även sommartid då besökare cyklar och vandrar i motsatt färdriktning på rullskidspåret.

Figur 27. Förslag på ny dragning av vinterleden genom Vålådalen.

Anpassningar för ökad tillgänglighet

Även om inte hela Vålådalen-Sylarna-Helags-området kan vara tillgängligt för alla oavsett ålder, bakgrund eller fysiska förutsättningar, så ska delar av området vara det.¹⁸⁹ Utredningen föreslår att man inom nationalparksprocessen lyfter denna fråga särskilt och ser över var och på vilket sätt delar av ledsystemet kan anpassas för besökare med särskilda behov. Exempel på platser är främst i anslutning till lämpliga och vanliga startpunkter, som Kläppen/Ljungdalen, Vålådalen och Storulvån.

189 <https://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledning/Friluftsliv/Tillgangliga-natur--och-kulturomraden/>

Slutsatser deluppdrag 3

Vissa identifierade frågor i behov av fortsatt utredning eller egen redovisning kan och bör, liksom för övriga deluppdrag, fortsatt hanteras inom ramen för nationalparksprocessen.

Vissa av frågorna bör enligt utredningen hanteras oberoende av nationalparksprocessen och primärt hanteras av Länsstyrelsen, i samverkan med berörda aktörer.

Frågor och förslag till övergripande strategier för fortsatta förvaltningen presenteras nedan.

Åtgärder beroende av nationalparksprocessen och för vidare hantering primärt inom den

- » Inrätta en särskild utredning om hur olika berörda aktörer behöver arbeta med information och kommunikation i och i anslutning till Vålådalen-Sylarna-Helags-området.¹⁹⁰
- » Klassificera lederna enligt nya modellen från Naturvårdsverket.

Åtgärder oberoende av nationalparksprocessen och för vidare hantering av Länsstyrelsen och andra berörda aktörer

- » Inrätta särskilda, fast anställda ledsystems- och besökssamordnare vid Länsstyrelsen. Dessa bör ansvara för till exempel årliga "ledforum/-möten" för och med berörda aktörer (besöksnäring, samebyar, kommuner med flera).¹⁹¹ Bör också verka för systematisk uppföljning av hur och i vilken omfattning området används av besökare, eventuella förändringar och behov av åtgärder, samt samordna utbildningar gällande frågor som rör exempelvis terrängkörning, naturturism med mera.
- » Tydliggör för arrangörer av olika aktiviteter och arrangemang vad som krävs vid organiserad verksamhet.
- » Öka tillsynen på terrängkörning, såväl sommar som vinter, i och i anslutning till det aktuella området.
- » Se över befintliga tillstånd för terrängkörning i området, exempelvis dispenser för transporter. Tydliggör när, var och för vem/vilka tillstånden gäller, ställ vid organiserad verksamhet krav på åiterrapportering¹⁹², utvärdera och anpassa vid behov.

¹⁹⁰ Med fokus på långsiktig hållbarhet, av hänsyn till bevarandevärden, upplevelsevärden, renskötsel samt fjällsäkerhet, och med fokus på samexistens mellan olika intressen.

¹⁹¹ Här kan med fördel samverkan ske med redan befintliga forum och arrangemang, exempelvis Fjällforum (se mer på sidan 73)

¹⁹² Bör inkludera svar på när och varför transporten genomförs, för bästa möjlighet till uppföljning och eventuella efterföljande nödvändiga åtgärder.

- » Samordna och satsa på ökad kunskap om klimatförändringarnas påverkan på ledinfrastruktur, bevarandevärden, renskötsel och säkerhet i fjällen. I samverkan mellan offentliga aktörer (Länsstyrelsen, Naturvårdsverket, kommuner, regionen med flera).
- » Öka fokus på arbetet med terrängkörningsplaner och markförstärkningsåtgärder, i kombination med utbildning och förstärkt tillsyn.
- » Se över arbetssätten på Länsstyrelsen för sakområden kopplat till områdets förvaltning, för bättre samordning med andra aktörer och effektivisering på myndigheten.
- » Se över möjligheterna till genomförande av utredningens föreslagna åtgärder oberoende av nationalparksprocessen, i dialog och samverkan mellan berörda parter.

Förslag till övergripande strategier för förvaltningen av området Vålådalen-Sylarna-Helags

Utredningen föreslår följande strategier och åtgärder för möjliga förbättringar av det fortsatta arbetet med förvaltningen av det aktuella området.

- » Hantera identifierade störningar och föreslagna åtgärder primärt inom ramen för nationalparksprocessen, under ledning av Naturvårdsverket och Länsstyrelsen. Om denna avbryts, bör myndigheterna ta ett gemensamt ansvar för att dessa frågor tas omhand eller adresseras till andra ansvariga aktörer.
- » Tydliggör ansvarsrollerna mellan Naturvårdsverket och Länsstyrelsen när det gäller ledförvaltning och ta gemensamt fram rutiner och arbetsformer för hur frågor ska hanteras när exempelvis en bro skadas vid höga vattenflöden.
- » Utred möjligheten att införa en aktiv adaptiv förvaltningsmodell på Länsstyrelsen som en grund för förvaltningsarbetet, och samverka med bland annat berörda samebyar, lokalbefolkning och Åre och Bergs kommuner.
- » Se över nya finansierings- och skötselformer för ledinfrastrukturer för statliga leder. Förslagsvis tar Naturvårdsverket initiativ i frågan. (Se deluppdrag 1).

Deluppdrag 4

Frågor för eventuell hantering inom nationalparksprocessen

I deluppdrag 4 sammanställs frågor som har lyfts till utredningen och bedöms vara sådana som inte kan hanteras annat än inom den fortsatta nationalparksprocessen (åtminstone inte före ett beslut om ett ja eller nej till nationalpark). Frågorna berör delar som:

- » avgörs av att det inrättas en nationalpark,
- » är alltför komplexa för att kunna lösas utan att ta hänsyn till den pågående nationalparksprocessen och därför måste hanteras inom ramen för den, eller
- » är av sådan karaktär att de inte berör ledinfrastrukturen och därför inte hör till uppdraget.

Bakgrund

Under 2015–2016 uppstod ett "stopp" i nationalparksprocessen.¹⁹³ Under denna period var ledutredningen det enda, åtminstone utåt sett, pågående arbetet med koppling till processen. Det medförde att utredningen blev ett forum där allmänna nationalparksfrågor kunde lyftas, även om de låg utanför uppdraget. Det fanns, som utredarna uppfattade, ett behov hos många berörda att lämna synpunkter och ställa frågor om både processen och vad en eventuell nationalpark skulle kunna innebära.

För att inte tappas bort eller negligeras noterade och sammanställde ledutredningen dessa frågor och synpunkter, för vidare hantering inom den fortsatta nationalparksprocessen.

Sammanställda frågor

Följande frågor, inklusive synpunkter och önskemål, med direkt koppling till bildandet av en eventuell nationalpark, har lyfts till ledutredningen. Frågorna listas sakområdesvis, utan prioriteringsordning och analys.¹⁹⁴

Allmän infrastruktur i och i anslutning till en eventuell nationalpark

- » Om ett naturum skall byggas så är det helt avgörande att det ligger precis vid en "portal".
- » En lätt access till en nationalpark från Östersundshället och en från Årehället (typ Rundhögen, nära fjällen) skulle vara bra. Kanske även en från Norge?

¹⁹³ Stoppet i nationalparksprocessen berodde bland annat på att de berörda samebyarna Handölsdalen, Tässåsen och Mittådalen upplevde att de inte fick svar på för dem avgörande frågor för ett möjligt fortsatt arbete. <http://www.valadalen-sylarna-helags.se/vart-uppdrag/>

¹⁹⁴ Detta görs inom den fortsatta nationalparksprocessen.

- » Komplettera det statliga ledsystemet med rundturer för 2–3 dagars vandringar. Genom att utveckla kortare närleder kan tillgången på rundslingor för dagsturer ökas.¹⁹⁵
- » Viktigt att prioritera, exempelvis bör området närmast entréerna planeras/rustas för högt besöksstryck, med till exempel lättillgängliga kortade slingor för en bred målgrupp.
- » De större entréerna till en eventuell nationalpark bör lokaliseras till Storulvån, Vålådalen och Ljungdalen, men med mindre portar på ytterligare platser. Åre bör ha en "satellit-entré", det vill säga en tydlig informations-/inspirationsplats för en eventuell nationalpark.
- » Rimligt med huvudentréer längs Storulvåvägen samt i Vålådalen/Ljungdalen.
- » Förlägg entréer/naturum till orter där det finns/passerar folk – Sveg, Svenstavik, Undersåker, Åre, Åsarna, Ånn.

Kultur

- » Vid en eventuell nationalparksbildning bör man utöver naturen och fjällandskapet lyfta även kulturen och historiken om området med omnejd på ett helt annat sätt än i dag. Exempelvis skulle man kunna skapa upplevelser runt de gamla pilgrimslederna, karolinerlederna, gruvbrytning på flera platser med mera.
- » Många fina samiska kulturlämningar i potentiella nationalparken.

Zonering och kanalisering¹⁹⁶

- » Viktigt princip med fredade, stora orörda områden, till exempel Bunnarsjöarna/-fjällen. Eventuell exploatering ska ske i redan etablerade, "halvförstörda" områden, medan övriga lämnas orörda. Låt högfjällsområden vara.
- » Värdefullt låta "obrutna", oexploaterade områden fortsatt få vara det.

Regelverk

- » Ändra eller lägg inte till mer än nödvändigt. Se till att det som görs blir riktigt bra gjort och att det finns långsiktiga resurser för bra underhåll. En kombination av bra leder och anläggningar och stora "orörda" områden, utan leder och anläggningar, blir en tillgång.
- » Är det möjligt att göra som i Yellowstone där det finns en zonering med max antal tältande/natt eftersom det är så högt tryck?

¹⁹⁵ Naturvårdsverket, 2016: Utveckling av friluftslivet – vandringsleder; Redovisning av ett regeringsuppdrag (RB 2016). Dnr. NV-00652-16.

¹⁹⁶ Två "verktyg" som används för att styra besökare på ett sätt som till exempel innebär minskad belastning på känsliga naturmiljöer. Zonering innebär att man inrättar olika regler för olika delar av ett område, till exempel vad gäller möjligheten till tillträde. Kanalisering är ett sätt att styra besökare och aktiviteter antingen till eller från delar av ett område. (Emmelin med flera 2010: Planera för friluftsliv – natur, samhälle, upplevelser. ISBN 9789173313650.)

Övrigt

- » Kulturmiljölagen helt avgörande för alla ev. beslut och åtgärder.
- » SFV (Statens fastighetsverk) har i anslutning till det potentiella nationalparksområdet kronoparker (jakt/fiske/stugor) i Rulldalen, Hottögsfjället och Brattlandsvallen.
- » Är det möjligt att arbeta med avgifter?
- » Man bör vänta med ledöversynen tills beslut om inrättande av nationalpark fattats. Först då kan man bestämma var "portarna till den nya nationalparken" ska ligga och varifrån man på olika leder sommar- och vintertid ska komma in i området. Härvid behövs sannolikt flera nya parkeringar och bekvämlighetsanläggningar för ett ökat antal besökare, varav många utlänningar. Vid placeringen av dessa är det viktig för att dela upp besökarna så att inte en enda led får all belastning.
- » Utöka föreslagna nationalparksområdet att omfatta södra sidan av Sylsjön/Skarsfjället.

Slutsatser deluppdrag 4

Ett antal frågor gällande inrättandet av en eventuell nationalpark har sammanställts av ledutredningen, som inte berör det egentliga uppdraget. Frågorna förs över till nationalparksprocessen och hanteras eventuellt inom denna.

Sammanfattande slutsatser

Om ett långsiktigt hållbart ledssystem och förutsättningar för samexistens mellan olika intressen ska kunna uppnås, finns som utredningen bedömer flera viktiga förutsättningar och strategier för att lyckas:

- » Arbetet måste ske i nära och återkommande samverkan och dialog mellan berörda aktörer – Länsstyrelsen, samebyarna, lokalbefolkningen, besöksnäringen, kommunerna med flera.
- » Befintliga och potentiella störningar och målkonflikter som kan motverka en långsiktigt hållbar situation inom och i anslutning till området behöver identifieras och hanteras.
- » Ett antal frågor behöver i dagsläget hanteras inom ramen för nationalparksprocessen, på grund av dess komplexitet och direkt koppling till ett eventuellt nationalparksbildande.
- » Ett antal frågor behöver hanteras oberoende av nationalparksprocessen, för att motverka förvärrade störningar, hot och målkonflikter.

Hela det fortsatta förvaltningsarbetet gällande Vålådalen-Sylarna-Helags måste bygga på såväl praktiskt baserad kunskap och erfarenhet, som på vetenskaplig forskning. Återkommande besöksundersökningar och systematisk miljöövervakning och uppföljning behöver genomföras, förslagsvis inom ramen för en adaptiv förvaltningsmodell.

För att uppnå ett långsiktigt hållbart ledssystem och en välfungerande samexistens finns ytterligare några avgörande faktorer. Dessa är:

1. att det finns återkommande, välfungerande och tillitsfulla forum och former för dialog och samverkan mellan olika aktörer och intressen,
2. lyhördhet, ödmjukhet och respekt för andra perspektiv hos de olika aktörerna och intressena, samt
3. aktörernas vilja att fokusera på möjliga lösningar - även om de ibland kan innebära kompromisser och till och med vissa avsteg från den egna önskvärda linjen.

Slutligen finns det juridiska förutsättningar (se sid. 14) som innebär att samebyarna har en särskild rätt att värna sin verksamhet i det aktuella området. Eftersom det omfattas av renbetesfjäll, som enligt svensk lagstiftning är avsatta av staten för rennäringens bedrivande, kan nya upplåtelse av mark göras endast om det kan ske "utan avsevärd olägenhet för renskötseln".

I praktiken betyder detta att Rennäringsdelegationen vid en eventuell ledomdragning måste godkänna sträckningen och förslaget för att en markupplåtelse ska kunna ske. Det är av största vikt att alla berörda aktörer har god kännedom om detta.

Referenser

Epost-konversation

- » Arnell, Ola. Funäsdalens skoterled AB.
- » Welander, Lotta, STF.
- » Hallberg, Nils. Miljörättsjurist, Naturvårdsverket.
- » Ljungdahl, Ewa. Gaaltije.
- » Karlsson, Eva. Länsstyrelsen.
- » Lundborg, Ken. Länsstyrelsen.
- » Lundmark, Annika. Samordnare miljöövervakning, Länsstyrelsen.

Film

- » www.valadalen-sylarna-helags.se/ : Maj är kalvningstid.
- » <https://www.youtube.com/watch?v=2oJ31QOKsOE> : Förändringarna. 2017. MIUN.

Internet

- » www.are.se/miljotrafik/avfallatervinning/betalsaeckar
- » www.fjallraddningen.se
- » www.fjallsakerhetsradet.se/forberedelser/laviner/ates/
- » www.friluftsframjandet.se/lat-aventyret-borja/kunskap--guider/sno/turtips-for-nyborjaren/
- » www.frostvikensskoterklubb.se/
- » www.grensefjellen.com/
- » www.jamtland.se/index.php/se/inside-jamtland-harjedalen-turism/aktuella-projekt/branschorganisation-for-hallbar-skoterturism
- » www.lansstyrelsen.se/jamtland/Sv/djur-och-natur/friluftsliv/leder-i-fjallen/Pages/rastskydden-byts-ut.aspx
- » www.lansstyrelsen.se/Jamtland/Sv/djur-och-natur/motortrafik-i-naturen
- » www.lansstyrelsen.se/Jamtland/Sv/djur-och-natur/motortrafik-i-naturen/snoskoter/forbudsomraden/Pages/index.aspx
- » www.lavinprognoser.se
- » www.miljomal.se/Miljomalen/14-Storslagen-fjallmiljo/
- » www.miljomal.se/Miljomalen/Regionala/Regionalt/?l=23&t=Lan&eqo=14
- » www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Uppdelat-efter-omrade/Friluftsliv/Leder-i-fjallen/
- » www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Sveriges-miljomal/Miljokvalitetsmalen/Storslagen-fjallmiljo/
- » www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Klimat-och-luft/Klimat/

- » www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledning/Samhallsplanering/Grona-jobb1/
- » www.naturvardsverket.se/Var-natur/Motortrafik-i-naturen/El-cyklar-Segways-med-flera/
- » www.naturvardsverket.se/Var-natur/Motortrafik-i-naturen/Fyrhjulingar-och-motorcyklar/
- » www.naturvardsverket.se/Var-natur/Motortrafik-i-naturen/Snoskoter/
- » www.op.se/opinion/ledare/ljungdalens-skoterturism-hotas-av-ny-nationalpark
- » www.polisen.se/aktuellt/nyheter/2018/februari/flu-fjallraddningar/
- » www.skl.se/tjanster/kommunerlandsting/faktakommunerochlandsting/kommunernasataganden.3683.html
- » www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/nils/publikationer/publikationer2003-2009/arb_rapp_126.pdf
- » www.smhi.se/bloggar/vaderleken-2-3336/sylarna-var-nara-norrlandskt-varmerekord-for-december-1.113263
- » www.smhi.se/klimat/framtidens-klimat/klimatscenarier?area=dist&var=t&sc=rcp85&seas=ar&dnr=0&sp=sv&sx=0&sy=345#dnr=12
- » www.smhi.se/kunskapsbanken/vad-betyder-2-c-global-temperaturokning-for-sveriges-klimat-1.92072
- » www.snoskoterradet.se
- » www.snoskoterradet.se/2010/03/28/diplomering-av-skoteruthyrare/
- » www.snoskoterradet.se/2017/01/17/nya-regler-for-snoskoterkorning-i-norge/
- » www.snoskoterradet.se/2017/12/29/pressmeddelande-29-december-snoskoterforare-som-struntar-i-reglerna-forstor-for-de-hansynfulla/
- » www.snoskoterradet.se/2018/03/23/pressmeddelande-23-mars-2018-svenska-snoskoterforare-tar-bullerfragor-pa-allvar/
- » www.snoskoterradet.se/2018/04/05/pressmeddelande-4-april-2018-allt-fler-nobbar-alkohol-i-samband-med-snoskoterkorning/
- » www.stottakungsleden.se/
- » www.svenskaturistforeningen.se/
- » www.valadalen-sylarna-helags.se/vart-uppdrag/

Lagar & förordningar

- » Rennäringslagen, SFS 1971:437 93.
- » SOU 2006:14 s. 163-194.
- » Terrängkörningsförordningen, SFS 1975:1313.
- » Terrängkörningsförordningen, SFS 1978:594.
- » Terrängkörningsförordningen, SFS 1997:713.

Muntligt

- » Borg, Peter. Fjällräddningssamordnare, Polisen. Maj 2018.
- » Johansson, Nicklas. Ordförande Mittådalens sameby. Löpande.
- » Jonasson-Kråik, Ajlin. Medlem Handölsdalens sameby. Löpande.
- » Kjellström, Alf. Naturbevakare, Länsstyrelsen. Löpande.
- » Kristoffersson, Jörgen. Renhållningschef, Bergs kommun. Maj 2018.
- » Kråik, Jonas. Ordförande Handölsdalens sameby. Löpande.
- » Lindblom, Lisa STF Storulvån, vid Fjällforum 10 april 2018.
- » Wadman, Wictoria. Naturbevakare/ tf. fältchef, Länsstyrelsen. Löpande.
- » Ågren, Jonas. Ordförande i Södra Årefjällen Turism. 9 oktober 2017.

Rapporter

- » Ankre R. & Kronenberg, K., 2015: Buller och tystnad i Jämtlandsfjällen. Upplevelser av intressebaserade aktiviteter bland turskidåkare och snöskoteråkare. Rapport 2015:06. Etour. Mittuniversitetet.
- » Bjärstig m.fl., 2016: Lokal samverkan i fjällens miljö- och naturresursförvaltning. Umeå universitet.
- » Emmelin m.fl., 2010: Planera för friluftsliv – natur, samhälle, upplevelser. ISBN 9789173313650.
- » Evju m.fl., 2010: Verdi- og sårbarhetsvurdering i Børgefjell nasjonalpark - med spesielt fokus på utvalgte lokaliteter og utfordringer knyttet til ferdsel. Rapport 543. NINA.
- » Fjällen i ett föränderligt klimat – en vandring i tid och rum på Gettryggen, Länsstyrelsen Jämtland, 2012.
- » Fredman, P., m.fl., 2016: Dagens miljömål och framtidens fjällupplevelser - lakttagelser av aktivitetsmönster, landskapsrelationer och kommunikationsformer. Rapport 2016:3. Etour. Mittuniversitetet.
- » Fredman, P., 2018: Finansiering av leder - En översikt med särskilt fokus på fjällen. Rapport 2018:1. Etour. Mittuniversitetet.
- » Godtman Kling, K. m.fl. 2017: The Multi-functional Trail – An International Literature Review and the Case of Trails in Southern Jämtland Mountains, Sweden. Rapport 2017:1. Etour. Mittuniversitetet.
- » Godtman Kling, K., 2018: Viktiga lärdomar gällande regional och lokal samverkan i en komplex fråga.
- » Godtman Kling, K., 2018: Översiktlig analys av aktiviteter i det föreslagna nationalparksområdet. Mittuniversitetet.
- » [Lansstyrelsen.se/jamtland/SiteCollectionDocuments/Sv/publikationer/2013/Ras-och-skred-utifran-ett-forandrat-klimat-webb.pdf](https://lansstyrelsen.se/jamtland/SiteCollectionDocuments/Sv/publikationer/2013/Ras-och-skred-utifran-ett-forandrat-klimat-webb.pdf)
- » Lindberget, M. & Skarin, A. 2014: Terrängkörningens påverkan på djurlivet. Rapport 6622. Naturvårdsverket.
- » Ljungdahl, Ewa: Handölsdalens sameby – historia, kulturmiljöer och turism. Gaaltije.

- » Länsstyrelsen 1988: Reservatsbeslut och skötselplan Vålådalens naturreservat.
- » Länsstyrelsen 2013: Beslut om att genomföra en förstudie inför en eventuell nationalparksbildning för området Vålådalen-Sylarna-Helags, i Jämtlands län. Remiss. Dnr. 511-1625-2012.
- » Länsstyrelsen 2013: Vålådalens naturreservat.
- » Länsstyrelsen 2015: Besökarstudie södra Jämtlandsfjällen sommar 2015.
- » Länsstyrelsen, 2017: Omvärldsanalys 2017. Dnr. 100-6657-2017.
- » Länsstyrelsen, 2017: Miljömålsbedömningar 2017. Dnr. 501-4945-2017.
- » Länsstyrelsen, 2013: Beslut om att genomföra en förstudie inför en eventuell nationalparksbildning för området Vålådalen-Sylarna-Helags, i Jämtlands län. Remiss. Dnr. 511-1625-2012.
- » Länsstyrelsen, 2016: Terrängkörning, rörligt friluftsliv och tävlingar i västra Jämtlandsfjällen – en sammanställning av tillstånd. Dnr. 511-489-2016.
- » Länsstyrelsen, 2018: Ledförstärkning i Vålådalen 2.0. Dnr 512-3635-2017.
- » Länsstyrelsen, 2018: Så når vi miljömålen i Jämtlands län. Länsstyrelsens insatser 2018.
- » Naturvårdsverket, 2007: Ljudkvalitet i natur- och kulturmiljöer. God ljudmiljö ... mer än bara frihet från buller. Rapport 5709.
- » Naturvårdsverket, 2008: Nationalparksplan för Sverige. ISBN 978-91-620-1269-4.
- » Naturvårdsverket, 2013: Förslag till en strategi för miljö kvalitetsmålet Storslagen fjällmiljö – redovisning av ett regeringsuppdrag. Skrivelse. Dnr. NV-04173-13.
- » Naturvårdsverket, 2013: Gemensamt ansvar för en hållbar snöskotertrafik. Rapport 6572.
- » Naturvårdsverket, 2014: Förslag till en strategi för miljö kvalitetsmålet Storslagen fjällmiljö - Redovisning av ett regeringsuppdrag.
- » Naturvårdsverket, 2014: Nulägesbeskrivning av det statliga ledsystemet i fjällen. Dnr. NV-10379-11.
- » Naturvårdsverket, 2015: Friluftsliv och naturturism i skyddad natur - Tips, råd och regler för organiserad verksamhet.
- » Naturvårdsverket, 2016: Besökarundersökning längs det statliga ledsystemet i fjällen: Resultat från sommaren 2014. Rapport 6710.
- » Naturvårdsverket, 2016: Utveckling av friluftslivet - vandringsleder; Redovisning av ett regeringsuppdrag.
- » Naturvårdsverket, 2018: Förvaltning av leder i det statliga ledsystemet. Remissversion 2018-03-13.
- » Naturvårdsverket, 2018: Handbok för volontärarbete i skyddade områden.
- » Naturvårdsverket, 2018: Förvaltning av leder i det statliga ledsystemet. Remissversion 2018-03-13.
- » Skarin, A., 2012: Sammanställning av forskning gällande störningar på ren – med perspektiv på etableringar av vindkraft i renskötselområdet. SLU.
- » Svenska Turistföreningen, 2014: 1521 dagar på fjället – Get Real ger vägledning för framtida planering.

- » Wall-Reinius, S. m.fl., 2015: Undersökning bland besökare i södra Jämtlandsfjällen sommaren 2013. Etour Rapport, 2015:2. Mittuniversitetet.
- » Wall-Reinius S. m.fl., 2016: Intresse motsättningar och utmaningar i multifunktionella landskap: Studier kring buller, vindkraft och naturskydd i Jämtlandsfjällen. Rapport 2016:7. Etour. Mittuniversitetet.
- » Wall-Reinius, S. m.fl., 2018: Vägar till mångfunktionella landskap - En pilotmodell i Jämtlandsfjällen. Rapport 6820. Naturvårdsverket.

Övrigt

- » Naturvårdsverket 2017: Bilaga 1 till överenskommelse med Länsstyrelsen i Jämtland 2017 - Uppdragsbeskrivning 2017. Ärendenummer NV-05305-17.
- » Naturvårdsverket, 2017: Ställningstagande inför den fortsatta processen för att bilda en framtida nationalpark i området Vålådalen Sylarna Helags. Skrivelse 2017-10-16. Ärendenummer NV-02982-14.
- » Open Standards for the Practice of Conservation (<http://cmp-openstandards.org/>).
- » Regeringen: Kommittédirektiv - En modern lagstiftning för en hållbar terrängkörning. Dir. 2018:29.
- » Statistiska Centralbyrån (SCB): Fordonsstatistik januari 2006-februari 2018. www.scb.se

Bilagor

1. Av ordinarie förvaltningen planerade åtgärder för 2018
2. Kontaktlista (ej privatpersoner)
3. Diskussionsunderlag från Handölsdalens sameby
4. Diskussionsunderlag – STF Leder – Tänka nytt – Leder i Jämtland
5. Sammanställning inkomna synpunkter
6. Annons inför bymöten vintern 2017.
7. Statistik över Länsstyrelsens skoterpassager vid räknare på utvalda platser i Vålådalen-Sylarna-Helags.
8. Sammanställning av inkomna synpunkter och förslag från bymöten under vintern 2017.
9. Förslag och synpunkter från Länsstyrelsens naturbevakare på förändringar/möjliga förbättringar av det befintliga ledsystemet.

Länsstyrelsen
Jämtlands län

Telefon: 010-225 30 00
jamtland@lansstyrelsen.se
lansstyrelsen.se/jamtland

TILLSAMMANS FÖR EN HÅLLBAR FRAMTID
